

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนในการสืบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประกอบด้วยแนวคิดเรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม แนวคิดเรื่อง เครือข่าย แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน ค่ายและการพัฒนาเยาวชน และวัฒนธรรมชนเผ่าลัวะ โดยในแต่ละประเด็นมีสาระสำคัญดังนี้

แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นแนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับการ “แลกเปลี่ยน” ทักษะและความคิดเห็นระหว่างคู่สื่อสาร มากกว่าจะเป็นการ “ถ่ายทอด” ข้อมูลข่าวสารแต่เพียงอย่างเดียว นับเป็นทักษะใหม่เกี่ยวกับการสื่อสาร ซึ่งแต่เดิมนั้น มุมมองที่คนทั่วไปมองการสื่อสารมักจะให้ความสำคัญกับสมรรถนะในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากต้นทางมายังปลายทางได้อย่างครบถ้วน ในภายหลังแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ ทั่วโลก เพราะการแลกเปลี่ยนในกระบวนการสื่อสารสะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่เข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารมีอำนาจในกระบวนการสื่อสารที่ใกล้เคียงหรือเท่าเทียมกัน โดยมีแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) และองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก เป็นสองแนวคิดหลักที่ได้รับการกล่าวถึงกันมาก แฟร์เสนอแนวคิดการสื่อสาร แบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการสื่อสารเสวนา (dialogical communication) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การอภิปรายการมองมนุษย์ทุกคนบนพื้นฐานความเท่าเทียมแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะนำไปสู่การเคารพและยอมรับในความแตกต่าง การเปิดใจรับฟังอย่างแท้จริง นำไปสู่การแก้ไขและหาทางออกของปัญหาโดยใช้มุมมองร่วมกัน มิใช่มุมมองเชิงปัจเจก

แฟร์ให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านการพูดคุยสนทนา ในขณะที่แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของยูเนสโกนั้นระบุถึงความสามารถในการเข้าถึง (access) กระบวนการในการตัดสินใจของมวลชน รวมถึงความสามารถในการถ่ายทอดปฏิบัติการย้อนกลับ ของแต่ละบุคคลไปสู่การรับรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังควรครอบคลุมไปถึงการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตของการสื่อสารทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การจัดการ และกระบวนการผลิตสารอีกด้วย ทั้งนี้ ความแตกต่างประการสำคัญระหว่างแนวคิดของแฟร์และข้อเสนอของยูเนสโกก็คือ ในขณะที่แฟร์ เน้นถึงความสำคัญของการพูดคุยสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นหลัก แต่แนวคิดที่เสนอโดยยูเนสโกให้ความสำคัญต่อสื่ออื่นๆ นอกเหนือไปจากสื่อบุคคลในการสร้างกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพราะการถ่ายทอดปฏิบัติการย้อนกลับของคนไปสู่การรับรู้ร่วมกันให้ทั่วถึงและครอบคลุม นั้น สื่ออื่นๆ โดยเฉพาะสื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการดังกล่าว (Servaes, 1996: 13-25)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) เป็นหลัก กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543: 5) ระบุว่า การสื่อสารแบบสองทางมีลักษณะเด่นตรงที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการได้ตลอดเวลา ซึ่งจะส่งผลให้ลักษณะของการไหลของข่าวสาร (flow of information) มีความหลากหลาย ทั้งจากบนลงล่าง (bottom-down) จากล่างขึ้นบน (bottom-up) และแบบแนวระนาบ (horizontal)

เมื่อกล่าวถึงกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง จะเห็นได้ว่าลักษณะการสื่อสารแบบสองทางดังกล่าวสอดคล้องกับแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model of communication) แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม เป็นแบบจำลองการสื่อสารที่พัฒนาภายใต้แนวคิดที่เห็นว่าการสื่อสารนั้นไม่ได้มีเพียงการแพร่กระจาย / ขยายข้อมูลข่าวสารไปสู่พื้นที่ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น หรือข้ามผ่านช่วงเวลาหนึ่งไปสู่ช่วงเวลาอื่นๆ แต่บทบาทที่สำคัญของการสื่อสารก็คือการธำรงรักษาสังคมหรือชุมชนให้คงอยู่ข้ามผ่านช่วงเวลา ซึ่งสังคมหรือชุมชนที่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์ ความเข้าใจ และความรู้สึก ร่วมกันของผู้คนภายใต้สังคมดังกล่าว เป้าหมายการสื่อสารที่กล่าวมานี้ เป็นเป้าหมายหลักของแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม การสื่อสารจึงเปรียบได้กับพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผู้คนที่มีความคิดความเชื่อได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปัน คบหาสมาคมกัน จนเกิดเป็นสายใยความสัมพันธ์ที่แนบแน่น บทบาทของคู่สื่อสารในแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมจึงเป็นบทบาทที่ปรากฏในการสื่อสารแบบสองทาง นั่นคือ คู่สื่อสารสามารถสลับสับเปลี่ยนบทบาทการสื่อสารโดยการเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ตลอดทั้งกระบวนการสื่อสาร

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ (2549: 33-42) ได้เสนอไว้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้เกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ 1) ความหลากหลายของผู้เข้าร่วม 2) การเข้าถึงสื่อทั้งไม่ว่าจะในฐานะผู้บริโภค ผู้ผลิต หรือผู้บริหารสื่อ 3) ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ 4) ความโดดเด่นของสาร ซึ่งควรเป็นประเด็นที่สมาชิกในชุมชนรู้สึกเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วม หรือเป็นเจ้าของ 5) การปรึกษาหารือ ซึ่งเน้นกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน 6) การสนับสนุนทั้งในระดับกระบวนการและระดับโครงสร้าง และ 7) กระบวนการเชิงประชาธิปไตย

จากการประมวลเนื้อหาในข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่ากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้ ก็คือการสื่อสารที่บทบาทของผู้สื่อสารในการส่งสารและรับสารมีความยืดหยุ่น สลับสับเปลี่ยนกันได้ มีทิศทางไหลของข่าวสารทุกรูปแบบ เนื่องจากคนทุกคนมีสิทธิ์เป็นผู้สื่อสารผ่านกระบวนการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าร่วมในกระบวนการได้อย่างเท่าเทียมในระดับต่างๆ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่เป็นเป้าหมายของการสื่อสารก็คือการ “ร่วมกันสร้าง” ความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ ความศรัทธา หรือแม้แต่อารมณ์ความรู้สึก ที่กลายเป็นสิ่งที่รับรู้ “ร่วมกัน” ผู้สื่อสารต่างมองเห็นผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารที่กว้างไกลมากกว่าความสำเร็จในระดับปัจเจก แต่เป็นผลสัมฤทธิ์ในระดับกลุ่มหรือสังคมในระยะยาว

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

พิรญา ศรีเพชรารุท (2549) ศึกษาบทบาทของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อดำรงรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งบ้านน้ำเกี๋ยน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประกอบด้วย แกนนำชุมชนบ้านน้ำเกี๋ยน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มพันธมิตรที่ให้การสนับสนุน รวม 30 คน ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านน้ำเกี๋ยนซึ่งเป็นชุมชนเครือข่ายที่มีความเปลี่ยนแปลงของชุมชน นับตั้งแต่ที่ประเทศเข้าสู่รูปแบบการพัฒนาโดยยึดเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ชุมชนก็เริ่มประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และมีปัญหาทางสังคมตามมา ในราวปี พ.ศ.2533-2534 เป็นช่วงที่สภาพปัญหาเข้าสู่ภาวะวิกฤต แกนนำชุมชนบางคน เช่น ครู พระสงฆ์ เริ่มหาทางแก้ไข แต่ยังเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ต่อมาเมื่อมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยคนใหม่ย้ายเข้าไปในพื้นที่และได้ริเริ่มให้เกิดการร่วมแรงในการแก้ปัญหาจาก 4 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และสถานีอนามัยตามแนวคิด บวรส. ในขณะที่เดียวกัน คนในชุมชนซึ่งเริ่มตระหนักถึงปัญหาก็มีการพูดคุยสนทนากันอย่างไม่เป็นทางการในวงต่างๆ จนนำไปสู่การเริ่มต้นร่วมกันแก้ไขปัญหา

รูปแบบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของตำบลบ้านน้ำเกี๋ยนนั้น สามารถพิจารณาจากพัฒนาการของชุมชนซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ประกอบด้วย ระยะก่อตั้ง (พ.ศ.2531-2536 ช่วงปัญหาอยู่ในภาวะวิกฤต) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2537-2541 ช่วงที่การแก้ไขปัญหามีความประสบความสำเร็จ) และระยะที่ 3 (พ.ศ.2542-2549 ช่วงของการรักษาความสำเร็จให้ยั่งยืน)

รูปแบบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระยะก่อตั้งยังไม่เห็นเด่นชัด เนื่องจากการแก้ปัญหาในระยะนี้ยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ การพูดคุยกันถึงสภาพปัญหาเป็นการปรับทุกข์ร่วมกัน เป็นส่วนมาก แต่เมื่อมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยซึ่งย้ายเข้ามาในชุมชนได้ชักชวนให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันคุยเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา สิ่งที่เกิดขึ้นคือการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารของชุมชน ที่แต่เดิมเป็นการสื่อสารทางเดียวแบบทางการและมักเป็นการสั่งการ(ผู้นำ-ชาวบ้าน) และการสื่อสารสองทางแบบไม่เป็นทางการ (การพูดคุยในวงแคบ) ไปสู่การสื่อสารสองทางแบบไม่เป็นทางการ โดยการพูดคุยแบบเห็นหน้าค่าตากัน (การจัดเวทีชุมชน) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นได้เต็มที่ โดยมีการจัดเวที 3 ระดับ ตั้งแต่ เวทีระดับชาวบ้าน เวทีระดับหมู่บ้าน และเวทีระดับตำบล

รูปแบบการสื่อสารในระยะที่ 2 นั้น เนื่องจากกระบวนการสื่อสารในระยะแรกช่วงหลังเริ่มส่งผลให้ปัญหาได้รับการแก้ไขมาเป็นลำดับควบคู่ไปกับการตระหนักรู้ของชุมชนถึงศักยภาพของตนเอง ในการแก้ไขปัญหามีการจัดตั้ง “องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน” (อพช.) ขึ้นเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชน และชุมชนยังคงเน้นให้มีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางอย่างไม่เป็นทางการในแนวระนาบ นั่นก็คือการจัดเวทีชุมชน มีความถี่ในการจัดค่อนข้างมาก (เวทีระดับชาวบ้าน 3 ครั้ง/เดือน เวทีระดับหมู่บ้าน 1 ครั้ง/เดือน และเวทีระดับตำบล 1 ครั้ง/ปี)

รูปแบบการสื่อสารในระยะที่ 3 เนื่องจากในระยะนี้เป็นระยะที่ชุมชนได้รับความสำเร็จในการแก้ปัญหาและเริ่มมีชื่อเสียงออกไปสู่ภายนอก ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับ คณะบุคคลหรือหน่วยงานจากภายนอกที่เข้าไปเยี่ยมชม ศึกษาดู งานในชุมชน เกิดการสร้างเครือข่ายร่วมกับพันธมิตรภายนอก เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน สำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ส่วนภายในชุมชนเองก็เกิดกลุ่มพัฒนาต่างๆ เช่น กลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มแม่บ้าน ด้วยเหตุนี้รูปแบบการสื่อสารในระยะที่ 3 โดยมากจึงเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างพันธมิตรและเครือข่ายกับภายนอก ยังคงมีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางอย่างไม่เป็นทางการในแนวระนาบ คือการจัดเวทีชุมชน และยังมีการทำโฮมสเตย์ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบใหม่อีกแบบหนึ่งที่ทำให้ชุมชนได้เชื่อมโยงกับภายนอก

งานวิจัยของรัตนวดี เศรษฐจิตร (2550) ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็งและมีการขยายผลโครงการเพื่อสุขภาวะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง นับจากโครงการพัฒนาของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ไปสู่การร่วมแรงร่วมใจกันสร้าง “สระน้ำคุณธรรม” และโครงการต่อยอดคือ “โครงการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” ทำให้รัตนวดีต้องการค้นหาว่ามีกลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้างที่ได้นำมาใช้และขยายผลจากสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านไปสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ มีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้กิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จได้

รัตนวดีใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีวิทยาในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีทั้งสิ้น 39 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำทางความคิด กลุ่มกัลยาณมิตรทางปัญญา กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ กลุ่มเด็กและเยาวชน และกลุ่มผู้ปกครองเด็กและเยาวชน หลังจากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผู้นำและบทบาทผู้นำ ของเล่นพื้นบ้าน และแนวคิดเรื่องการถอดบทเรียน

ข้อค้นพบที่สำคัญจากงานวิจัย พบว่าก่อนหน้าปี พ.ศ.2545 หมู่บ้านหนองหล่มยังไม่มี ความเข้มแข็ง สภาพการใช้ชีวิตของคนในหมู่บ้านมีลักษณะเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง แต่เมื่อพระมหาบัณฑิต โปณัติโตเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนผ่านโครงการสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปขึ้น โดยใช้กลยุทธ์การสื่อสารอย่างหลากหลาย ได้แก่ กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร ซึ่งมีทั้งการขยายจำนวนผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการด้วยการพูดคุยแบบปากต่อปาก และการใช้สื่อกิจกรรมเป็นตัวเชื่อม กลยุทธ์การขยายความหมายของเนื้อหาสารของสื่อแต่ละชนิดให้เป็นสื่อพัฒนาสุขภาวะ โดยการชี้ให้เห็นความหมายในเชิงกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณด้วย กลยุทธ์การขยายช่องทางการสื่อสารให้กับสื่อชนิดต่างๆ เช่น โรงเรียน (กิจกรรมการเรียนรู้) วัด (พิธีกรรม การละเล่น) บ้าน (บ้านของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน) และชุมชน (สระน้ำคุณธรรม ลานเด็กเล่น แปลงปลูกผักปลอดสารพิษ) กลยุทธ์การผสมผสาน มีการผสมผสานแนวคิดแบบเก่าและใหม่ในหลายมิติ เช่น ผู้นำโดยตำแหน่งกับผู้นำทางความคิดสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างดี การใช้สื่อสมัยเก่าร่วมกับสื่อสมัยใหม่ การผสมผสานกิจกรรมทางโลกและ กิจกรรมทางธรรมเข้าด้วยกัน และการรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้จากแหล่งภายนอกควบคู่กับต้นทุนของชุมชน กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีการสื่อสารแนวระนาบระหว่างแกนนำ เด็ก คนเฒ่าคนแก่ ในตัวกระบวนการพบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติรวมถึงการได้รับผลประโยชน์จากสิ่งที่เกิดขึ้น รวมไปถึงขั้นตอนการประเมินผลด้วย กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่าย พบว่ามีเครือข่ายเกิดขึ้น 3 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายทางปัญญา เครือข่ายทางราชการ และเครือข่ายสื่อมวลชน ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุนทั้งในแง่ข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์และความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญจากนอกชุมชน งบประมาณและเครื่องมือในการทำกิจกรรม รวมถึงการทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงกลายเป็นที่รู้จัก ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนชุมชนของตน

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาสุขภาวะของเด็กและชุมชนนั้นมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกประกอบด้วย ปัจจัยด้านนโยบาย บุคลากร งบประมาณ แรงจูงใจ และสื่อ ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำทางความคิดที่มีคุณสมบัติเป็นที่ยอมรับจากทุกคนใน

และคนนอก ชุมชนให้กับการทำงาน และกลุ่มชาวบ้านที่มีความห่วงใยลูกหลานและมีการใช้เวลาให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น

บุษยากร ตีระพุดติกุลชัย (2553) ศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพ ซึ่งเกิดขึ้นที่จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาทั้งหมด 5 ข้อ ได้แก่ เพื่อ 1) ศึกษาสถานภาพของสื่อพิธีกรรมงานศพของชุมชนบ้านดง (ชุมชนต้นแบบงดเหล้าในงานศพ) ใน 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ระยะเวลาที่ 1 ก่อนหน้าทำโครงการงานศพงดเหล้า ระยะเวลาที่ 2 โครงการเริ่มต้น และระยะเวลาที่ 3 โครงการเข้มแข็ง 2) ศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระยะเวลาที่ 2 และระยะเวลาที่ 3 3) ศึกษาพื้นที่สาธารณะของชุมชน 4) ศึกษาทุนของแกนนำชุมชน และ 5) ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด

ผลการศึกษาพบว่า บริบทของชุมชนบ้านดงมีทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมสูง มีโครงข่ายการสื่อสารของชุมชนที่เข้มแข็ง สถานภาพของสื่อพิธีกรรมงานศพระยะที่ 1 พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่ของปัจเจกและชุดสัญญาเพื่อแสดงฐานะหน้าตาของเจ้าภาพงานศพ ระยะที่ 2 พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่ของชุมชนและเป็นชุดสัญญาแสดงถึงความเอื้ออาทรเจ้าภาพและการร่วมมือของชุมชน ระยะที่ 3 พิธีกรรมงานศพยังคงเป็นชุดสัญญาแสดงความเอื้ออาทรและความร่วมมือ แต่มีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นในฐานะสัญญาแสดงอัตลักษณ์ใหม่ในฐานะ “ชุมชนปลอดเหล้าในงานศพ” กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายมีทั้งการประนีประนอมกับความหมายโดยนัยของเหล้าและการรื้อถอนมายาคติของเหล้าและงานศพ

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระยะเวลาที่ 2 มีเป้าหมายหลักคือแลกเปลี่ยนข้อมูล สร้างฉันทามติเพื่อนำไปสู่การกระทำ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระยะเวลาที่ 3 มีเป้าหมายหลักเพื่อต่อยอดวิถีปฏิบัติสร้างเครือข่ายใหม่ๆ และส่งสมทุนวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์ของชุมชน รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ปรากฏในทั้งสองระยะได้แก่ การพูดคุยกลุ่มเล็ก การประชุมหมวดบ้าน การประชุมหมู่บ้าน และการทำกิจกรรมร่วมกันในพิธีกรรมงานศพ

นอกจากนี้ บุษยากรยังพบว่าพื้นที่สาธารณะของชุมชนบ้านดงเป็นพื้นที่สาธารณะนำไปสู่การกระทำ มีลักษณะเป็นเครือข่าย มีความหลากหลายทั้งในแง่รูปแบบและขนาด ชุมชนได้ประกอบสร้างทั้งพื้นที่สาธารณะที่ใช้มิติเชิงเหตุผลเป็นหลัก พื้นที่สาธารณะที่ใช้มิติเชิงอารมณ์เป็นหลัก และพื้นที่สาธารณะที่ผสมผสานระหว่างมิติเชิงเหตุผลและอารมณ์ โดยเลือกใช้พื้นที่สาธารณะให้สอดคล้องกับเป้าหมายการสื่อสารและกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารแต่ละครั้ง

เกี่ยวกับทุนของแกนนำนั้น แกนนำของชุมชนมีทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมสูง และได้ใช้ทุนทั้งสองประเภทนี้ในทุกขั้นตอนของการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพ ส่งผลให้หลังดำเนินโครงการงานศพงดเหล้า ทุนของแกนนำทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์ เพิ่มสูงขึ้น ทุนของแกนนำที่เพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้ทุนของชุมชนเพิ่มสูงขึ้นด้วย

ประการสุดท้าย ในแง่ของกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด ข้อค้นพบจากการวิจัยระบุว่า กลไกอำนาจจากภาครัฐก่อให้เกิดความตื่นตัว แต่กลไกการมีส่วนร่วมภายในชุมชนทำให้ประสบความสำเร็จ สิ่งที่ถูกวิจัยเสนอแนะก็คือ 1) การถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบต้องศึกษาและถ่ายทอดให้ครบถ้วนทั้งบริบท กระบวนการ และผลลัพธ์ 2) ต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นหลัก 3) ต้องมีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีองค์ประกอบที่

หลากหลาย 4) ต้องมีกระบวนการสื่อสารอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ 5) ต้องทำให้พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนโดยสร้างกิจกรรมให้คนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต และ 6) ต้องสนับสนุนให้ชุมชนสื่อสารโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์

แนวคิดเรื่องเครือข่าย

สนธยา พลศรี (2550) ระบุว่าแนวคิดเรื่องเครือข่ายเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มายาวนานแล้ว พบความสัมพันธ์แบบเครือข่ายทั้งในสังคมตะวันตก สังคมตะวันออก รวมถึงสังคมไทย ซึ่งมีการรวมตัวกันของกลุ่มสมาชิกเพื่อร่วมมือกันทำสิ่งต่างๆ

นักวิชาการได้ให้นิยามว่า “เครือข่าย” หมายถึงการรวมตัวกันของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ภายในองค์กรเครือข่ายเป็นแนวราบ มีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันตามลักษณะกิจกรรมและอาจแบ่งตามพื้นที่ มีการขยายขอบเขตความสัมพันธ์กับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ ที่มีลักษณะกิจกรรมแบบเดียวกัน (ประพันธ์ ช่วงภูศรี, 2550 อ้างถึงใน สุรัชตา ราคา, 2550: 32)

สำหรับเครือข่ายการสื่อสารนั้น หมายถึง ระบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารหรือการติดต่อ และมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มสมาชิก (ชวณวล คณานุกูล, 2542 อ้างถึงใน รณชาติ บุตรแสนคม, 2545) ในอีกแง่หนึ่ง เครือข่ายการสื่อสารก็หมายถึงเส้นสายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงคนหนึ่งคนเข้ากับคนอื่นๆ ในชุมชน โดยผ่านกลไกการสื่อสาร ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการเข้าถึง การมีส่วนร่วม และการแสดงออก รวมถึงเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และมีความเหมาะสมในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ (สมสุข หินวิมาน และคณะ, 2547)

ในเครือข่ายการสื่อสาร นอกจากคู่สื่อสารจะมีความสัมพันธ์กันในแบบต่างๆ แล้ว คุณลักษณะของคู่สื่อสารจะเป็นปัจจัยสำหรับการคาดหมายว่าใครจะเป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารต่อไปยังบุคคลอื่น และการถ่ายทอดดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

พัชนี เขยจรยา และคณะ (2541) สรุปว่าเครือข่ายการสื่อสารสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (informal network) หรือเครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง เกิดขึ้นจากการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ไม่มีใครได้รับมอบหมาย และเครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (formal network) เป็นประเภทของการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งเกิดปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายที่มีการวางแผนไว้อย่างแน่นอน มีโครงสร้างที่มีแบบแผน

กรณีในบริบทของสังคมไทย เสรี พงศ์พิศ (2548: 12-23) ระบุว่า เครือข่ายในสังคมไทยก็คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างองค์กรนั่นเอง นับแต่อดีต ความยากลำบากในการดำรงชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญให้การช่วยเหลือเกื้อกูลและการพึ่งพาอาศัยกันเป็นคุณค่าสำคัญที่มนุษย์ยึดถือ ความเป็นเครือข่าย ในทัศนะของเสรีนั้น เป็นสิ่งที่ก้าวข้ามเส้นเขตแดนพื้นที่ เพราะเครือข่ายเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและวัฒนธรรม (มิติทางวัฒนธรรมนี้ ในอดีต ศาสนามีบทบาทสำคัญส่วนหนึ่งในการก่อรูปวัฒนธรรม แต่ปัจจุบัน บทบาทของศาสนากลับลดน้อยถอยลงไป-คณะผู้วิจัย) แต่ปัจจุบันนี้ เมื่อสำนักแบบปัจเจกของผู้คนมีสูงขึ้น การเปลี่ยนฐานความศรัทธาจากศาสนาไปสู่ฐานทางวิทยาศาสตร์และกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สำนักของความเป็นชุมชนลดน้อยลง ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงความอ่อนแอของเครือข่ายที่เกิดจากฐานความสัมพันธ์ด้วยเช่นเดียวกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2551: 14-15) ระบุว่า ในการรวมตัวเป็นเครือข่ายนั้น สมาชิกในเครือข่ายแต่ละคนแต่ละฝ่ายจะต้องมีบทบาทหน้าที่ของตน โดยกาญจนาระบุถึงตำแหน่งที่สำคัญของสมาชิกในเครือข่ายไว้ทั้งสิ้น 4 ประเภท ได้แก่

1. ศูนย์กลางของเครือข่าย (Star) ตำแหน่งนี้อาจเป็นตำแหน่งหัวหน้า / ประธานของเครือข่าย ซึ่งจะเป็นตำแหน่งที่มีเส้นสายความสัมพันธ์จากสมาชิกคนอื่นๆ พุ่งเข้าหามากที่สุด
2. ผู้ประสานงาน / ผู้ติดต่อสื่อสาร (Liaison) ตำแหน่งศูนย์กลางของเครือข่ายอาจเป็นชุมทางเส้นสายความสัมพันธ์ แต่ในขณะเดียวกันตำแหน่งผู้ประสานงานจะเป็นชุมทางของเส้นทางการติดต่อสื่อสาร เพราะสมาชิกโดยมากจะติดต่อสื่อสารผ่านผู้ประสานงานเป็นหลัก
3. ชุมสายย่อย (Node) จะปรากฏในกรณีที่เครือข่ายมีขนาดใหญ่หรือครอบคลุมพื้นที่ๆ กว้างขวาง จึงต้องมีชุมสายย่อยๆ มาทำหน้าที่ เป็นผู้ประสานงานหรือเป็นตัวกลางระหว่างสมาชิกแต่ละกลุ่มกับศูนย์กลางของเครือข่ายและผู้ประสานงานอีกต่อหนึ่ง
4. สมาชิก (Member) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย เพราะหากขาดสมาชิก เครือข่ายก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นเดียวกัน

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ศึกษาการนำเสนอรูปแบบของการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและปัจจัยในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่าย พื้นที่ๆ ศึกษา ได้แก่ เครือข่ายของกลุ่มการเรียนรู้ฮักเมืองน่าน เครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์แม่วาง เครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรชุมชน ลุ่มน้ำแม่จัน- แม่สะลอง และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนบ้านปานอด การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบหลักของเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ คน ความรู้ และ ทรัพยากร ศักยภาพขึ้นอยู่กับผู้นำสามารถเชื่อมโยงความรู้อันเก่าและใหม่เกี่ยวกับป่าในการรวมพลังคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้

กระบวนการเรียนรู้ในเครือข่ายมีการนำความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างความตระหนักต่อปัญหา และการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สมาชิกเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีกิจกรรมจัดการเรียนรู้แบบทางการเพื่อถ่ายทอดวิทยาการสมัยใหม่ในการแก้ปัญหาของชุมชน

ปัจจัยในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ ผู้นำที่ได้รับความศรัทธาและมีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน การประสานภูมิปัญญา ท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์

รูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่นำเสนอ พบว่าเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จพัฒนาจากเครือข่ายคน-คน ไปสู่คน- กลุ่ม และกลุ่ม- กลุ่ม การขยายและเชื่อมโยงประสานเน้นการสร้างการรวมกลุ่มให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหา การเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ พัฒนาฐานความรู้เดิมและสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ การดำรงอยู่ต้องเน้นกิจกรรมให้สมาชิกได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง พัฒนา

ศักยภาพของสมาชิกในการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์และร่วมแก้ปัญหา ตลอดจนมีการขยายพื้นที่เครือข่ายที่สนับสนุนกิจกรรมโดยมีการวางแผนอย่างมีเป้าหมาย

รณชาติ บุตรแสนคม (2545) ศึกษาเครือข่ายและกระบวนการทำข่าวของสำนักข่าวเด็กและเยาวชน “ขบวนการตาสับประรด” โดยการวิจัยมีวัตถุประสงค์ต้องการศึกษาการรวมตัวของขบวนการตาสับประรด ศึกษารูปแบบกระบวนการสื่อสารที่ใช้ในการขยายตัวของขบวนการตาสับประรด ปัจจัยที่มีผลต่อการรักษาเสถียรภาพของขบวนการตาสับประรด ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการตาสับประรดเกิดขึ้นจากกิจกรรมค่ายเยาวชน แล้วสานต่อแนวคิดโดยใช้จดหมาย จดหมายข่าว รายการวิทยุเด็กและเยาวชน สำนักข่าวเด็กและเยาวชน และ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อการติดต่อสื่อสารเป็นเครือข่าย รูปแบบการสื่อสารเพื่อขยายตัวที่สำคัญ ได้แก่ ช่วงการก่อตั้งขบวนการตาสับประรด พบรูปแบบการสื่อสาร 2 แบบ คือ การสื่อสารกลุ่มภายในค่ายเยาวชน และการสื่อสารผ่านจดหมาย ช่วงการขยายเครือข่ายเพิ่มการสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลและการใช้จดหมายข่าว เพิ่มรายการข่าววิทยุเด็กและเยาวชน เพิ่มเครือข่ายรายการวิทยุทั่วประเทศ ช่วงการจัดตั้งสำนักข่าวเด็กและเยาวชนตาสับประรด ซึ่งหลังการตั้ง สำนักข่าวได้เพิ่มสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อการติดต่อ

ปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการรักษาเสถียรภาพขบวนการตาสับประรดแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล คือ 1) การกระตุ้นให้เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล 2) การมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความสามารถ 3) การมีเวลาว่างของเด็กและเยาวชน และ 4) การอนุญาตของผู้ปกครอง ปัจจัยระดับกลุ่ม คือ 1) การใช้ช่องทางการสื่อสารเพื่อเพิ่มจำนวนและรักษาสภาพของสมาชิก 2) การสื่อสารภายในค่ายเยาวชนเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับเครือข่าย 3) การฝึกอบรมนักจัดรายการวิทยุที่กระทำต่อเนื่อง 4) ความใกล้ชิดของสมาชิกในกลุ่ม 5) การสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ 6) ความกระตือรือร้นของสมาชิกภายในกลุ่ม และ 7) ความจงรักภักดีของสมาชิกที่มีต่อกัน ปัจจัยระดับองค์กร คือ 1) การมีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่ท้าทายความสามารถ 2) ความง่ายในการเป็นสมาชิก 3) การให้อิสระในการทำงานกับสมาชิก และ 4) การนำเสียงสะท้อนจากผู้เปิดรับสื่อมาปรับปรุงสภาพการทำงาน

พรโสภิต จงมีสุข (2545) ศึกษาการขยายเครือข่าย การสื่อสารภายในเครือข่าย และ กระบวนการสื่อสารในการรณรงค์เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของชมรมหัวใจไร้สาร เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ ป.ป.ส. และสนทนาเชิงลึกกับผู้นำเยาวชน

ผลการศึกษาพบว่า การขยายเครือข่ายของชมรมแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกเกิดขึ้นหลัง การอบรมชุดหัวใจไร้สาร และช่วงที่สอง เกิดขึ้นหลังเกิดโครงการรณรงค์มาระยะหนึ่ง รูปแบบการ สื่อสารทั้งสองช่วงเป็นการสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง โดยผู้นำเยาวชนที่เป็นหัวหน้ากลุ่ม

กระบวนการสื่อสารแบบรณรงค์เป็นการสื่อสารแบบสองทาง ประกอบด้วยผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้นำเยาวชนที่ร่วมงานในชมรมหัวใจไร้สาร มีลักษณะเป็นผู้นำและมีความรู้ในเรื่องที่เผยแพร่ 2) สาร มี เรื่องราวเกี่ยวกับยาเสพติดและเรื่องราวอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ 3) สื่อที่ใช้คือสื่อบุคคล สื่อ อิเล็กทรอนิกส์ และสื่อเกม 4) ผู้รับสาร คือกลุ่มเยาวชน นักเรียน ที่ผู้นำเยาวชนเป็นผู้คัดเลือก

สุรัชตา รากา (2550) ศึกษากระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนิกรณรงค์เพื่อ การไม่สูบบุหรี่ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และกลยุทธ์การสื่อสาร ที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิเคราะห์เอกสาร และการ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารในการดำเนิน งานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครู นิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แบ่งออกเป็น 2 ขอบเขต ได้แก่ กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายและ กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน

กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายนิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) การสื่อสารภายใน Core Team เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มย่อย 2) การสื่อสารระหว่าง Core Team กับสมาชิกภายในเครือข่ายเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสาร กลุ่มใหญ่ และการสื่อสารองค์กร 3) การสื่อสารระหว่างสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิธรรมาภิบาล เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์ครู มีอาชีพ เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารองค์กร และการ สื่อสารมวลชน

กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ กับเยาวชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนเป็นรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อบุคคล ประกอบด้วยสื่อบุคคลภายใน โรงเรียนและสื่อบุคคลภายนอกโรงเรียน และสื่อกิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมภายในโรงเรียน และ กิจกรรมในระดับเครือข่าย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีผลกระทบต่อทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในด้านความรู้ ทักษะ ทักษะ และ การมีส่วนร่วม โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายหลัก คือเยาวชน ทั้งเยาวชนแกนนำและเยาวชนกลุ่มเสี่ยง 2) กลุ่มเป้าหมายรองคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูในโรงเรียน ผู้ปกครอง และร้านค้า

กลยุทธ์การสื่อสารที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) กลยุทธ์การใช้สื่อ ประกอบด้วยสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม 2) กลยุทธ์การใช้สาร คือการ กำหนดเนื้อหาสาระ รหัสสาร การจัดสาร และการสร้างจุดจูงใจในสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเป็นการมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการแก่เยาวชน 4) กลยุทธ์การให้แรงเสริมแก่เยาวชนด้วยการ พุดให้กำลังใจและการให้รางวัล และ 5) กลยุทธ์การใช้แรงกระตุ้นจากภายนอก ได้แก่ มูลนิธิธรรมาภิบาล เพื่อการไม่สูบบุหรี่ การทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนต่างๆ และสื่อมวลชน

มนต์ ขอเจริญ (2552) ศึกษาและพัฒนาแบบจำลองการสื่อสารณรงค์ด้านสุขภาพเพื่อ ควบคุมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในเยาวชน โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างปัจจัย เร่งปฏิริยา การมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของเยาวชนที่เข้าร่วม กิจกรรมของเครือข่ายเยาวชนที่ได้รับการสนับสนุนทุนการดำเนินงานโดยกองทุนสนับสนุนการสร้าง เสริมสุขภาพ (สสส.) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตการณ์ และการใช้แบบสอบถาม จำนวน 549 ตัวอย่าง จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงสถิติอีกครั้งหนึ่ง

ผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองการสื่อสารรณรงค์ด้านสุขภาพ เพื่อการควบคุมการบริโภค เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในเยาวชนสะท้อนการผสมผสานระหว่างการสื่อสารแบบแพร่กระจายและการ สื่อสารแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้แบบจำลองมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ปัจจัยเร่งปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยเร่ง ปฏิกริยานั้นประกอบด้วยการทำงานร่วมกันของปัจจัย 3 ประการ คือ แรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในตัว เยาวชนเอง ประสบการณ์การเรียนรู้จากกิจกรรมของเครือข่าย และการสร้างการรับรู้ผ่านสื่อมวลชน ซึ่งปัจจัยเร่งปฏิกริยานี้จะกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความตั้งใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร รณรงค์ใน 2 ขั้นตอนคือ การสื่อสารเพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชน และการสื่อสารประเด็นสาธารณะ ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งใน ระดับบุคคล และระดับสังคมของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ

เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันเป็นผู้นำเสนอ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยมีการนำเสนอไว้ครั้งแรกในหนังสือ The Structural Transformation of the Public Sphere ในปี ค.ศ. 1962 เมื่อวิเคราะห์ความหมาย ของคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” จะพบว่า คำว่า “พื้นที่” นั้นสามารถเข้าใจได้ทั้งในเชิงรูปธรรมและ นามธรรม ในทางรูปธรรม พื้นที่หมายถึงอาณาเขตหรือบริเวณที่มีการแบ่งขอบเขตไว้แน่นอน ใน ขณะเดียวกัน ในทางนามธรรม พื้นที่มีความหมายทางสังคม- การเมือง-วัฒนธรรม ในฐานะเวทีทาง นามธรรมเพื่อการแสดงออก ต่อสู้ หรือการช่วงชิงทางอำนาจในรูปแบบต่างๆ เช่น รายการทาง โทรทัศน์ในฐานะที่เป็นพื้นที่สำหรับภาพตัวแทนของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งคนเหล่านี้จะได้รับการ จัดสรรพื้นที่ให้ปรากฏสู่สาธารณะด้วยเนื้อหา เวลาและประ ะเด็นที่แตกต่างกันออกไป ส่วนคำว่า “สาธารณะ” เป็นเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือคนจำนวนมาก หลากหลายกลุ่ม (กาญจนา แก้ว เทพ, 2543: 171-173) เมื่อประกอบเข้าด้วยกัน พื้นที่สาธารณะจึงเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทั้งในเชิงรูปธรรม และนามธรรมที่ผู้คนใช้เป็นเวทีเพื่อการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวม และความรู้สึกเป็นส่วนรวมนั่นเอง

ฮาเบอร์มาสเห็นว่าพื้นที่สาธารณะคือพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ส่วนบุคคล (private sphere) ซึ่งเป็นปริมาตรของสังคมมวลชนที่มีทั้งการแลกเปลี่ยนสินค้าและแรงงานทางสังคม และ พื้นที่ที่กำกับดูแลโดยรัฐ (sphere of public authority) ซึ่งเกี่ยวพันกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและกลุ่ม ชนชั้นนำ โดยพื้นที่สาธารณะพาดผ่านทั้งสองปริมาตรนี้ และเป็นพื้นที่ๆ ก่อให้เกิดประชาชาติที่ ส่ง เสียงไปยังรัฐเพื่อให้เข้าถึงความต้องการที่แท้จริงของสังคมจากการมารวมตัวกันของคนต่างๆ เพื่อบอก เล่า แลกเปลี่ยน โต้เถียง และรับฟังกันและกันในประเด็นอันเป็นสาธารณะหรือเป็นเรื่องของส่วนรวม (Habermas, 1989: 30-31)

ฮาเบอร์มาสได้สรุปคุณลักษณะสำคัญที่จะปรากฏในพื้นที่สาธารณะ ได้แก่

1. ในพื้นที่สาธารณะดังกล่าว บุคคลต่างๆ จะมีส ถานภาพเท่าเทียมกัน ในฐานะปัจเจก บุคคล ที่มีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ตำแหน่งทางสังคมหรือฐานะทางเศรษฐกิจไม่เป็น ข้อได้เปรียบในพื้นที่ดังกล่าว หากแต่จะเป็นปัจจัยที่ทำให้ถูกตั้งข้อสงสัยได้

2. ประเด็นที่หยิบยกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์หรือถกเถียงในพื้นที่สาธารณะจะเป็นประเด็นซึ่ง กลายเป็นความตระหนักร่วมของกลุ่ม โดยที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยได้รับการสนใจในระดับสาธารณะมา ก่อน หรือเป็นวาทกรรมที่เคยถูกเก็บกดปิดกั้นไว้หรือยึดอำนาจในการตีความโดยผู้ที่มีอำนาจ แต่เมื่อ ประเด็นเหล่านี้เข้ามาสู่พื้นที่สาธารณะ อำนาจของ ผู้มีอำนาจจะถูกท้าทาย รวมถึงปัจเจกในพื้นที่ สาธารณะ จะมีความเชื่อมั่นในการเปิดเผยสิ่งที่ถูกปกปิดซ่อนเร้นหรือกำหนดนิยามใหม่ให้กับวาทกรรม ดังกล่าว ภายหลังจากที่ได้มีกระบวนการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด กับบุคคลอื่นๆ ในพื้นที่สาธารณะนั้นๆ

3. ในพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ เป็นพื้นที่ของการรวบรวมบรรดาปัจเจกชนทั้งหลาย รวมถึง นานาทัศนะของพวกเขาเข้าไว้ด้วยกัน ทัศนะเหล่านี้จะไม่ถูกจำกัดให้เป็นความเห็นของคนเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพวก แต่จะต้องเปิดกว้างออกเพื่อเกิดการแลกเปลี่ยน ปะทะประสาน และหลอมรวมร่วมกันกับ ความเห็นของบุคคลอื่นๆ อยู่ตลอดเวลา เช่น ข้อเขียนหรือบทความที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็น โดยผู้อ่านผู้ฟัง คนเหล่านี้จะร่วมแสดงออกถึงความคิดเห็นของพวกเขาต่อประเด็นดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ ประเด็นจึงไม่ถูกจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่จะกลายเป็นเรื่องทั่วไป ที่คนทั่วไป สามารถรับรู้ และแลกเปลี่ยนกันได้ และถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนหรือเป็นสถาบัน การรวมตัวของพวกเขาก็ไม่ถือว่าเทียบเท่ากับ “มวลชน” เพียงแต่อาจถือว่าพวกเขาเป็นเสมือนหนึ่ง กลุ่มตัวแทนของมวลชนเท่านั้น

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ

งานวิจัยของพวงพนา คุณวัฒน์ (2545) ศึกษากระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้าน ผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล โดยพวงพนาต้องการศึกษาพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านและกระบวนการสื่อสาร สาธารณะของกลุ่มชาวบ้าน เป็นการศึกษา วิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน ประกอบด้วยแกนนำชาวบ้าน ที่ปรึกษา นักวิชาการ สื่อมวลชน และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มชาวบ้านจำนวน 17 คน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ ภายใตกรอบแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง สิทธิชุมชน และแนวคิดเรื่องสิทธิการสื่อสารของพลเมือง

ข้อค้นพบที่สำคัญจากงานวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.2532 ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยเริ่มจากการระดม เครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียงของชาวบ้านหัวแก้วก่อนขยายไปยังหมู่บ้านอื่นๆ โดยมี ประเด็นทั้ง การบอกกล่าวและรับฟังความคิดเห็น (การสื่อสารแบบสองทาง) จากการก่อตัวในลักษณะนี้ ทำให้ กลุ่มชาวบ้านเพิ่มจำนวน จาก 5-6 คน เป็น 50-100 คน ในช่วงนี้เริ่มมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) เข้าไปช่วยเหลือเรื่องการให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน จนกระทั่งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2533 ชาวบ้านกว่า 2,000 คน จาก 5 อำเภอได้รวมตัวชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี พร้อมทั้งยื่นหนังสือ เรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนโครงการสร้างเขื่อนปากมูล แต่รัฐบาลก็ยังยืนยันการก่อสร้าง การต่อสู้ของ ชาวบ้านจึงดำเนินเรื่อยมาจนถึงข้อมูลล่าสุดที่ปรากฏในงานวิจัยคือเดือนมกราคม พ.ศ.2546

ตลอดเวลาของการต่อสู้อันยาวนาน พบว่ากลุ่มอำนาจ (รัฐบาล และ กฟผ.) ใช้สื่อมวลชนทั้ง ในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อดีของการสร้างเขื่อน

รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์ (โฆษณาชุด “ปลาร้าบ่เปิดไห”) ซึ่งขัดแย้งกับเสียงวิจารณ์เรื่องความล้มเหลวของบันไดปลาโจนโดยสิ้นเชิง ในขณะที่ฝ่ายชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงสื่อกระแสหลักได้ จึงใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ 1) การสร้างเครือข่าย ขยายแนวร่วม โดยการเชื่อมโยง กับชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ ที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ 2) สร้างกิจกรรมการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย เช่น การเดินขบวน การประท้วง การยื่นหนังสือ เพื่อแย่งชิงพื้นที่ข่าวในสื่อกระแสหลัก 3) โครงสร้างการรวมกลุ่มเน้นการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารในแนวระนาบ 4) มีกลุ่มแกนนำที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างสมาชิกในหมู่บ้านกับที่ประชุม รวมถึงเป็นตัวแทนในการเจรจากับรัฐบาล 5) มีที่ปรึกษา ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ ให้คำแนะนำในเรื่องกฎหมาย การทำข่าว เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะการสื่อสารและการจัดการแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ *การสื่อสารและการจัดการในช่วงสถานการณ์ปกติ* ในหมู่บ้านแม่ขุนมันยีน ชาวบ้านจะเกาะกลุ่มกันตามระบบเครือญาติ มีการใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแบบเก่า คือการพูดคุยบอกเล่าสารทุกข์สุกดิบ และแบบใหม่คือการประชุมกันตามวาระ มีการผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ผู้นำและจดบันทึกการประชุม ส่วน *การสื่อสารในช่วงที่มีการเคลื่อนไหว* จะมีการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจนและเคร่งครัด เช่น ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ฝ่ายอาสาสมัครดูแลอาหารและยา ฝ่ายเวที โดยเปิดให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมตามความสมัครใจ ในกรณีมีคนเข้าร่วมจำนวนมาก อาจแบ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ กลุ่มละ 5 คน มีหัวหน้ากลุ่มเพื่อความสะดวกในการสื่อสาร เน้นการประชุมร่วมกันทุกวันระหว่างแกนนำกับหัวหน้ากลุ่ม แล้วหัวหน้ากลุ่มนำข้อมูลมาถ่ายทอดต่อสมาชิกในกลุ่มของตน

งานวิจัยของวิเศษ สุจินทร์ (2545) ศึกษาการเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชนจังหวัดลำพูน โดยวิเศษต้องการศึกษาความเคลื่อนไหวของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับความรู้หญิง-ชาย (Gender Knowledge) แนวคิดสิทธิผู้หญิงในการเข้าถึงและควบคุมป่าชุมชน และแนวคิดการเคลื่อนไหวของผู้หญิง ทั้งนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ได้เป็นงานวิจัยในสาขาการสื่อสารโดยตรง แต่ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นด้านการสื่อสารและประเพณีพิธีกรรมที่น่าสนใจสอดแทรกอยู่ในหลายมิติ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในชุมชนบ้านทุ่งยาว จังหวัดลำพูนเพื่อสร้างโอกาสให้กับผู้หญิงในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวนั้น เป็นการเคลื่อนไหวที่มีพัฒนาการมาตามลำดับ จากเดิม พื้นที่ป่าชุมชนถูกให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ภายนอกบ้านซึ่งเป็นพื้นที่ของเพศชาย ต่อมา เมื่อมีการปรับเปลี่ยนองค์กรเหมือนฝ่ายมาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นทางการ ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้หญิงมีบทบาทชัดเจนในการออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการประกาศวนอุทยานของรัฐ โดยใช้ชุดความรู้เรื่องอาหารกับป่า ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่ผู้หญิงมีความรู้และความเชี่ยวชาญอันเกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริง ผนวกกับกลวิธีในการสื่อสารกับภาครัฐ โดยใช้การต่อรองอย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากผู้หญิงไม่มีความสัมพันธ์ทางตรงกับรัฐ ในขณะที่ผู้ชายซึ่งมีตำแหน่งในองค์กรที่เป็นทางการมักเกรงใจข้าราชการ นอกจากนี้ ผู้หญิงยังใช้เวทีกลุ่มแม่บ้านเป็นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และหามติตามร้านค้าหรือร้านก๋วยเตี๋ยว จนนำไปสู่การลงมติว่าชาวบ้านจะไม่รับฟังคำสั่งชี้แจงของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ถึงผลดีของการประกาศวนอุทยาน จนแนวคิดการประกาศวนอุทยานในเขตป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว

ต้องล้มเลิกไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้ชายยังคงมีท่าทีที่กดดันผู้หญิงไม่ให้เข้าร่วมเป็นกรรมการรักษาป่า รวมถึงตั้งคำถามถึงทั้งองค์ความรู้ที่ผู้หญิงสร้างและเผยแพร่และสถานภาพของผู้หญิงเอง

ต่อมา จากการส่งเสริมขององค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในการเข้าร่วมเครือข่ายป่าชุมชนมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงองค์กรดูแลรักษาป่า จากคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ทำให้ผู้หญิงได้รับโอกาสแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน แต่บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยเพศชาย ยังคงเป็นบทบาทแบบเดิมในพื้นที่เดิมที่เพศชายเป็นผู้กำหนด เช่น ความคาดหวังให้ผู้หญิงทำอาหารรับรองแขกหรือที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน อย่างไรก็ตาม จากการที่ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวบางคนได้รับการคัดเลือกให้เป็นกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้มีบทบาทใหม่ๆ ในพื้นที่ภายนอก เช่น การทำหน้าที่ควบคุมงบประมาณค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ ยังมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ด้วย ทำให้มีประสบการณ์ในพื้นที่สาธารณะเพิ่มขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้ยังพบอีกว่า ผู้หญิงมีตัวตนอยู่ในพื้นที่ๆ ไม่เป็นทางการ เช่น งานประเพณี พิธีกรรมในชุมชน ร้านค้า ร้านเสริมสวย ซึ่งเป็นพื้นที่ๆ ผู้หญิงสามารถเปิดเผยเรื่องส่วนตัว ความวิตกกังวล รวมถึงแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ โดยไม่ได้รับความสนใจจากเพศชายหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน ในขณะที่พื้นที่ๆ เป็นทางการ เช่น การประชุม จะเป็นพื้นที่ๆ แสดงถึงความเป็นชาย ผู้หญิงจึงถูกปิดกั้นในพื้นที่ดังกล่าว ไม่ให้มีเสียงหรือทำได้เพียงเป็นผู้รับฟังเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงจึงเรียนรู้ที่จะใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่ของประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมในพื้นที่ๆ ไม่เป็นทางการในการกดดันเพศชายในบางประเด็นได้ เช่น ในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีผู้หญิงชื่อแม่หลวงเอื้อย ซึ่งได้รับการยอมรับจากชุมชนในฐานะผู้สืบเชื้อสายของผู้ร่วมก่อตั้งชุมชนในยุคเริ่มแรก และเป็นผู้ทำหน้าที่ “สื่อ” กับเจ้าที่หรือผี ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชนบทล้านนาให้ความเคารพ เมื่อพิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่ายถูกเปลี่ยนแปลงโดยเพศชายเสนอให้มีวงดนตรีไปบรรเลงในพื้นที่ป่าน้ำจ๋า โดยฝ่ายหญิงคัดค้านแต่ไม่เป็นผล หลังจากพิธีกรรมเสร็จสิ้นลง แม่หลวงเอื้อยได้แจ้งให้ชุมชนทราบว่าตนฝันว่าเจ้าป่าไม่พอใจที่มีการนำดนตรีเข้าไปเล่นในพื้นที่ป่า ทำให้ในปีต่อมา การแสดงดนตรีในพิธีเลี้ยงผีฝ่ายได้ถูกยกเลิกไปในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

ภายใต้หัวข้อนี้ จะได้สรุปถึงประเด็นและแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ได้แก่ ความหมายของเยาวชน บทบาทของเยาวชน ความสำคัญของเยาวชน พฤติกรรมของเยาวชน บทบาทและหน้าที่ของเยาวชนที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ ปัญหาของเยาวชนในสังคมไทย กระบวนการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาลูกเด็กและเยาวชน และยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของเยาวชน โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความหมายของเยาวชน

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้ให้ความหมายของเยาวชนไว้ว่า “เยาวชน คือ บุคคลที่มีอายุ 15-25 ปี” (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ 2537 : 50)

พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดความหมายว่า “เยาวชน คือ บุคคลซึ่งมีอายุไม่เกิน 25 ปี ”

เยาวชน ตามความหมายของ กรมการพัฒนาชุมชนและสำนักงานคณะกรรมการเยาวชน แห่งชาติ หมายถึง ผู้ที่มีอายุอยู่ระหว่าง 15-25 ปี ซึ่งใกล้เคียงกับ UNICEF (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2542) ที่กำหนดในช่วงอายุประมาณ 15-24 ปี ส่วนกรมส่งเสริม การเกษตรซึ่งใกล้ชิดโดยตรงกับ เยาวชนที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ซึ่งเงื่อนไขในการเป็นสมาชิกจะอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 10-35 ปี ทั้งชายและหญิงซึ่งเป็นผู้รับช่วงความรับผิดชอบจากผู้ใหญ่ ในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2537) ได้กล่าวไว้ใน แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งให้ความหมายของเยาวชนไว้ว่า “เยาวชน คือ บุคคลที่มีอายุ 15-25 ปี” และในพระราชบัญญัติส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2521 ได้กำหนด ความหมายว่า “เยาวชน คือ บุคคลที่มีอายุไม่เกิน 25 ปี”

2. บทบาทของเยาวชน

พหาวณี วิฑิตวัฒนา (2535) ได้กล่าวว่า เยาวชนเป็นพลังสำคัญที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ใน อนาคต หากได้รับการชี้แนะ และปลูกฝังอุดมการณ์ต่างๆ ก็จะมีบทบาทตามความคาดหวังที่พึงปฏิบัติ ต่อบทบาทของเยาวชน แบ่งได้ 7 ประการ ดังนี้

2.1 เยาวชนไทยมีบทบาทเป็นสมาชิกของครอบครัว ซึ่งต้องมีการปลูกฝังให้รู้จักบทบาท ของตนในครอบครัว และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งในยามสงบและยามสงคราม

2.2 เยาวชนไทยเป็นกำลังการปกป้องรักษาบ้านเมือง โดยต้องฝึกอบรมให้มีวินัยและ ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม

2.3 เยาวชนไทยเป็นพลังในทางเศรษฐกิจ ต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นการผลิตที่ พอเพียงกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยใช้การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญ

2.4 เยาวชนไทยเป็นพลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ต้องพัฒนาให้เหมาะสมทั้งใน คุณภาพและปริมาณ โดยใช้การศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

2.5 เยาวชนไทยเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมทั้งด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของ ประเทศไทยและการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของสังคมในอนาคต โดยเรียนตาม หลักสูตรกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และการบำเพ็ญประโยชน์

2.6 เยาวชนไทยเป็นผู้รับและผู้ดำเนินการการพัฒนาด้วย หากได้รับการศึกษาและ พัฒนาตนเองให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า

2.7 เยาวชนต้องมีความรู้ มีสติปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรมและวัฒนธรรม มีพละทานมัยที่ สมบูรณ์ มีทักษะในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความรู้ความสามารถ ในเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

สรุปได้ว่า เมื่อเยาวชนสามารถปฏิบัติตนตามความคาดหวังต่อบทบาทได้ บทบาทของ เยาวชนที่แสดงออกมานั้นจะมีความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ (2536) ได้กล่าวถึงบทบาทของเยาวชนในการพัฒนาสังคมไทย ไว้ดังนี้ เยาวชน คนหนุ่มสาว โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษา มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก โดยสามารถ เข้ามามีส่วนร่วมได้ดังนี้

2.8 ศึกษาหลักการสำคัญต่างๆ ของการบริหารบ้านเมือง องค์กรต่างๆ ที่ปฏิบัติงานตาม ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ความรับผิดชอบของบุคลากรในองค์กรต่างๆ ในการศึกษาจำเป็นต้องศึกษา

จากตำราจากครูอาจารย์ แล้วนำข้อมูล เหล่านั้นมาวิเคราะห์ให้ถูกต้อง รวมทั้งคิดหาแนวทางในการที่จะวางแผนเพื่อพัฒนาบทบาทของคนที่ทำได้

2.9 เคารพกฎหมาย ระเบียบแบบแผนที่ถูกต้องของสังคมและปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับบุคคลอื่นๆ ในสังคม

2.10 ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ได้มีความรู้ความสามารถที่แท้จริง เพื่อจะได้ช่วยกันรับใช้สังคมประเทศชาติบ้านเมือง

2.11 ควรต้องศึกษาพิจารณาปัญหาต่างๆ ในสังคมตามแนวทางที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะปัญหาเฉพาะหน้า หรือปัญหาที่ติดตามมาในอนาคต เมื่อศึกษาได้ข้อมูลที่ถูกต้องแล้วก็ประมวลเป็นเรื่องราวเสนอต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหานั้นๆ เพื่อการวางแผนปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาสังคมต่อไป

2.12 ควรร่วมมือประกอบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อพัฒนาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามว่างจากการศึกษาเล่าเรียน เช่น อาจตั้งชมรมกิจกรรมต่างๆ ในสถาบันการศึกษา เพื่อฝึกฝนให้รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ ช่วยกันแก้ไขปัญหาสังคมในวิถีทางที่ถูกต้อง

2.13 ต้องช่วยกันแก้ไขค่านิยมในสังคมไทยเสียใหม่ คือ ต้องนิยมคนดี นิยมตั้งใจพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ไม่นิยมยกย่องคนเด่น คนร่ำรวย และคนได้ลาภยศมาในทางมิชอบ

สมพร เทพสิทธา (2540) ได้กล่าวถึงบทบาทของเยาวชนควรมีดังต่อไปนี้

2.14 บทบาทต่อตนเอง คือ เป็นผู้ใฝ่พัฒนาอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความสุขความสำเร็จการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า

2.15 บทบาทต่อผู้อื่น เยาวชนควรมีความเคารพเชื่อฟังและมีความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณ คบเพื่อนที่ดี ทำตนเป็นมิตรที่ดีของเพื่อน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

2.16 บทบาทต่อสังคม เยาวชนควรมีส่วนช่วยในการสงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ด้อยโอกาสช่วยในการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ช่วยในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม ช่วยในการพัฒนาสังคม เช่น พัฒนาชุมชนเมือง ชุมชนชนบท

2.17 บทบาทต่อสถาบันชาติ เยาวชนควรร่วมกันในการรักษาและส่งเสริมสถาบันชาติให้มีความมั่นคงเข้มแข็ง ส่งเสริมการรักษาศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ

2.18 บทบาทต่อสถาบันศาสนา เยาวชนควรช่วยกันในการรักษาและส่งเสริมสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของคน

2.19 บทบาทต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เยาวชนควรมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เทิดทูนและรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มั่นคงสถิตสถาพรตลอดไป

บทบาทของเยาวชน ดังที่กล่าวมานี้ การที่เยาวชนได้แสดงบทบาทดังกล่าวได้ถูกต้องสมบูรณ์นั้น ครอบครัว สถาบันการศึกษา ครู อาจารย์ และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องการสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อเยาวชนจะได้แสดงบทบาทที่จะช่วยพัฒนาสังคมต่อไป

3. ความสำคัญของเยาวชน

พัฒนา (2542) อ่างใน สิริพันธ์ (2544) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของเยาวชนในด้านต่างๆ ได้แก่

3.1 ด้านเศรษฐกิจ โดยทั่วไปแล้วเยาวชนจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นพลังสำคัญในการพัฒนา ประเทศชาติในอนาคต

3.2 ด้านสังคม จะเน้นที่บทบาทในครอบครัวเป็นสำคัญ ในฐานะที่เป็นสถาบันพื้นฐาน ของการกล่อมเกล่า เป็นเป้าหมายให้เยาวชนมีแนวคิด แบบอย่างของการดำรงชีวิตในอนาคตจาก กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ความสำนึกในความเป็นชุมชนท้องถิ่น การจัดการสิ่งแวดล้อม ให้เกิดศักยภาพ จากการได้รับโอกาสของการมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับกลุ่ม องค์กรชุมชน ซึ่งจะมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง ของเยาวชน ที่จะ ทำงานร่วมกับสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เยาวชนเป็นคนรุ่นใหม่ จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้ตระหนัก ถึงสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของเยาวชนทั้งใน ปัจจุบันและในอนาคตด้วย ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อเยาวชนได้ทวีความสำคัญเพิ่ม ขึ้นเรื่อยๆ ในสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน จนกล่าวได้ว่า เยาวชนทุกคนจะต้องเป็น “Green Generation” ที่ คอยพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้น การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมควรต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ควบคู่กันไปกับการ พัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

3.4 ความสามารถในการใช้สิทธิทางการเมืองนั้น แสดงถึงศักยภาพของเยาวชนในการใช้ ความคิดเชิงพิจารณาของเยาวชนว่า มีความเป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์ การให้ความสนใจการเมือง ติดตามข่าวสาร ความเป็นไปของเหตุการณ์บ้านเมือง ภาวะเศรษฐกิจ สังคมทั้งภายในชุมชน ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ถือว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่เยาวชนควรจะได้รับรู้ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งการที่เยาวชนได้มีโอกาส เรียนรู้จากเหตุการณ์จริง จะเป็นประสบการณ์ตรงที่ทำให้เกิด “ความรู้เท่าทัน” ทั้งการมีส่วนร่วมใน การเป็นเจ้าของประเทศรวมไปถึงการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมด เพราะเป็นหน้าที่ของทุก คนตามระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การเคารพและการยอมรับในความคิดเห็นของเสียงส่วนมาก การ เปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การหวงแหนในสิทธิเสรีภาพของตนและการใช้สิทธิและ เสรีภาพภายใต้กรอบของระเบียบกฎหมาย

ดังนั้น ถ้าเยาวชนสามารถรวมตัวกันในลักษณะของกลุ่มเยาวชนได้ จะทำให้เกิดศักยภาพและ พลังอย่างมหาศาล ที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนหรือท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ เพราะเยาวชนเป็นกลุ่ม คนที่จะเป็นผู้อยู่ในชุมชนและเป็นผู้บริหาร จัดการชุมชนนั้นๆ ต่อไปเมื่อเป็นผู้ใหญ่ กา รรวมกลุ่มของ เยาวชนในการทำงานหรือพัฒนาชุมชนจึงเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่และนำไปสู่การสนับสนุนอย่างยิ่ง

4. พฤติกรรมของเยาวชน

สิริพันธ์ (2544) ได้กล่าวถึงปัจจัยภายในตัวเยาวชน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการเกิดความคิด สร้างสรรค์ จากลักษณะธรรมชาติของวัย ได้แก่

4.1 ความกระตือรือร้น อยากเรียน อยากรู้ และสนใจติดตามสิ่งต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะชอบสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ พร้อมทั้งจะรับและเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบ สำรอก ทดลอง และมี ประสบการณ์ด้วยตนเอง

4.2 พัฒนาการทางด้านร่างกาย สมองและจิตใจ เนื่องมาจากการเจริญเติบโตทำให้เยาวชนมีแรงจูงใจสูง และค้นพบความสามารถของตนได้ และสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

4.3 ความมีอิสระและเสรีภาพทางความคิด การเลือกและสามารถตัดสินใจต่อการกระทำต่างๆ ด้วยตนเองได้ ความเป็นตัวของตัวเองสูง มักจะไม่ชอบการบังคับด้วยอำนาจ แต่ต้องการชี้แนะด้วยเหตุผล

4.4 ความมีอุดมการณ์และปรัชญาชีวิตที่สูงส่ง มีความเชื่อมั่นและพยายามทำให้เป็นไป

ได้

4.5 มีความคิดฝันและจินตนาการเกี่ยวกับชีวิตและอนาคตของตน

4.6 ต้องการการแสดงออก ซึ่งมีการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมการจ้ดการสิ่งแวดล้อม การพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นการช่วยเหลือให้เกิดประโยชน์ สร้างสรรค์และพัฒนาทักษะ ความสามารถและความถนัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้น “กลุ่ม” จึงถือได้ว่าเป็นเวทีแห่งการตอบสนองความต้องการของเยาวชน ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะส่งผลต่อลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชน ได้แก่

4.6 มีความสนใจ มีความสุขที่จะได้อยู่ร่วมกับเพื่อนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน มีค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ ความสามารถ พื้นฐานทางนิสัย ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน

4.7 การคบเพื่อน ชอบคบเป็นกลุ่มก้อน กลุ่มเพื่อนที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับชีวิตทางสังคมของวัยรุ่น การตัดสินใจต่างๆ ในการดำเนินชีวิตมักอยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองหรือสถาบันการศึกษาใดๆ การมีกลุ่มเพื่อนที่ดีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเยาวชน

4.8 ความสนใจในเพื่อนต่างเพศเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของเยาวชน เป็นการฝึกในการรับรู้ในบทบาทของชายและหญิง

4.9 ความเป็นผู้นำ การมีบุคคลที่มีความเก่ง มีความสามารถมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมกลุ่ม

พฤติกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงออกของเยาวชน ซึ่งเป็นวัยที่มีความต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้เป็นที่ปรากฏต่อสังคมจากกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อเข้าไปมีบทบาทหรือแสดงศักยภาพของตนอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม

กล่าวโดยสรุป เยาวชน คือ บุคคลที่อายุไม่เกิน 25 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศชาติ และด้วยการตระหนักถึงความสำคัญของเยาวชน หน่วยงานของรัฐและเอกชนจึงได้กำหนดนโยบายเยาวชนแห่งชาติ และกำหนดคุณลักษณะเด็กและเยาวชนไทยที่พึงประสงค์ไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเยาวชน ทั้งบทบาทต่อตนเอง บทบาทต่อผู้อื่น บทบาทต่อสังคม บทบาทต่อสถาบันชาติ และบทบาทต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้เยาวชนเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งธรรมชาติของวัยนี้จะง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงตามกระแสที่เกิดขึ้นรอบตัว และส่งผลถึงการพัฒนาในอนาคต ฉะนั้นเยาวชนจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญและศักยภาพในการที่จะพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมให้แก่เยาวชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพราะทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็น สิ่งที่ต้องอยู่คู่การ

ดำรงชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นถ้าเยาวชนให้ความสำคัญและรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จะเป็นการช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและมีความยั่งยืนต่อไป

5. บทบาทและหน้าที่ของเยาวชนที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ

สมาชิกทุกคนในสังคมย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ในหลักใหญ่และรายละเอียดจะเหมือนกัน ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องก็จะได้ชื่อว่าเป็น "พลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ" และยังส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อช่วยนำพาประเทศชาติให้พัฒนาสืบไป ทั้งนี้ บทบาทและหน้าที่ของเยาวชนที่มีต่อสังคมและประเทศชาตินั้น สามารถพิจารณาได้จากหลายมิติ ดังนี้

5.1 เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

เยาวชน หมายถึง คนหนุ่มสาวที่มีพลังอันสำคัญที่จะสามารถช่วยกันเสริมสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ดังนั้น เยาวชนที่ดีควรตระหนักในคุณค่าของตนเอง และร่วมแรงร่วมใจ สามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม

5.2 ลักษณะของเยาวชนที่ดี

เยาวชนที่ดีควรจะเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม กล่าวคือ จะต้องมีความประพฤติดีในชีวิต ได้แก่

5.2.1 การเสียสละต่อส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่ช่วยในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เพราะถ้าสมาชิกในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน จะทำให้สังคมพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมั่นคง

5.2.2 การมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เพราะถ้าสมาชิกในสังคม ยึดมั่นในระเบียบวินัย รู้และเข้าใจสิทธิของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสุข เช่น ข้าราชการทำหน้าที่บริการประชาชนอย่างดีที่สุด ก็ย่อมทำให้เป็นที่ประทับใจรักใคร่ของประชาชนผู้มารับบริการ

5.2.3 ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ เพราะหากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของประเทศชาติมาเป็นของตน รวมทั้งผู้นำประเทศมีความซื่อสัตย์สุจริต ก็จะทำให้สังคมมีแต่ความเจริญ ประชาชนมีแต่ความสุข

5.2.4 ความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวปรองดองและร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจะทำให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็ง แต่หากคนในสังคมเกิดความแตกแยกทั้งทางความคิดและการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน จะทำให้สังคมอ่อนแอและล่มสลายในที่สุด

5.2.5 ความละเอียดและเกรงกลัวในการทำชั่ว ถ้าสมาชิกในสังคมมีหิริโอตตัปปะ มีความเกรงกลัวและละอายในการทำชั่ว สังคมก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข เช่น นักการเมืองจะต้องมีความ

ข้อสัจธรรมไม่โกงกิน ไม่เห็นแก่ประโยชน์พวกพ้อง โดยต้องเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ประเทศชาติก็จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง

5.3 ความสำคัญของการเป็นเยาวชนที่ดี

การเป็นเยาวชนที่ดีมีความสำคัญต่อตนเองและประเทศชาติดังนี้

5.3.1 ความสำคัญต่อตนเอง เยาวชนที่ดีต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต คิดดี ทำดีเพื่อตนเองและเพื่อส่วนรวม ปฏิบัติตนตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย จะทำให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกันและกัน เป็นที่รักของคนรอบข้าง

5.3.2 ความสำคัญต่อส่วนรวม เมื่อเยาวชนได้รับการปลูกฝังให้เป็นเยาวชนที่ดีแล้ว ก็จะเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคต และถ้าประเทศชาติมีพลเมืองที่ดี มีความรู้ บังคับชอบปฏิบัติตามกฎระเบียบกติกาของสังคม และนำหลักประชาธิปไตยมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของตน ก็ย่อมทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบสุข

5.3.3 ความสำคัญต่อประเทศชาติ เมื่อสังคมมีเยาวชนที่ดี และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ย่อมเป็นพื้นฐานทำให้เกิดพลเมืองดีในอนาคต และเมื่อสังคมมีพลเมืองที่ดี ย่อมนำมาซึ่งการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างรวดเร็ว

5.4 การปฏิบัติตนเป็นเยาวชนที่ดีตามสถานภาพและบทบาท

5.4.1 เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว เยาวชนในสถานภาพของการเป็นบุตรควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- (1) เคารพเชื่อฟังบิดามารดา
- (2) ช่วยเหลือบิดามารดาในทุกโอกาสที่ทำได้
- (3) ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร้อย
- (4) มีความรักใคร่ปรองดองในหมู่พี่น้อง
- (5) ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
- (6) ประพฤติตนให้สมกับเป็นผู้ดำรงวงศ์ตระกูล

5.4.2 เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของโรงเรียน เยาวชนในฐานะนักเรียนควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- (1) รับผิดชอบในหน้าที่ของนักเรียน คือ ตั้งใจเล่าเรียน ประพฤติตนเป็นคนดี
- (2) เชื่อฟังคำสั่งสอนอบรมของครูอาจารย์
- (3) กตัญญูรู้คุณของครูอาจารย์
- (4) รักใคร่ปรองดองกันในหมู่เพื่อนนักเรียน
- (5) ส่งเสริมเพื่อนในทางที่ถูกที่ควร

5.4.3 เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ชุมชนคือสังคมขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้านหรือกลุ่มคน โดยเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ จึงต้องมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนดังนี้

(1) รักษาสุขภาพลักษณะของชุมชน เช่น การทิ้งขยะ ให้เป็นที่ ช่วยกำจัดสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เป็นต้น

(2) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ไม่ขีดเขียนทำลายโบราณวัตถุในชุมชน
ช่วยกันดูแลสาธารณสมบัติ

(3) มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน

5.4.4 เยาวชนกับการเป็นสมาชิกที่ดีของประเทศชาติ

(1) เข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี

(2) ปฏิบัติตนตามกฎหมาย

(3) ใช้สิทธิในการเลือกตั้ง

(4) ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

(5) สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

(6) ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางราชการจัดขึ้น

(7) ประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร

(8) ประหยัดและอดออม

6. เยาวชนดีเด่น

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ เป็นหน่วยงานของภาครัฐ
ได้ดำเนินโครงการสรรหาและเชิดชูเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ และผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน ซึ่งมี
วัตถุประสงค์ คือ

- เพื่อประกาศยกย่องเชิดชูผู้กระทำความดี เป็นแบบอย่างของสังคม

- เพื่อสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจแก่เยาวชน บุคคล หน่วยงานและองค์กร ที่กระทำ
คุณงามความดี มีความสามารถได้ช่วยเหลือสังคม

- เพื่อส่งเสริมให้หน่วยงาน สถาบัน และบุคคลให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและพัฒนา
เยาวชนเพิ่มมากขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายในการสรรหา คือ เยาวชน กลุ่ม เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15-25
ปี บุคคล องค์กรที่สร้างสรรค์ประโยชน์ เพื่อการพัฒนาเยาวชนและสังคม 10 สาขา กิจกรรม จำนวน
ประมาณ 100 ราย/ปี

คณะกรรมการการสรรหาและเชิดชูเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ และผู้ทำคุณประโยชน์ต่อ
เยาวชนได้กำหนดกรอบหลักเกณฑ์การสรรหา พิจารณาคัดเลือกดังนี้

6.1 ประเภทของบุคลากรเพื่อการพิจารณา มี 4 ประเภท ได้แก่

6.1.1 เยาวชนดีเด่นแห่งชาติ

6.1.2 กลุ่มเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ (เยาวชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป) ซึ่งเรียกว่ากลุ่ม ชมรม
ฯลฯ

6.1.3 บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน

6.1.4 องค์กรที่ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน

6.2 สาขา จำแนกออกเป็น 10 สาขา ได้แก่

6.2.1 สาขากฎหมายและการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชน

6.2.2 สาขาการศึกษาและวิชาการ

6.2.3 สาขากีฬาและนันทนาการ

- 6.2.4 สาขาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์
- 6.2.5 สาขาคุณธรรมและจริยธรรม
- 6.2.6 สาขาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 6.2.7 สาขาพัฒนาเยาวชน บำเพ็ญประโยชน์ อาสาสมัคร สวัสดิการและประสานงาน
- 6.2.8 สาขาศิลปวัฒนธรรม
- 6.2.9 สาขาสื่อมวลชนเพื่อเด็กและเยาวชนที่ป้องกันปัญหาสังคม
- 6.2.10 สาขาอาชีพ

6.3 คุณสมบัติ นอกจากนี้ยังได้กำหนดคุณสมบัติและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกเยาวชนดีเด่นแห่งชาติไว้ดังนี้ คือ

- 6.3.1 สัญชาติไทย
- 6.3.2 อายุระหว่าง 15-25ปี นับถึงปีที่ประกาศรางวัล
- 6.3.3 มีความประพฤติดี มีคุณธรรม จริยธรรม
- 6.3.4 มีผลงานหรือความสามารถหรือความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมในสาขาใดสาขาหนึ่งและลักษณะใดลักษณะหนึ่งได้แก่

(1) ผลงานที่ผ่านการประกวดหรือแข่งขันหรือสร้างชื่อเสียง เป็นรางวัลชนะเลิศระดับชาติขึ้นไปและเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม (ของปีที่ผ่านมา) วันที่ 30 เมษายน (ของปีปัจจุบัน) หรือ

(2) ผลงานที่ไม่มีการประกวดหรือแข่งขัน เป็นกิจกรรมหรือพฤติกรรม คุณงามความดี มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมซึ่งเป็นที่ยกย่องชมเชยจากบุคคลทั่วไปอย่างต่อเนื่อง

7. ปัญหาของเยาวชนในสังคมไทย

ปัจจุบันปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทยรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมเมือง ประกอบกับวัยรุ่นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเจริญเติบโตมีความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทำให้วัยรุ่นประสบปัญหา มากมาย เช่น ปัญหาเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาโรค เอดส์ ปัญหาความรุนแรง เป็นต้น ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญของวัยรุ่นในปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาที่เกิดจากการขาดความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกาย และปัญหาความรุนแรง ซึ่งมีสาเหตุสำคัญจากปัญหาครอบครัว สภาพแวดล้อมใกล้ตัวที่ชักจูงไปในทางไม่ดี และการใช้ความรุนแรงในสังคม

เยาวชน เป็นกลุ่มคนที่มีพลังอันสำคัญที่สามารถช่วยกันเสริมสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต เยาวชนควรตระหนักในคุณค่าของตนเองที่ร่วมแรงร่วมใจ สามัคคี และเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญาอันชาญฉลาด ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่สังคม และนำพาประเทศชาติสู่ความเจริญรุ่งเรือง (พนม เกตุมาน,2535)

7.1 ปัญหาสุขภาพจิต วัยรุ่นเป็นวัยที่มีปัญหาสุขภาพจิตได้มากที่สุดวัยหนึ่ง ซึ่งแสดงออกเป็นปัญหาพฤติกรรมได้หลายประการ เช่น คือ ไม่เชื่อฟัง ละเมิดกฎเกณฑ์กติกาต่างๆมีแผนและมี

เพศสัมพันธ์ ใช้ยาเสพติด ทำผิดกฎหมาย ปัญหาพฤติกรรมบางอย่างมักเกิดขึ้นมานาน จนทำให้การแก้ไขทำได้ยาก การป้องกันปัญหาจึงมีความจำเป็น และสำคัญมากกว่าการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว การป้องกันดังกล่าว ควรเริ่มตั้งแต่การส่งเสริมสุขภาพจิตตั้งแต่เด็ก เด็กที่มีพัฒนาการของบุคลิกภาพดี จะมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิตเวชต่างๆ และช่วยป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในวัยรุ่นได้อย่างมากเช่นกัน พ่อแม่และครูอาจารย์และผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งหลาย จึงควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพจิตตั้งแต่เด็กจนถึงวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ สังคมและสิ่งแวดล้อมก็ควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กและวัยรุ่นเช่นเดียวกัน

7.1.1 สุขภาพจิตหมายถึงอะไร "สภาพจิตใจที่เป็นสุข สามารถมีสัมพันธภาพ และรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่นไว้ได้อย่างราบรื่น สามารถทำตนให้เป็นประโยชน์ได้ ภายใต้ภาวะสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม และลักษณะความเป็นอยู่ในการดำรงชีพ วางตัวได้อย่างเหมาะสม และปราศจากอาการป่วยของโรคทางจิตใจและร่างกาย"

7.1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพจิต สุขภาพจิตที่ดี เกิดจากร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ความสามารถทางจิตใจที่ปรับตัวได้กับทุกสถานการณ์ สภาพครอบครัวที่อบอุ่นและสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี

7.1.3 สุขภาพจิตมีความสำคัญอย่างไร คนที่มีสุขภาพจิตดี จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข เรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพที่มี ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น ไม่เกิดอาการทางจิตเวช หรือโรคทางจิตเวชได้ง่าย ถึงแม้ชีวิตจะเผชิญปัญหามาก ก็สามารถแก้ไขผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

คนที่สุขภาพจิตไม่ดี มักมีปัญหาในการปรับตัว มีอาการทางจิตเวช เช่น ความเครียด ซึมเศร้า แม้ว่าจะเจอปัญหาเล็ก ๆ ก็ปรับตัวได้ลำบาก มีปัญหาพฤติกรรมได้บ่อย มักเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชได้ง่าย และฟื้นตัวได้ไม่ดี

7.1.4 ปัญหาพฤติกรรมที่พบบ่อยในกลุ่มเยาวชน มีดังนี้ ไม่เรียนหนังสือ ติดเกมส์ ติดการพนัน มีปัญหาด้านการเรียน การปรับตัว ปัญหาทางเพศ ปัญหาการใช้และติดสารเสพติด พฤติกรรมผิดปกติ โรคซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย บุคลิกภาพผิดปกติ

7.1.5 สาเหตุของปัญหาพฤติกรรมวัยรุ่น เป็นผลมาจาก

(1) ร่างกาย การเปลี่ยนแปลงของสารเคมี สารสื่อประสาท โรคทางกาย โรคระบบประสาท สารพิษ

(2) จิตใจ บุคลิกภาพ ความคิด การมองโลก การปรับตัว

(3) สังคม ปัญหาการเลี้ยงดู ปัญหาของพ่อแม่ ตัวอย่างของสังคม สื่อต่างๆ

7.1.6 จุดเน้นของการพัฒนาวัยรุ่นไทยเพื่อป้องกันปัญหาพฤติกรรม เป้าหมายของการพัฒนามุ่งเน้นการพัฒนาด้านอิคิวให้มีพัฒนาการทุกด้าน ซึ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต ทั้งเก่ง ดี และมีสุข โดยที่

(1) การเรียน เน้นให้ เรียนรู้ด้วยตัวเอง คิดเอง

วัยรุ่นจะเป็นวัยที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง อยากเรียนรู้ด้วยตัวเอง ความรู้ทางวิชาการนับวันจะมีมากขึ้น ครูไม่สามารถสอนความรู้ให้หมดได้อีกต่อไป ในอนาคต การเรียนรู้ด้วยตัวเองเป็นสิ่งสำคัญมาก รวมถึงการรู้จักเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสาร ให้ได้สิ่งที่ถูกต้อง

(2) หาเอกลักษณ์ส่วนตัว

เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น เด็กจะเริ่มเข้าใจตนเอง รู้จักตนเองมากขึ้นว่าเป็นคนอย่างไร มีความชอบความถนัดอะไรบ้าง มีจุดเด่นจุดด้อยอะไร อยากเรียนไปทางไหน อยากทำอาชีพใด รวมถึงเอกลักษณ์ทางเพศด้วย

(3) การทำงานร่วมกัน

ส่งเสริมให้มีทักษะในการทำงานร่วมกัน มีความสามัคคี มีทักษะในการเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ระเบียบวินัยส่วนตัว และของกลุ่ม มีการสื่อสารเจรจาที่มีประสิทธิภาพ

(5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

พ่อแม่ควรฝึกให้เด็กรู้จักการคิดและทำด้วยตนเอง มีความพอใจ และภูมิใจกับการทำงาน มีความสนุกกับงาน มองเห็นงานเป็นเรื่องท้าทายความสามารถ ไม่ท้อแท้ สู้งาน เพลิดเพลินได้กับงาน และพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาอยู่เสมอ

7.1.7 วจจรความสุขของชีวิต เด็กทุกคนควรมีวิธีทำให้ตนเองมีความสุข และสนุกกับการดำเนินชีวิต ด้วยงานหรือกิจกรรมที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจ มักจะเป็นเรื่องที่ตนเองชอบหรือมีความถนัด สามารถทำได้ดี ประสบผลสำเร็จ เมื่อทำแล้วเกิดความสุข เกิดแรงจูงใจที่จะทำอีก เด็กที่มีวจจรความสุข มักจะไม่เข้าหายาเสพติด หรือมีเพศสัมพันธ์

7.1.8 การส่งเสริมสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น การส่งเสริมสุขภาพจิตวัยรุ่นต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก ให้มีการพัฒนาเด็กทุกด้านไปพร้อมๆกัน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม

(1) ใครจะช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น

เด็กได้รับอิทธิพลจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด เริ่มต้นจาก พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ ใกล้ชิด เพื่อน เพื่อนบ้าน เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนก็ได้รับอิทธิพลจากครูและเพื่อนนักเรียน รุ่นพี่รุ่นน้อง และจากสังคมสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก การส่งเสริมพัฒนาการเด็กจึงต้องการความร่วมมือกันของหลายฝ่าย เริ่มต้นจากที่บ้าน สานต่อที่โรงเรียน และสังคมรอบๆตัวเด็กนั่นเอง ทุกคนควรมีส่วนร่วมกันเสมอในการช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่ดี ที่ถูกต้อง มิใช่ช่วยแต่ลูกหลานของตนเอง แต่ช่วยลูกหลานคนอื่นด้วยเมื่อมีโอกาส เพราะในที่สุดทุกคนก็ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน

ตัวอย่างของการช่วยกันส่งเสริมสุขภาพจิตเด็กที่ดี คือช่วยกันสร้างสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อเด็ก มีความปลอดภัย เมื่อเห็นเหตุการณ์ที่เด็กมีความลำบากเดือดร้อน ควรหาทางช่วยเหลือ แก้ไข ช่วยกันปกป้องเด็กไม่ให้ได้รับอบายมุข ยาเสพติด การกระตุ่น ยั่วยุ ทางเพศ เป็นต้น

(2) บทบาทของพ่อแม่ ควรจะเป็นอย่างไร

บทบาทของพ่อแม่ในการส่งเสริมสุขภาพจิตเด็กเป็นบทบาทหลัก และเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการเด็ก หลักสำคัญคือความสัมพันธ์ที่ดีของพ่อแม่ ครอบครัวมีความรักความอบอุ่น มีความสุข มั่นคง นอกจากนี้ สิ่งที่พ่อแม่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดขึ้น คือ

(2.1) สร้างความสัมพันธ์ที่ดี กับเด็ก มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และยาวนานพอ

(2.2) พ่อแม่ควรรู้เขารู้เรา เข้าใจความคิดความรู้สึกของลูก คาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ว่าลูกน่าจะคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร น่าจะเกิดอะไรขึ้นตามมา รู้จุดเด่น จุดอ่อนของลูก

(2.3) รับฟังได้มากขึ้น เกิดการยอมรับกัน ประนีประนอมกัน

ขึ้น

(2.4) สร้างขอบเขตที่เหมาะสมได้ง่าย เคารพในกติกาที่ช่วยกันสร้าง

(2.5) ส่งเสริม ชี้นะ แนะนำ ตักเตือน

(2.6) ยืนยันในเรื่องที่ “วิกฤต” เท่าที่จำเป็น ไม่ควรมีมากนัก

(2.7) ใ้รางวัลในพฤติกรรมที่ดี พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นอีก การให้รางวัลไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ หรือเงิน อาจให้คำชม การชื่นชม ก็เพียงพอสำหรับเด็ก

(2.8) เอาจริงกับสิ่งที่ตกลงกันได้ ถ้ามีการละเมิดข้อตกลง ต้องมีวิธีการเตือนที่ได้ผล พ่อแม่ควรทบทวนดูเสมอว่าวิธีการเตือนแบบใดที่ไม่ได้ผลก็ควรเลิกใช้ การเตือนที่ได้ผลมักเกิดจากการตกลงกันได้ล่วงหน้า และเมื่อเตือนแล้วกำกับให้เกิดผลอย่างจริงจังทันที เด็กจะเรียนรู้ว่าพ่อแม่เอาจริงกับสิ่งที่พูด และตกลงกันล่วงหน้า เมื่อมีการตกลงกันในเรื่องใดๆอีก เด็กก็จะตั้งใจทำตาม

(3) วิธีที่พ่อแม่ไม่ควรนำมาใช้กับลูก

(3.1) การพูดซ้ำๆ แล้วเด็กไม่ได้ปฏิบัติ

(3.2) การบ่นมากๆ

(3.3) การเปรียบเทียบกับเด็กอื่นๆ

(3.4) การข่มขู่ (แล้วไม่ได้ทำตามนั้น)

(3.5) การปรามาส ตูถูกให้ได้อายุโดยหวังว่าจะฮึดสู้ มีมานะ และแก้ไข

ตนเองได้

(3.6) การลงโทษรุนแรงด้วยกำลัง เช่น การตี ตบ ตะแคง ผลักใส หรือด้วยวาจา เช่น ด่าว่า เปรียบเทียบเป็นสัตว์ที่ด้อยปัญญา ต่ำกระหับไปถึงคนอื่น

(3.7) ตัดความสัมพันธ์ ไม่พูดด้วย ไม่สนใจ ไม่ดูแล ไม่ส่งเสริม โดยหวังว่าจะสำนึกและมาขอโทษ

(4) วิธีที่พ่อแม่ควรนำมาปฏิบัติต่อลูก

(4.1) เอาจริงทันที โดยเฉพาะตอนเริ่มต้นสร้างกติกาใหม่ๆ ต้องคอยสังเกต ติดตาม ถ้าทำได้อย่างลื้มชื่นชม ถ้าทำไม่ได้ ควรมองในแง่ดีว่า เขาอาจลื้ม ยังไม่สม่ำเสมอ จนจะทำได้เป็นอัตโนมัติ ซึ่งจะต้องทำซ้ำๆ ต่อเนื่องกันนั้นนานพอ (ประมาณ 3 สัปดาห์) ในเด็กสมาธิสั้นอาจต้องใช้เวลามากกว่านี้ และในกรณีที่เป็นการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่ดีเก่าที่ทำติดตัวมานานแล้ว อาจต้องใช้เวลามากขึ้น

(4.2) หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาทันที

(4.3) ทบทวนว่าเคยมีการพูดคุยกันล่วงหน้าก่อนหรือไม่ เช่น ถ้าเล่นเกมเลยเวลาที่ตกลงกันได้ จะมีการจัดการอย่างไร ถ้ามีอยู่แล้ว ให้จัดการตามนั้นอย่างจริงจัง แต่นุ่มนวล เน้นเรื่องของการตกลง ทำอย่างไรได้ผลอย่างนั้น ถ้าไม่ต้องการให้เกิดขึ้นอีก ควรทำอย่างไร คาดหวังว่าครั้งต่อไปเขาจะควบคุมตัวเองได้

(4.4) รับฟังความคิดเห็น คำโวยวายได้สั้นๆ จับประเด็นที่ไม่พอใจ สะท้อนความคิด ความรู้สึกของเขาสั้นๆ

(4.5) ไม่มีการต่อรอง เกรงใจ ผัดผ่อน การดำเนินการควรทำทันที และเป็นไปให้สอดคล้องกับการตกลงกันไว้ล่วงหน้า

(4.6) ถ้าไม่มีการตกลงกันล่วงหน้า ให้ใช้กฎมาตรฐาน เช่น ไม่ละเมิดผู้อื่น ไม่ละเมิดตนเอง ไม่ทำให้ของเสียหาย หรือฟุ่มเฟือยเกินเหตุ และตั้งเป็นกติกามาตรฐานไว้เลย เด็กจะต้องการหลักยึดที่ชัดเจน และบางครั้งอาจต้องลงรายละเอียดให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น อย่านอนดึก ควรเปลี่ยนเป็น เวลานอนที่กำหนด คือ สี่ทุ่ม ต้องอ่านหนังสือเรียน ควรเปลี่ยนเป็น เวลาอ่านหนังสือ คือ สามทุ่ม ถึงสี่ทุ่ม มีการกำหนดเวลาทดลองปฏิบัติในระยะแรกให้ชัดเจน เช่น กฎข้อนี้เราจะทดลองทำร่วมกันประมาณ 2 สัปดาห์ หลังจากนั้นจะมีการมาทบทวนกันใหม่ เป็นการเปิดช่องทางให้มีการเจรจา เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้โดยพ่อแม่ไม่เสียหน้า และปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางอย่างให้ทำได้ง่ายขึ้น เปิดช่องให้เด็กมีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่รู้สึกเป็นการบังคับกันเกินไป และได้การเรียนรู้ว่า เมื่อตกลงกันแล้ว ต้องทำ ถ้าอยากเปลี่ยนแปลงแก้ไขยังมีโอกาสทำได้อยู่ แต่ต้องมาตกลงกันก่อน เป็นการเปิดช่องทางการ “เจรจา” เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมแล้วจะมีแรงจูงใจให้เขาทำตามนั้นมากขึ้น การให้เด็กสร้างกติกากับตนเอง เป็นการฝึกให้เขาเป็นตัวของตัวเอง แต่มีระเบียบวินัยจากภายใน (self control) ซึ่งจะเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตเขาต่อไป พ่อแม่จะเหนื่อยน้อยลงที่จะไม่ต้องไปสร้างระเบียบวินัยจากภายนอก (external control or social rules)

เมื่อมีการลงโทษ ควรสรุปสั้นๆก่อนการลงโทษ ว่าเกิดอะไรขึ้น เหตุใดจึงมีการลงโทษ ชื่นชมเด็กที่รู้จักสำนึกได้ หรือเปิดเผยไม่โกหกปิดบัง ชวนให้เด็กคิดว่า ถ้าจะไม่ให้เกิดขึ้นอีก ควรจะอย่างไร จะป้องกันได้อย่างไร และคาดหวังในทางที่ดีว่าเขาน่าจะทำได้ เรา จะคอยดู และชื่นชมเขาในโอกาสต่อไป ถ้าเด็กไม่คิดไม่เรียนรู้ ไม่สำนึกในระยะแรก ให้คุยใหม่ หลังจากพ้นโทษทันที หรือในระยะเวลาต่อมาที่ไม่นานเกินไป ชวนคุยให้เด็กทบทวนตนเองว่า เกิดอะไรขึ้น รู้สึกอย่างไร อยากรักษาไม่ให้เกิดอีกอย่างไรดี กระตุ้นให้คิด และชมความคิดที่ดีของเขา เป็นการฝึกให้เด็กคิด “ทบทวนตนเอง” และวางแผนเกี่ยวกับตนเอง ที่สำคัญคือ นำมาใช้กับชีวิตตนเองได้มากขึ้น โดยไม่ต้องให้มีพ่อแม่หรือผู้ใหญ่คอยบอกคอยเตือน คอยบังคับให้ทำโน่นทำนี่อีกต่อไป

(4.7) เปิดโอกาสให้ได้รับการชื่นชม สร้างกิจกรรมที่เด็กจะได้แสดงออกอย่างภาคภูมิใจตนเอง ตามความชอบความถนัด

(4.8) หาพฤติกรรมทดแทน มาแทนที่พฤติกรรมที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น

(4.9) พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีระเบียบวินัย จัดการกับชีวิตอย่างเหมาะสม มีการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง

(4.10) ส่งเสริมพฤติกรรมและการเรียนรู้ให้ครบทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม สังเกตจุดอ่อน และสร้างทักษะใหม่ที่จะเอาชนะจุดอ่อนเท่าที่จะเป็นไปได้ ส่งเสริมจุดเด่นให้เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง เอาตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง

(4.11) ช่วยให้เด็กหาเอกลักษณ์ของตนเองได้ สังเกตจาก ความชอบ ความถนัด ผลการเรียน กิจกรรมที่ชอบ และทำได้ด้วยตัวเอง ความพอใจ แนวคิด ความเชื่อ กลุ่มเพื่อน วิชาซีพีที่อยากเรียน อาชีพที่ต้องการ รวมถึงเอกลักษณ์ทางเพศ สนับสนุนให้ไปทำตามเอกลักษณ์ แต่ให้ได้การเรียนรู้ในพัฒนาการด้านอื่นๆด้วย

เด็กทุกคนควรมี “วงจรชีวิตที่สร้างความสุข” (pleasure circuit) เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขได้อย่างถูกต้อง ในเวลาว่าง หรือในเวลาที่มีความเสี่ยงเกิดขึ้น แม้ว่าจะขาดโอกาส ขาดเงิน อยู่คนเดียว มีความทุกข์ มีเหตุการณ์บีบคั้น

ตัวอย่างของวงจรความสุขที่ดี ได้แก่การทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การอ่าน การเขียน ศิลปะ วาดรูป ระบายสี แกะสลัก เซรามิกส์ ดนตรี กวี การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ และสร้างสรรค์ ทักษะศึกษา การเล่นเกม แอโรบิก กีฬาทักษะฝีมือ กีฬาสร้างความพร้อม (การต่อสู้ป้องกันตัว) กีฬาเอาตัวรอด (ว่ายน้ำ วิ่ง ปีนป่าย) เกม หมากกระดาน

(4.12) สนับสนุนกลุ่มเพื่อนที่ดี ช่วยแก้ไขกลุ่มที่มีความเสี่ยง รักลูก ให้รักเพื่อนของลูกด้วย เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้จากกันเอง ภายใต้การดูแล “เงียบๆ” หัดให้เด็กรู้จักคิด วิเคราะห์เพื่อนให้เป็น

(4.13) ฝึกให้เด็กรู้จักการจัดการกับความเครียด (risk management) วิเคราะห์ความเสี่ยง ประเมินความเสี่ยง โอกาสอันตราย คิดล่วงหน้าถึงความเป็นไปได้ในด้านลบ หาสาเหตุของความเครียด และอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น ในแง่มุม ต่างๆ อย่างถี่ถ้วน หาวิธีป้องกัน ความเสี่ยง การลดความเสี่ยงด้วยวิธีการต่างๆ หรือการแก้ไขปัญหา ถ้าเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น มีช่องทางออก ทางหนีที่โล่งอย่างไร วิเคราะห์โอกาสต่างๆ ข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือก

(5) บทบาทของครู ควรจะอย่างไร

ครูควรมีบทบาทส่งเสริมพัฒนาการต่อจากพ่อแม่ ด้วยการส่งเสริม พัฒนาการเด็กทุกด้านเช่นกัน โดยเฉพาะพัฒนาการด้านสังคม และจริยธรรม ใช้หลักพฤติกรรม บำบัดเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็ก และถ้าจำเป็นต้องลงโทษ ควรมีหลักการลงโทษที่ดี ได้ผล และไม่เกิดผลเสียตามมา เมื่อเด็กเริ่มมีปัญหา ครูควรมีมาตรการจัดการให้ความช่วยเหลือโดยเร็ว โรงเรียนควรมีระบบการให้ความช่วยเหลือเด็กอย่างชัดเจน มีการประสานงานกับแหล่งทรัพยากรที่จะให้ความช่วยเหลือได้ เช่น ทีมงานสุขภาพจิตที่อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น

(6) แนวทางการแก้ไข/ช่วยเหลือเมื่อเด็กเริ่มมีปัญหา

- (6.1) สร้างความสัมพันธ์ที่ดี
- (6.2) รับฟังปัญหาเด็กเสมอ ไม่ตำหนิ หรือสั่งสอนเร็วเกินไป ทำที่เป็นกลาง
- (6.3) เข้าใจปัญหา หาข้อมูลเพื่อให้รู้สาเหตุ และแนวทางการแก้ไข ปัญหา
- (6.4) มองเด็กในแง่ดี มีความหวังในการแก้ปัญหาเสมอ
- (6.5) กระตุ้นให้คิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีทางเลือกหลายๆ ทาง วิเคราะห์ทางเลือกร่วมกัน
- (6.6) ชี้แนะทางแก้ไขปัญหาในกรณีที่เด็กคิดไม่ออกด้วยตัวเอง เป็นแบบอย่างที่ดี
- (6.7) ใช้กิจกรรมช่วย กีฬา ดนตรี ศิลปะ กิจกรรมกลุ่ม
- (6.8) ให้เพื่อนช่วยเพื่อน อธิบายให้เพื่อนเข้าใจกัน ยอมรับและอยากช่วยเหลือกัน ไม่ตัวใครตัวมัน
- (6.9) ชมเชยเมื่อทำได้ดี
- (6.10) เมื่อทำผิด มีวิธีตักเตือน ชักจูงให้อยากเปลี่ยนแปลงแก้ไข ตนเองให้ดีขึ้น

(6.11) จัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม

(6.12) ให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคอขวด

7.2 ผลกระทบของปัญหาที่ศึกษาต่อสังคม

7.2.1 ปัญหาเรื่องของการต่อต้านผู้ใหญ่ อันนี้เป็นเรื่องตามวัยวัยรุ่นด้วย ไม่ค่อยเชื่อฟังในสิ่งที่ผู้ปกครองบอก ส่วนใหญ่จะเชื่อเพื่อนและไปตามเพื่อน อารมณ์ความรุนแรงของวัยรุ่นทำให้เกิดผลกระทบและปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย

7.2.2 ปัญหาทางด้านการเรียน การใช้สมอง สติ ปัญญา ในการเรียนจะลดน้อยลง เนื่องจากเด็กวัยรุ่นบางคนเที่ยวกลางคืน และไม่มีเวลาสำหรับพักผ่อน ความคิดก็ไม่ไปกับสิ่งที่กำลังเรียนอยู่ ทำให้จิตใจเหม่อลอย ไม่มีสติในการเรียน ทำให้มีผลกระทบต่ออนาคตของวัยรุ่น

7.2.3 การมีรักในวัยเรียนของวัยรุ่น วัยรุ่นบางคนมี เพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การทำแท้ง การติดโรคจากการมีเพศสัมพันธ์ โรคเอดส์

7.2.4 ปัญหาการติดยาเสพติด การเริ่มเข้าไปใช้ยาเสพติดของวัยรุ่นยังเป็นเรื่องของความ "อยากลอง" ความเป็นวัยรุ่นของเขาทำให้เขาอยากลองในสิ่งแปลกใหม่ ร่วมกับอีกปัญหาหนึ่งคือการ "ตามเพื่อน" ปัจจุบันมีเด็กบางคนหันเข้าไปหา ยาเสพติด เพียงเพราะรู้สึก ว่า ใครๆ เขาก็ทำกัน เป็นเรื่องธรรมดา ไม่เห็นจะแปลกอะไร ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด กลายเป็นเหยื่อของสารเสพติด และเป็นปัญหาของสังคมที่ยังแก้ไม่หาย

7.3 สภาพปัญหาของเยาวชนไทย

ถ้ามองถึงปัญหาของเยาวชนไทยจะต้องยอมรับเสียก่อนว่าเยาวชนไทยส่วนใหญ่เป็นคนดี เป็นพลเมืองดีของชาติ แต่ผู้ใหญ่คาดหวังจะให้เขาเป็นคนดียิ่งขึ้นไปอีกและมีเยาวชนอีกจำนวนหนึ่งมี ปัญหา ซึ่งคำว่าจำนวนหนึ่งนี้เมื่อเทียบกับเยาวชนทั่วประเทศ เยาวชนที่มีปัญหาก็นับจำนวนเป็นล้าน จากลักษณะของเยาวชนไทยที่มีจำนวนมากเช่นนี้ หากจะทำความเข้าใจและให้ความสนใจเยาวชน ก็ ควรเข้าใจว่าเยาวชนแยกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งแบ่งแยกตามลักษณะสังคมอยู่แล้ว คือ

กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานศึกษา โรงเรียนเริ่มตั้งแต่ชั้นเรียนชั้นมัธยมเรื่อยไปจนถึงระดับ มหาวิทยาลัย เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนดี ใฝ่ศึกษาหาความรู้ มีความรู้ สนใจสิ่งที่อยู่รอบตัวและ สนใจเรื่องราวทั้งที่อยู่ใกล้ตัว ไกลตัว รวมไปถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลก เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรม และความสนใจหลากหลาย

กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในชุมชน ในหมู่บ้านหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง จะมีเยาวชนอยู่จำนวนไม่น้อย ที่เดียว เยาวชนเหล่านี้จะมีลักษณะที่หลากหลายปะปนกัน เยาวชนจำนวนหนึ่งออกไปทำงานนอก บ้านแล้วกลับมาตอนเย็น บางกลุ่มทำงานช่วยพ่อแม่อยู่บ้าน บางกลุ่มอยู่บ้านเฉย ๆ บางกลุ่มก็เข้ามา อยู่ในชุมชนอย่างแอบแฝง ดังนั้นเยาวชนกลุ่มนี้จึงมีลักษณะหลากหลาย มีตั้งแต่เยาวชนผู้นำรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมให้แก่สังคมอย่างเข้มแข็ง เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้านรองจากผู้ใหญ่รวมถึง พวกอยู่เฉย ๆ กินเหล้าเมา ยา ลักเล็กขโมยน้อย รวมไปถึงติดยาเสพติด และเรื่องอื่น ๆ ด้วย

กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานประกอบการ เยาวชนกลุ่มนี้มีตั้งแต่เด็กที่เพิ่งจบชั้น ประถมปีที่ 6 แล้วก็ เข้าไปรับจ้างขายแรงงาน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนวัยกำลังหนุ่มสาว อายุระหว่าง 18 ปี ไปจนถึง 25 ปี ซึ่งถือว่าเป็นเยาวชนเต็มตัว คนวัยหนุ่มสาวนี้จะไปทำงานรวมตัวกันอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ หรือเมืองอุตสาหกรรม เช่น กรุงเทพ ฯ ระยอง อุดรธานี นครราชสีมา เป็นต้น เยาวชนดังกล่าวพื้น

ฐานความรู้ส่วนใหญ่จบแค่ ป. 6 ต้องจากบ้านที่คุ้นเคยกับชีวิตชนบท แบบชาวไร่ชาวนามาใช้ชีวิตแบบ
อุตสาหกรรม ต้องทำงานตรงตามเวลาเข้าทำงาน เวลาเลิกงาน ได้ค่าจ้างที่ไม่มากทำงานหนัก ต้อง
ทำงานนอกเวลาเพิ่มเพื่อให้ได้เงินมากขึ้น อาหารการกินจำกัด ที่อยู่คับแคบ เวลาพักผ่อนน้อย ว่าง
เพียงวันอาทิตย์วันเดียว จะรีบออกไปเที่ยวพักผ่อนตามศูนย์การค้าหรือสวนสาธารณะ มีปัญหาทาง
จิตใจ ปัญหาทางเพศ จับคู่อยู่กับแบบผิวเมียวเร็ว มีลูก เกิดปัญหา เกิดการแตกแยก รวมถึงเรื่องปัญหา
ยาเสพติด เป็นต้น

เยาวชนในวัด กลุ่มนี้มีทั้งสามเณร รวมไปถึงเด็กวัดและคนอาศัยวัดอยู่ส่วนใหญ่มาจาก
ครอบครัวที่มีฐานะยากจน บวชเณรเพื่อหนีความยากจนและเบื่อเรียนหนังสือ ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนผู้
ใฝ่ดี แต่ขาดแคลนทุกอย่าง มีความเหงาว่าเหงาทางใจ โดยเฉพาะเด็กวัด การขาดหรือความไม่เท่าเทียม
คนอื่นทำให้ขาด ความมั่นใจ หรือมีอะนั่นก็จะหันไปในทางที่ผิด

7.3.1 ลักษณะปัญหาของเยาวชน

ปัญหาเยาวชนแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) ปัญหาร่วม หมายถึง ปัญหาที่มีอยู่แล้ว สังคมสร้างปัญหา ผู้ใหญ่สร้าง
ปัญหาเยาวชนอยู่ในสังคมก็ได้รับปัญหานั้น ซึ่งจะโทษเยาวชนคงไม่ได้ ปัญหาร่วมที่สำคัญจะ
ยกตัวอย่างให้เห็น ดังนี้

(1.1) ปัญหาเรื่องบุหรี เหล้า การพนัน การกินเหล้า สูบบุหรี่ เล่นการ
พนัน เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่สร้างขึ้นมามีขึ้น และผู้ใหญ่ก็ปฏิบัติกันอยู่แล้ว เยาวชนเห็นตัวอย่างก็กิน สูบ
และเสพเหมือนผู้ใหญ่

(1.2) ปัญหาแหล่งบันเทิง ผับ บาร์ ดิสโก้เธค สถานอบ อบ นวด ซ่อง
สิ่งเหล่านี้มีทั่วไปในสังคมไทย แม้บางอย่างกฎหมายกำหนดไว้ในทางปฏิบัติก็มีการปล่อยให้เยาวชน
เข้าเสพได้อย่างเสรี

(1.3) ปัญหาเรื่องภาพยนตร์โป๊ หนังสือโป๊ หรือเรื่องโป๊เปลือยร่างกาย
เรื่องทางเพศดังกล่าว เยาวชนเข้าถึงได้โดยไม่มีข้อจำกัด เช่นเดียวกับผู้ใหญ่

(1.4) ปัญหายาเสพติด ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน และอื่น ๆ สิ่งเสพติด
ดังกล่าวมีอยู่แล้วในสังคมและผู้ใหญ่ก็เสพอยู่แล้ว เยาวชนก็ทำได้เช่นกัน

(1.5) ปัญหาการเอาเปรียบ การโกงกิน คอร์รัปชั่นของ
นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ รวมไปถึงเรื่องการฝ่าฝืนกฎหมาย ระเบียบสังคม สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่
ทั่วไป เยาวชนย่อมทำตามและสร้างปัญหาเช่นเดียวกับผู้ใหญ่

(2) ปัญหาเฉพาะของเยาวชน ปัญหาเฉพาะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ
แก่เยาวชนอีกมาก ลักษณะของปัญหาเกิดจากลักษณะเฉพาะของความเป็นเยาวชนนั่นเอง ซึ่งกล่าว
แต่เพียงประเด็นสำคัญพอเป็น แนวพิจารณา ดังนี้

(2.1) ปัญหาเฉพาะของเยาวชนอันเกิดจากความอยากรู้ อยากเห็น
อยากทดลอง ปัญหาอยากต่าง ๆ ที่กล่าวนี้เป็นต้นเหตุของปัญหาอื่น ๆ เช่น อยากทดลองเหล้า บุหรี
ยาเสพติด ทดลองเป็นคู่นอนกัน ทดลองขับรถแข่งกัน ยังมีการอยากทดลองขับแข่งรถ ยังมีการอยาก
การทดลองอย่างอื่นอีกมาก ล้วนให้เกิดปัญหาตามมาทั้งสิ้น

(2.2) ปัญหาตามเพื่อนหรือปัญหาติดกลุ่ม ช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงที่ทำตาม
เพื่อนเป็นใหญ่จึงเกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น เพื่อนเข้าบาร์ก็เข้าด้วย เพื่อนใส่กระโปรงสั้นก็ ใส่ด้วย

เพื่อนร้องเพลงฝรั่งก็ร้องด้วยเพื่อนกินไก่แคนดักก็ กินพิซซ่า ก็ทำตามด้วย ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อน ๆ ไม่เข้าวัดก็ไม่เข้าด้วย

(2.3) ปัญหาความว่าเหว ความเหงา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวัยรุ่น เหงาเพราะขาดเพื่อนไม่ได้ มีอะไรไม่เท่าเพื่อน ทำให้ไม่พอใจในฐานะตัวเอง กลียดพ่อแม่พาลหนีออกจากบ้านไปเข้ากลุ่มเพื่อน เหงาหรือว่าเหวเพราะไม่มั่นใจในตัวเองก็ออกแสวงหาความมั่นใจทั้งในทางที่ถูกและทางที่ผิด ใครห้ามก็ไม่ฟังทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมาอีกมากมาย

(2.4) ปัญหาการขาดการอบรมกล่อมเกลาขาดความใกล้ชิดสนิทสนม ทั้งจากครอบครัวทั้งจากสังคมแวดล้อม จากสังคม เช่น สนามกีฬาที่ออกกำลังกายไม่มี ที่พักผ่อนหย่อนใจไม่มี ที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจไม่มี โดยเฉพาะเมืองใหญ่ ๆ ไม่มีสิ่งเหล่านี้ ด้านครอบครัวเช่น พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูก ไม่เคยใกล้ชิดลูก ไม่เคยแนะนำกล่อมเกลาหรือเป็นตัวอย่งที่ดี เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานของการขาดความสัมพันธ์สืบเนื่องกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ประเพณี แนวปฏิบัติต่อตนเองและสังคม การขาดทั้งสองเรื่องดังกล่าวทำให้เยาวชนสร้างปัญหาให้ตัวเองและสังคม เพราะเยาวชนเป็นวัยที่กำลังไฝ่หาแบบอย่างจากผู้ใหญ่และจากสังคม

7.3.2 จุดอ่อนจุดแข็งของเยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์

(1) จุดแข็งของเยาวชนไทย

(1.1) เป็นคนมีเหตุผล ความมีเหตุผลนี้จะทำให้พฤติกรรมกล้าถาม กล้าตอบ กล้าโต้เถียง ซึ่งผู้ใหญ่จะมองว่าหัวแข็ง ไม่มีสัมมาคารวะ แต่ ลักษณะมีเหตุผลนี้เป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมกับโลก ปัจจุบัน อันเป็นยุคโฆษณา

(1.2) เป็นตัวของตัวเอง ความเป็นตัวของตัวเองคืออยากทำอะไรทำที่ตัวเองเห็นว่าดีถูกต้อง เช่น การยื่น การพูด ถกเถียง การแต่งตัว แม้แต่การเข้าไปในวัด คุยกับพระ หากผู้ใหญ่ไม่เข้าใจความเป็นตัวของวัยรุ่นก็จะตำหนิหรือหาว่าไม่มีมารยาท ไม่มีสัมมาคารวะ

(1.3) ความกล้า ความสนใจกว้างกว่า การก้าวทันวิทยาการใหม่ ๆ วัยรุ่นเป็นคนรุ่นใหม่จะกล้ามากกว่าเดิม กล้าเรียน กล้าทำงาน กล้าเป็นนักร้อง กล้าเป็นนางแบบ รู้เรื่องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต รู้ความเคลื่อนไหว ความเป็นไปต่าง ๆ ของสังคม และโลก ทั้งที่ใกล้และไกลตัว

(2) จุดอ่อนของเยาวชนไทย

(2.1) ความอ่อนแอในเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยอันเนื่องมาจากชีวิตครอบครัว ลักษณะสังคมไทยเปลี่ยนไปมาก พ่อแม่ไม่มีเวลาสั่งสอนอบรมลูกน้อยลง เยาวชนเข้าเรียนหนังสือในชีวิตอยู่ในโรงเรียนตั้งแต่วัยเยาว์ โรงเรียนไม่สามารถอบรมกล่อมเกลาเยาวชนในด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตได้เท่าเทียมกับพ่อแม่และชุมชน หรือจะกล่าวง่าย ๆ คือ วัด บ้าน โรงเรียน แยกส่วนกันไม่เป็นสังคมที่กลมกลืนกัน การหล่อหลอม อบรม สืบทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยก็อ่อนด้อยไป ยิ่งเยาวชนที่อยู่ในวัยทำงานต้องจากครอบครัวไปอยู่ต่างถิ่น อยู่ในสังคมโรงเรียน ยิ่งเกิดการแตกแยก ทั้งทางด้านจิตใจและการดำเนินชีวิต ความอ่อนแอในทางวัฒนธรรมทำให้ขาดจุดยืนขาดความมั่นใจ ขาดการใคร่ครวญและรับหรือไม่รับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบได้ง่าย เกิดความสับสนในการดำเนินชีวิตแบบไทยที่เหมาะสมถึงสภาพปัจจุบัน เยาวชนจำนวนไม่น้อยเห่อเหิม ฟุ้งเฟ้อ หนัก

ไม่เอาเขาไม่สู้ หลงวัตถุ หลงเงินตราแก้ปัญหาให้ตัวเองและสังคม

(2.2) ความว่าเหว เปลาเปลี่ยว สับสนุ่นวายทาง สภาพครอบครัว สภาพสังคมที่สับสน สภาพการแข่งขัน สภาพชิงดีชิงเด่น เอารอดเอาเปรียบ ทำให้จิตใจของเยาวชนจำนวนไม่น้อยเกิดความสับสนวุ่นวาย ยิ่งวัยรุ่นเป็นวัยที่ติดเพื่อนพลอยทำให้ตัดสินใจอะไรพลาดพลั้งได้ง่าย ยิ่งประเภทพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูกหรือครอบครัวมีปัญหา ครอบครัวแตกแยก หรือการออกไปทำงานต่างถิ่นยิ่งเสี่ยงต่อการตัดสินใจในทางที่ผิดก่อปัญหาต่อตัวเองและสังคม

7.3.3 ปัญหาของเยาวชนในสังคม

เป็นที่ทราบกันดีว่าสังคมไทยดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นทุนในการประกอบอาชีพ ลักษณะการผลิต เป็นการผลิตด้านการเกษตรแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งผลิตไว้กินใช้ภายในครอบครัว ส่วนที่สองผลิตไว้เพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนผลผลิตยังไม่มีตลาดสลับซับซ้อนมากนัก ทำการแลกเปลี่ยนภายในตลาดใกล้บ้านไม่มีค่าใช้จ่ายในการขนส่ง การผลิตยังไม่ต้องใช้ปุ๋ย อาหารสัตว์ที่ผลิตจากโรงงาน แรงงานที่ใช้ในการผลิต อาศัยแรงงานของสมาชิกภายในครอบครัวและแรงงานจากเพื่อนบ้านโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่เรียกว่า การลงแขก ด้วยเหตุผลนี้ทำสังคมไทยจึงเป็นสังคมที่คนในชุมชนรู้จัก สนับสนุน ค้ำค้ำ และเอื้ออาทรต่อกัน ครอบครัวอาศัยร่วมกัน พ่อ แม่ ลูก ประกอบอาชีพด้วยกันที่แปลงการเกษตร จึงมีเวลาให้ซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดปัญหาสามารถปรึกษากันช่วยกันแก้ไขจนสามารถผ่านปัญหาและอุปสรรคต่างๆไปได้ ครอบครัวเป็นครอบครัวแบบขยาย เมื่อบุตรสมรสก็ยังคงอาศัยอยู่ร่วมกันโดยการขยายบ้าน ต่อออกไป ใช้ลานบ้านร่วมกัน ครอบครัวจึงมีความอบอุ่น ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้ที่ดิน ที่ใช้เพื่อทำการเกษตรมีไม่เพียงพอ เช่น พ่อ แม่ มีที่ดิน 100 ไร่ มีบุตรจำนวน 5 คนแบ่งกันคนละ 25 ไร่ เมื่อบุตรทำการสมรส ต้องแบ่งที่ดิน 25 ไร่แก่บุตรเป็นทอดๆไป ทำให้ไม่เพียงพอในการประกอบอาชีพ รัฐบาลมองเห็นปัญหา เริ่มปรับเปลี่ยนทิศทางในการบริหารโดยมุ่งพัฒนาสู่ภาคอุตสาหกรรมโดยเริ่มวางแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 เรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี 2505 และใช้เรื่อยมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2552) ผลปรากฏว่าภาคการเกษตรมีอัตราการเจริญเติบโตที่น้อยลง ภาคอุตสาหกรรมเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว อัตราการเจริญเติบโตของประเทศเติบโตอยู่ในระดับสูงโดยเฉลี่ยร้อยละ 7 ทรัพยากรเสื่อมโทรม มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานที่อยู่ช่วงวัยรุ่น เยาวชน แรงงานหนุ่ม สาว เหล่านี้ออกจากบ้านมาอาศัยอยู่รวมกันในบริเวณใกล้โรงงานโดยการเช่าห้องพัก หรืออาศัยในโรงงานอุตสาหกรรม

ลักษณะครอบครัวขยายและระบบเอื้ออาทรแรงงานแตกสลาย กลายเป็นครอบครัวเชิงเดี่ยวหรือที่เรียกว่าครอบครัวแตกแยก แต่ละคนไม่สนใจทำความรู้จักกัน และต่างคนต่างทำงาน เวลาที่ใช้ในการอบรมสั่งสอนหรือปรึกษาหารือภายในครอบครัวเริ่มลดน้อยลง จากการวิเคราะห์สภาพแนวโน้มที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงในสภาพครอบครัวส่งผลให้บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรเปลี่ยนไป เป็นเหตุให้เด็กไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากพ่อแม่และครอบครัวเท่าที่ควร ขาดต้นแบบที่เหมาะสม พ่อแม่ขาดความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตร เกิดปัญหาครอบครัวและส่งผลให้เกิดปัญหาแก่เด็กและเยาวชนตามมามากมายในภายหลัง

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ผู้คนในสังคมมีการเบียดเบียน ความสัมพันธ์ไปจากเดิม และสถาบันทางสังคมก็ทำหน้าที่ไม่ครบสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐาน ที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาสังคมไทยมีอยู่มากมาย ดังนี้

(1) ปัญหายาเสพติด กำลังระบาดในหมู่เยาวชน ปัจจุบันประเทศไทยมีคนติด สิ่งเสพติดมากกว่าสองล้านคน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชน สารเสพติดที่ระบาดในประเทศไทย เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอีน และแอมเฟตามีน ซึ่งในประเทศไทยมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นด้วย มีการลักลอบนำเข้ามายังบริเวณชายแดนใต้และภาคเหนือของไทย

แนวทางการป้องกันและแก้ไข

ภาครัฐ จะต้องส่งเสริมมาตรการป้องกันยาเสพติด เช่นการให้ความรู้ข้อมูล เกี่ยวกับปัญหาสิ่งเสพติดกับประชาชนอย่างทั่วถึง โดยวิธีต่างๆไม่ว่าจะเป็นสื่อทางโทรทัศน์ วิทยุ หรือ ผ่านหลักสูตรการสอนในสถานบันศึกษา นอกจากนี้ภาครัฐยังควรออกมาตรการเพื่อบำบัดรักษาให้ผู้ที่ ติดสิ่งเสพติดหยุดเสพให้นานที่สุดจนสามารถเลิกได้โดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นการลดปัญหาความเดือนร้อน และยังสมารถการแพร่กระจายของสิ่งเสพติดได้

ภาคเอกชน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติดให้ ลดละเลิกการใช้สิ่งเสพติด รวมทั้งจัดกิจกรรมสันทนาการต่างๆให้กับเยาวชนและผู้ที่เป็นกลุ่มเสี่ยงได้ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และห่างไกลจากยาเสพติด

ภาคประชาชน ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดการ ระบาดของสิ่งเสพติด โดยเฉพาะครอบครัวจะต้องให้ความรักและความอบอุ่นกับสมาชิกใน ครอบครัว โดยพ่อแม่ต้องถือว่าสิ่งนี้เป็นความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย

(2) ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน

ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่อยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน และนับวัน ยิ่งรุนแรงมากยิ่งขึ้น ปัญหาคอร์รัปชันทำให้ประเทศชาติต้องสูญเสียงบประมาณที่ต้องนำมาใช้ในการ พัฒนาประเทศชาติเป็นเวลายาวนาน เช่น การทุจริตของข้าราชการบางคนในการจัดซื้อวัสดุเพื่อ นำมาสร้างถนน ทำให้ได้วัสดุที่ไม่มีคุณภาพแต่ราคาสูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรงเพราะ ประชาชนต้องใช้ถนนในการสัญจร หากถนนไม่ดี ชำรุด หรือทรุดตัวก็จะทำให้ประชาชนเดือดร้อน เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินได้

แนวทางการแก้ไขปัญหา

ปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชนในสังคม โดยผู้ใหญ่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีและ ปลูกฝังเยาวชนให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสำคัญ

ภาครัฐควรรณรงค์ให้คนในสังคมรังเกียจการทุจริต เน้นความซื่อสัตย์ และ ความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง

กฎหมายไทย ควรมีบทลงโทษทางสังคมต่อผู้ที่กระทำการทุจริตอย่าง เข้มงวด เพื่อไม่ให้มีการใช้ช่องโหว่ทางกฎหมายในการช่วยเหลือพวกพ้องให้พ้นผิด

คนในสังคมจะต้องให้ความร่วมมือ และให้การสนับสนุนองค์กรที่ทำหน้าที่ ตรวจสอบและจัดการทุจริต เช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติ (ป.ป.ช.) เป็นต้น

สื่อมวลชนต้องให้ความสนใจในการติดตามการดำเนินงานของรัฐ และเปิด
โปงปัญหาที่เกิดขึ้นให้สังคมได้รับรู้ เพื่อให้ประชาชนทราบว่าปัญหานี้เป็นอันตรายต่อสังคมมาก
เพียงใด

8. กระบวนการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน

รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยได้พยายามแก้ปัญหาด้านคน โดยเฉพาะคุณภาพของเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตที่สำคัญของชาติมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการจัดงานวันเด็กแห่งชาติทุกปี การกำหนด
คำขวัญวันเด็กแห่งชาติ ล้วนแต่มุ่งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพทุกด้านของเด็ก แต่เนื่องจากปัญหา
นี้เป็นปัญหาที่มีหลายมิติ และแต่ละมิติมีปัญหาที่ต้องแก้แตกต่างกัน จำเป็นที่จะต้อง แก้ปัญหากัน
อย่างเป็นระบบ โดยทำเป็นแผนการแก้ปัญหาเยาวชนระดับชาติอย่างบูรณาการและดำเนินการตาม
แผนอย่างจริงจัง เพราะปัญหาอาจถูกพิจารณาจากมุมมองเพียงด้านเดียวและในประเด็นเดียวหรือ
ในเพียงบางมิติเท่านั้น หรือบางครั้งการแก้ปัญหาทำกันเป็นรายจุดหรือรายประเด็นไม่ เชื่อมโยง ขาด
การบูรณาการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ จาก ข้อมูลสถิติจากการวิจัยเรื่องเด็กที่ทำผิดเกี่ยวกับการดื่มสุรา
พบว่าเด็กที่ทำผิดกฎหมาย ประมาณ 85% มีพฤติกรรมดื่มหรือเคยดื่มสุรา เด็กที่ทำผิดกฎหมายขณะ
ดื่มสุรามาไม่เกิน 5 ชั่วโมง มีประมาณ 38% ของเด็กที่ทำผิดทั้งหมด เด็กที่ทำผิดโดยไม่ได้ดื่มสุรา แต่
ทำผิดกฎหมายเพื่อหาเงินไปดื่มสุรามีอีกส่วนหนึ่ง หากรวมทั้งสองกลุ่มเข้าด้วยกัน จะเห็นว่าเด็กทำ
ผิดเพราะสุราเป็นสาเหตุถึงประมาณ 50% ต้องทำการวิจัยต่อไปว่า สุราเป็นสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้
ทำผิดได้อย่างไรและมีอิทธิพลเพียงใดต่อการทำผิดของเด็ก เมื่อประเทศไทยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 จนถึงฉบับพุทธศักราช 2550 มีบทบัญญัติไว้ชัดเจนว่า เป็น
หน้าที่ของรัฐที่จะต้องดูแลเด็กโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ และไม่ให้มีการเลือก
ปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากสังคม โดยเฉพาะเด็กที่ถูกทารุณกรรมเด็กที่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่
เหมาะสม เด็กที่ตกอยู่ในสภาวะยากลำบาก เด็กพิการ เด็กเรื้อรัง เด็กกำพร้า เด็กกลุ่มเสี่ยงต่อ
การกระทำผิด หลังจากนั้นประเทศไทยได้พัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กขึ้นหลายฉบับ จนกระทั่ง
ทุกวันนี้กฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเด็ก จึงมีลักษณะปกป้อง ค้ำครอง บำบัดฟื้นฟูเยียวยา มิใช่มุ่ง
การลงโทษ หรือ คิดแก้แค้น

รัฐสภาไทยได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เป็นกฎหมายที่รวมเอาแนวคิดที่
ควรปฏิบัติต่อเด็ก มีกลไกที่ทำให้บุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยว วกกับเด็ก สามารถเข้าไปช่วยเหลือเยียวยา
สงเคราะห์ ฟื้นฟูเด็กที่อยู่ในฐานะหรือสถานะที่ต้องการความช่วยเหลือ ให้ได้รับความช่วยเหลือ นำ
ครอบครัวมาร่วมแก้ไขปัญหาคความประพฤติของเด็ก ตลอดจนระบุถึงกระบวนการทำงาน การ
บริหารงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กได้ กระทรวงที่เกี่ยวข้อง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง
ยุติธรรม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการ
คุ้มครองเด็ก 3 ระดับ คือ คณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ คณะกรรมการคุ้มครองเด็กกรุงเทพฯ
และคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาวิชาชีพต่างๆ 5 สาขา
ได้แก่ สังคมสงเคราะห์ จิตวิทยา การศึกษา กฎหมาย และแพทย์ คณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ
มีหน้าที่เป็นผู้เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
เกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน งบประมาณ และมาตรการ รเสนอความเห็นในเรื่องการออกกฎกระทรวง
และระเบียบรวมทั้งให้คำแนะนำ ปรีกษา ประสานงานแก่หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน
คณะกรรมการคุ้มครองเด็กกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด มีหน้าที่

ดำเนินงานภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบ โดยเป็นผู้นำเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ รุ้มครองเด็ก แห่งชาติเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน งบประมาณ มาตรการ กำหนดแนวทางการให้คำแนะนำ ปรัชญา ประสานงาน แก่หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงาน จัดหาทุน ติดตามประเมินผลในการ สงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพและส่งเสริมความประพฤติเด็กเป็นต้น จึงนับว่าเป็นกฎหมายที่ออกมา ชัดเจนที่สุดในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของประเทศไทยขณะนี้

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ออกมาใช้เป็นกฎหมายเพื่อ ยกระดับการแก้ปัญหาดังกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นก็ตาม แต่ปัญหาของเด็กและเยาวชนยังคง ปรากฏอยู่และนับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แต่จนปัจจุบันพบว่ามีการดำเนินงานน้อยมาก สรุปลงสาเหตุมาจากการให้ความสนใจน้อย ความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติตาม พระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งปัญหางบประมาณ

นอกจากนี้ หลักการการจัดการกับเด็กที่กระทำผิด ที่สำคัญที่สุด คือ การรักษาทรัพยากร มนุษย์ที่มีค่าของชาติ ให้นำหนักไปที่การแก้ไขให้กลับมาเป็นทรัพยากรที่มีค่า ไม่เน้นที่การลงโทษ เพื่อแก้แค้นทดแทน การควบคุมตัวต้องใช้เป็นมาตรการสุดท้ายและจำเป็นจริงๆ เพื่อบำบัดแก้ไข และเพื่อให้สังคมปลอดภัย การแก้ปัญหาเด็กต้องร่วมกันแบบบูรณาการทุกหน่วยงานในภาครัฐ ต้อง ทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับครอบครัวและชุมชน รวมทั้งการสงเคราะห์ครอบครัวถ้าจำเป็น ปัญหาเด็กต้องเป็นวาระแห่งชาติ เพราะเป็นการลงทุนระยะยาว ต้องไม่สร้างตราบาปให้เด็กและต้อง ให้โอกาสเด็กทั้งในเรื่องการศึกษาและการพัฒนาตนเอง และการทำงานในอนาคต

ประเทศไทยมีแนวคิดที่จะพัฒนาเยาวชนของชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2454 เมื่อรัชกาลที่ 6 ได้ ทรงพระราชทานกำเนิดลูกเสือไทย ด้วยทรงมีแนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับเยาวชนว่า "เยาวชนเป็น สมาชิกสำคัญของครอบครัวและสังคมประเทศชาติ มีความต้องการที่จะสร้างเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่มี คุณภาพด้วยการพัฒนาตนเอง พัฒากลุ่มและบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น" 22 พฤศจิกายน 2516 ประกาศใช้นโยบายเยาวชนแห่งชาติฉบับแรก มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่ ศรัทธาต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีระเบียบวินัย ยึดมั่นในความสามัคคี เห็นแก่ประโยชน์ ส่วนร่วม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความคิดริเริ่ม นิยมและภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนมีความสุขภาพ สมบูรณ์ทั้งกายและใจ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 มาตรา 62 ระบุว่า "รัฐพึงสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนา เยาวชนแห่งชาติให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่ อเป็นประโยชน์ใน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อความมั่นคงของรัฐ" และออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและ ประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2521 พร้อมกับประกาศตั้ง "สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและ ประสานงานเยาวชนแห่งชาติ" ให้เป็นหน่วยงานกลางในการกำหนดนโยบาย ประเมินผลและส่งเสริม และประสานงานพัฒนาเยาวชน

นโยบายและแผนพัฒนาเยาวชนระยะยาว ครอบคลุมการพัฒนาในช่วง 20 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 – 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและเร้าให้ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนและทำให้ ตระหนักถึงความสำคัญของเยาวชนที่มีต่อสังคม และเข้าใจกระบวนการพัฒนาเยาวชน จาก แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งเกิดขึ้นในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ที่ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและมุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นปัจจัยในการพัฒนาประเทศนั้น จะเห็นได้ว่ามีการให้ความสำคัญต่อเยาวชนมากขึ้น และมีการค้นหาแนวทางในกระบวนการพัฒนา เยาวชน

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 มาตรา 62 ระบุว่า “รัฐพึงสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนแห่งชาติให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อความมั่นคงของรัฐ” และออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2521 พร้อมกับประกาศตั้ง “สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ” ให้เป็นหน่วยงานกลางในการกำหนดนโยบาย ประเมินผล และส่งเสริมและประสานงานและพัฒนาเยาวชน

นโยบายและแผนพัฒนาเยาวชนระยะยาว ครอบคลุมการพัฒนาในช่วง 20 ปี พ.ศ. 2540-2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและเร่งรัดให้ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน และทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของเยาวชนที่มีต่อสังคม และเข้าใจกระบวนการพัฒนาเยาวชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 มาตรา 69 ระบุว่า “รัฐพึงสนับสนุนส่งเสริมพลเมืองของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรม

8.1 แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน เกิดขึ้นในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและมุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นปัจจัยในการพัฒนา

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระดับชาติ ฉบับที่ 5-7 (พ.ศ.2525-2539) มีจุดมุ่งหมายเพื่อ “สนองตอบสภาวะความจำเป็นขั้นพื้นฐานด้วยการขยายการจัดบริการและแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชน ทั้งนี้รัฐเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลและการจัดบริการทั้งร่างกาย สติปัญญา และความสามารถขั้นพื้นฐาน การเตรียมให้มีอาชีพด้านสังคม วัฒนธรรม จริยธรรม ด้านการเมือง การปกครอง และได้กำหนดหน้าที่ของสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา ภาครัฐกิจ องค์กรเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระดับชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนแบบองค์รวม ดำเนินการอย่างรอบด้าน ครอบคลุมการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และระบบบริหารจัดการของหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง และกำหนดคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ไว้ ได้แก่ การครอบครัวอบอุ่น เจริญเติบโตสมวัย คิดเป็น สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและสังคม และรู้จักพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

8.1.1 การจัดการบริการ

รัฐให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษา การพัฒนาบุคลิกภาพและทักษะในการประกอบอาชีพในรูปแบบของการจัดการบริการทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และระดับ อุดมศึกษา มีการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการส่งเสริมการใช้เวลาว่าง เช่น ออกค่าย กีฬา ดนตรี ศิลปะ ท่องเที่ยว การแข่งขันทักษะเฉพาะทาง การอบรมพร้อมทั้งการฝึกอาชีพระยะสั้น สำหรับเยาวชน

8.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

8.2.1 มาตรการส่งเสริมความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ

- (1) มาตรการสร้างเสริมลักษณะนิสัยเยาวชนเพื่อการเตรียมอาชีพและหารายได้ด้วยตนเอง และการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพสุจริตเน้นการเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
- (2) มาตรการส่งเสริมเยาวชนให้มีจิตสำนึกสาธารณะ ยึดหลัก "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณ
- (3) มาตรการเตรียมความพร้อมเยาวชนเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นนักบริหารจัดการที่ดีสามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงสู่ความเป็นสากล
- (4) มาตรการส่งเสริมความรู้เยาวชนรับข้อมูลข่าวสารและกฎหมายเกี่ยวกับ การคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อให้รู้จักระมัดระวังและคุ้มครองตนเองไม่ให้ถูกเอาเปรียบจากการค้าและบริการทุกรูปแบบ
- (5) มาตรการส่งเสริมเยาวชนในเรื่องการประหยัดและออม ค่านิยมใช้ของไทย และการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

8.2.2 การส่งเสริมความมั่นคงทางด้านสุขภาพและอาหาร

- (1) มาตรการส่งเสริมสุขนิสัยที่ดีในการบริโภคของเยาวชน ให้รู้จักการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ด้วยการเลือกรับประทาน อาหารที่มีประโยชน์ ตรงต่อเวลา การออกกำลังกายอย่างเหมาะสม และการพักผ่อนอย่างเพียงพอ
- (2) มาตรการส่งเสริมเยาวชนให้เข้าถึงบริการทางการแพทย์และได้รับการดูแลตามมาตรฐานสาธารณสุขที่ดีที่สุดของรัฐ และได้รับหลักประกันสุขภาพอย่างแท้จริง
- (3) มาตรการส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพอนามัยของเยาวชน
- (4) มาตรการส่งเสริมความรู้เยาวชน ที่จะได้รับการดูแลป้องกัน และบำบัดรักษาด้านสุขภาพอนามัยอย่างต่อเนื่องจากบริการของรัฐ รวมทั้งสิทธิประโยชน์ที่ได้รับจากการประกันสังคมในรูปแบบต่าง ๆ
- (5) มาตรการส่งเสริมกิจกรรมรณรงค์ด้านภัยอบายมุขและสิ่งเสพติดเพื่อเยาวชน และให้ความรู้ เพื่อรู้จักการหลีกเลี่ยงและป้องกันตนเองจากสถานการณ์เสี่ยงต่าง ๆ

8.2.3 มาตรการส่งเสริมความมั่นคงด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- (1) มาตรการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายการอนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม
- (2) มาตรการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ เพื่อให้รู้จักการอนุรักษ์ ธรรมชาติให้รู้จักรัก และหวงแหนสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง
- (3) มาตรการส่งเสริมความรู้และการมีส่วนร่วมของเยาวชน ในการจัดกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าและสัตว์สงวนทางทะเลเพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ และระบบนิเวศน์ รวมทั้ง การเฝ้าระวังปัจจัย ที่มีผลต่อคุณภาพของแหล่งน้ำ

(4) มาตรการส่งเสริมให้การศึกษา ปลูกฝังและอบรมการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เพื่อให้เยาวชนตระหนักและรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ความสะอาดของบ้านเมืองในการจัดสิ่งปฏิภูล ตามสาธารณสุขสถาน และการรักษาความสะอาดของบ้านเรือน มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อนำวิทยาการก้าวหน้าต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงจากทั่วโลกมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

8.2.4 มาตรการส่งเสริมทักษะชีวิตและความมั่นคงทางสังคม ชุมชนและบุคคล

(1) มาตรการส่งเสริมเยาวชนให้ได้รับการศึกษา การปกป้องการคุ้มครองและสิทธิที่จะได้รับการบริการจากรัฐในเรื่องต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด ตามอนุสัญญาต่าง ๆ และตามพันธสัญญาระหว่างประเทศ

(2) มาตรการสร้างเสริมทักษะชีวิตเยาวชน การรู้เท่าทันสื่ ังคม การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อให้ดำรงอยู่ในสังคมอย่างปลอดภัย มีศักดิ์ศรี มีความสุข และมีความมั่นคงในชีวิต

(3) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้เวลาว่างของเยาวชนให้เป็นประโยชน์ เช่นการประกวดต่าง ๆ ส่งเสริมรายได้ช่วงปิดภาคเรียน เป็นต้น

(4) มาตรการส่งเสริมขนบธรรมเนียม สืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม และส่งเสริมเอกลักษณ์ สังคมไทยเพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของสังคมไทย

(5) มาตรการส่งเสริมเยาวชนมีส่วนร่วมจัดระเบียบสังคม และมีสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม

8.2.5 มาตรการส่งเสริมความมั่นคงด้านการเมือง การปกครอง

(1) มาตรการส่งเสริมเยาวชนให้มีส่วนร่วมและรู้จักใช้สิทธิในการเลือกตั้ง ในระบอบประชาธิปไตย

(2) มาตรการส่งเสริมเยาวชนมีส่วนร่วมกิจกรรมชมรมต่าง ๆ กิจกรรม เลือกตั้ง ในสถานศึกษา และในท้องถิ่นของตนเอง

(3) มาตรการส่งเสริมความรู้ด้านการเมืองการปกครอง กระบวนการเลือกตั้ง และกฎหมายที่ควรรู้สำหรับเยาวชน

(4) มาตรการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ หลักความเสมอภาค และหน้าที่ของเยาวชน ภายใต้ขอบเขตของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด

(5) มาตรการส่งเสริมความรู้แก่เยาวชนให้รักษากติกาของสังคม กฎ ระเบียบ และกฎหมายต่าง ๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

8.2.6 มาตรการส่งเสริมความรู้ความสามารถด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสารสนเทศ

(1) มาตรการส่งเสริมความสามารถของเยาวชนให้สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ โดยนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ

(2) มาตรการส่งเสริมเยาวชนให้มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ มาตรการส่งเสริมภาวะผู้นำเยาวชน ให้รู้จักการแสดงความคิดเห็น การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในเรื่องวิทยาศาสตร์และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดเวทีเพื่อเยาวชน การจัดค่ายส่งเสริมความรู้ การประชุมสัมมนา เป็นต้น

(3) มาตรการสร้างเสริมความรู้และประสบการณ์ชีวิต เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้จากแหล่งความรู้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่หลากหลายและจากประสบการณ์จริงทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น จัดทัศนศึกษา โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น

(4) มาตรการส่งเสริมเยาวชนกลุ่มพิเศษ ได้แก่ กลุ่มปัญญาเลิศ รวมทั้งผู้ที่มีความสามารถพิเศษ เฉพาะด้าน เช่น คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ และวิทยาการสมัยใหม่และส่งเสริมความเป็นเลิศด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เพื่อสนับสนุน ให้มีการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

8.3 ยุทธศาสตร์การคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของเยาวชน

8.3.1 มาตรการปรับปรุงกฎหมายและออกกฎหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิของเยาวชน และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และการบังคับใช้ให้เกิดผล

8.3.2 มาตรการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องเรื่องกฎหมายการละเมิดสิทธิทางเพศ การแสวงประโยชน์ ความรุนแรงในครอบครัว การค้ามนุษย์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

8.3.3 มาตรการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชนเพื่ออบรมเลี้ยงดูเยาวชน ให้เติบโตอย่างอบอุ่นและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และจัดระบบเฝ้าระวังปัญหาในท้องถิ่นและรู้จักการให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น

8.3.4 มาตรการคุ้มครองสวัสดิภาพเยาวชนด้อยโอกาส เช่น เยาวชนประพฤตินอกรีตไม่เหมาะสม เยาวชนถูกละเมิดสิทธิ แสวงประโยชน์ และได้รับความรุนแรง

8.3.5 มาตรการแสวงหาความร่วมมือทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค อนุภูมิภาค และระดับนานาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมที่ทำกันเป็นองค์กรข้ามชาติ เพื่อป้องกันการค้ามนุษย์ทุกรูปแบบ

8.3.6 มาตรการส่งเสริมโครงการนำร่องเพื่อหากลยุทธ์ และวิธีการที่เหมาะสมเพื่อขจัด และป้องกันการละเมิดสิทธิ การแสวงประโยชน์ และการค้ามนุษย์ทุกรูปแบบ

8.3.7 มาตรการส่งเสริมอาสาสมัครพิทักษ์สิทธิเยาวชน

8.3.8 มาตรการจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจช่วยเหลือ พิทักษ์สิทธิ และประสานความร่วมมือกับเครือข่ายพิทักษ์สิทธิของเยาวชน

8.3.9 การระดมทรัพยากร และสรรพกำลังและทุนทางสังคมในท้องถิ่นเพื่อการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของเยาวชน

8.3.10 มาตรการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ทางสื่อ รับทราบและแก้ปัญหาครอบครัว การล่อลวง ลักพา การละเมิดสิทธิทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว และอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือในเบื้องต้น และส่งต่อเข้าสู่กระบวนการช่วยเหลือในขั้นตอนต่อไป

8.4 ยุทธศาสตร์พัฒนาโลกเพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์สิทธิของเยาวชน

8.4.1 มาตรการส่งเสริมบทบาทครอบครัวและชุมชนจัดระบบการเฝ้าระวัง และทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อเป็นกลไกส่งเสริมสวัสดิภาพ และคุ้มครองสิทธิของเยาวชน

8.4.2 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันแนะแนวและให้คำปรึกษา ปัญหา เยาวชน และวัยรุ่นให้แพร่หลายและกว้างขวาง

8.4.3 มาตรการสนับสนุนให้มีศูนย์รับแจ้งเหตุฉุกเฉินสำหรับเยาวชนที่ประสบปัญหา ประสานงานรับ-ส่งข้อมูล รายงานแหล่งให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และวิธีการให้ความช่วยเหลือ

8.4.4 มาตรการส่งเสริมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามความเคลื่อนไหวสถานการณ์ เยาวชน เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดนโยบายแก้ปัญหา

8.4.5 มาตรการเลือกเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสมเป็นเครื่องมือ และกลไกในการเก็บรวบรวม ข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาเยาวชน

8.4.6 มาตรการสร้างจิตสำนึกสื่อมวลชนให้ความร่วมมือแพร่ภาพ เสนอข่าว สร้างสรรค์สังคม โดยไม่แพร่ภาพที่ไม่เหมาะสมหรือกระตุ้นหรือยุยงเยาวชนให้นำไปสู่พฤติกรรมล่วงละเมิดทางเพศ

8.4.7 มาตรการสนับสนุนนักวิชาการวิจัย เพิ่มองค์ความรู้และเป็นกลไกการพัฒนา ส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์สิทธิของเยาวชน

8.4.8 มาตรการส่งเสริมความร่วมมือหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาค การพัฒนาที่เกี่ยวข้องเพื่อบูรณาการกิจกรรม/โครงการส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์สิทธิของเยาวชน

8.4.9 มาตรการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อเป็น กลไกไกล่เกลี่ยผู้กระทำผิดที่ละเมิดสิทธิ และการกระทำทารุณกรรมต่อเยาวชนในทุกด้าน

8.4.10 มาตรการส่งเสริมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์ สิทธิของเยาวชน

8.4.11 มาตรการสร้างความตระหนักรู้ของผู้เกี่ยวข้องและสังคม ร่วมกันป้องกันและ ร่วมกันแก้ปัญหา เช่น จัดเวทีเสวนาสถานการณ์ปัญหา เป็นต้น เพื่อสร้างกระแสและพลังขับเคลื่อน ทางสังคมให้เป็นกลไกส่งเสริมและพิทักษ์เยาวชน

8.4.12 มาตรการติดตามสถานการณ์และแนวโน้มของปัญหา วิเคราะห์และให้ ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางแก้ไขและลดความรุนแรงของปัญหาได้ทันที่

8.4.13 มาตรการส่งเสริมการพัฒนาตัวชี้วัด ให้เป็นดัชนีความสำเร็จของการพัฒนา เยาวชนและเป็นกลไกการติดตามและประเมินผล

8.5 พรบ.ส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ.2550

8.5.1 กฎหมายได้กำหนดให้มีแนวทางและหลักการการพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งแก้ไขปัญหาที่อาจมีผลกระทบในทางลบต่อเด็กและเยาวชนไว้ เช่น การพัฒนาเยาวชนต้อง คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นอันดับแรก ต้องให้เด็กและเยาวชนมีสิทธิ มีส่วนร่วม ได้รับการคุ้มครองและพัฒนาอย่างเต็มที่

8.5.2 กำหนดสิทธิให้เด็กและเยาวชนทุกคนมีสิทธิได้รับการจดทะเบียนรับรองการ เกิด การพัฒนา การยอมรับ การคุ้มครองและโอ กาสในการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม โดยไม่มีการ เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ

ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม การศึกษาอบรม ความคิดเห็นทางการเมือง การเกิดหรือสถานะอื่นของเด็กและเยาวชน บิดามารดา หรือผู้ปกครอง (ม.7)

8.5.3 การสนับสนุนการทำกิจกรรมของเด็กและเยาวชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดทำแผนการสนับสนุน "ให้สำนักงานหรือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ร่วมมือ ส่งเสริม และประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ ทว่าการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนตามวรรคหนึ่ง ให้คำนึงถึงหลักการและแนวทาง การมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสังคมในท้องถิ่นด้วย" (ม.8)

8.5.4 ในคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และผู้ทรงคุณวุฒิ และอื่นๆ รวมยี่สิบ คน กำหนดให้มีตัวแทนมีเด็กและเยาวชน 2 คน รวมเป็นคณะกรรมการด้วย ซึ่งถือเป็นกฎหมายด้านเด็กและเยาวชนฉบับแรกที่เปิดโอกาสให้เยาวชนเข้าร่วมอยู่ในคณะกรรมการระดับชาติ

8.5.5 คณะกรรมการและสภาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ จะร่วมกันจัด **"สมัชชาการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ"** ปีละ 1 ครั้ง ขึ้นเพื่อเป็นเวทีในการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน ทบทวนกลไกและกระบวนการทำงานและพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศ เพื่อนำไปสู่นโยบายด้านเด็กและเยาวชนแห่งชาติต่อไป

8.5.6 เน้นให้ทุกภาคส่วนมาพัฒนาเด็กและเยาวชน เช่น ให้องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนมีสิทธิขอจดทะเบียนเป็น **"องค์กรเอกชนหรือองค์กรชุมชนด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน"** กับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และองค์กรที่ได้รับการขึ้นทะเบียน จะได้รับการสนับสนุน เช่น งบประมาณ อาสาสมัคร การประชาสัมพันธ์ ฯลฯ

8.5.7 จัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนประเทศไทย และสภาเด็กและเยาวชนระดับจังหวัดและอำเภอ ขึ้น เพื่อเป็นกลไกการประสานงาน การทำกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในระดับพื้นที่ และระดับชาติ ทั้งนี้ สภาเด็กและเยาวชนจะเป็น เวทีการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เป็นตัวแทนเสียงของเด็กและเยาวชนที่จะให้ข้อเสนอแนะ ต่อการทำงาน นโยบาย แผนงาน และงบประมาณของภาครัฐในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน อีกด้วย

แนวคิดเรื่องค่ายและการพัฒนาเยาวชน

การจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน เป็น วิธีการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับ การจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษา เพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เยาวชนได้เรียนรู้จากปัญหาที่อยากรู้ เรียนรู้จากสิ่งที่สนใจ เยาวชนจึงเรียนรู้ได้อย่างมีความสุขตามศักยภาพของตนเอง และนับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถ

มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องค่ายและการพัฒนาเยาวชนหลายประเด็น ได้แก่ ความหมายของกิจกรรมค่ายเยาวชน

1. ความหมายของกิจกรรมค่ายเยาวชน

นพเวช บุญมี (2546: 1) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมค่ายเยาวชนไว้ว่า กิจกรรมค่ายเยาวชน คือ กิจกรรมที่เยาวชนมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ภายใต้เงื่อนไขเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่ง การนำเยาวชนมาเข้าค่าย เราต้องถามตัวเองก่อนว่าจะนำเยาวชนมาทำอะไร เพื่ออะไรและสรุปเป็นแนวคิดของเยาวชนทุกคน แนวคิดหลักการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพด้วยการหล่อหลอมจากกระบวนการค่าย จึงเป็นไป เพื่อให้เยาวชนออกไปทำงานได้อย่างต่อเนื่องไม่ใช่จบลงที่มีความสนุกสนาน ความสะดวกหรือร้อนในค่ายเท่านั้น

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า กิจกรรมค่ายเยาวชน หมายถึง การกำหนดหรือการวางแผนให้เยาวชนมาทำกิจกรรมที่หลากหลายร่วมกัน เรียนรู้ และแก้ไขปัญหาาร่วมกันโดยในกระบวนการกลุ่มอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน

2. แนวคิดเรื่องค่ายพักแรม

2.1 ประวัติค่ายพักแรม (จรินทร์ ธานีรัตน์, 2513) การอยู่ค่ายพักแรม (Camping) ได้เกิดขึ้นนานแล้ว หรืออาจจะนานพร้อม ๆ กับการมีมนุษย์มาในโลกก็ได้ การที่มนุษย์มีความต้องการเหนือธรรมชาติ ต้องการอาหารเพื่อยังชีพ เครื่องปกปิดร่างกาย และที่พักเพื่อการหลบร้อน มนุษย์ย่อมแสวงหาความรู้หาประสบการณ์ในการใช้ชีวิตนอกที่พักอาศัยหรือในป่า (Out of doors) เพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอด ธรรมชาติสอนให้มนุษย์รู้จักเลือกพืชผักผลไม้ พรรณไม้เป็นอาหารเพื่อยังชีพ เป็นยารักษาไข้และความเจ็บปวด หรือรู้จักธรรมชาติเพื่อตัดแปลงประดิษฐ์เครื่องปกปิดร่างกาย เครื่องใช้ กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของการอยู่ค่ายพักแรม ต่อมามนุษย์รวมกลุ่มกันอยู่เป็นหมู่พวก มีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อมีการออกแสวงหาอาหารและแสวงหาที่อยู่ใหม่ การเดินทางจากอีกแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งจะใช้เวลาต้องไปกันเป็นกลุ่มและต้องพักแรมไปในตัว การตั้งค่ายพัก การหาอาหาร การล่าสัตว์ การตัดแปลงธรรมชาติเพื่อเป็นค่ายพักแรมชั่วคราวซึ่งเป็นการอยู่ค่ายในปัจจุบัน

2.2 ยุคของค่ายพักแรม

ยุคของค่ายพักแรมในอเมริกา อาจแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ

2.2.1 ยุคสันตนาการ ปี 1862 – 1902 ในยุคนี้นักช่วยเด็กให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น เวลาฤดูร้อนแทนที่จะอยู่ในเมืองโดยเปล่าประโยชน์ก็ไปอยู่ค่ายพักแรมเพื่อหาประสบการณ์นอกเมือง (Out - of - door) เป็นการช่วยส่งเสริมให้เด็กมีสุขภาพอนามัย สร้างบุคลิกภาพ สร้างลักษณะผู้นำ ขัดเกลามีให้เป็นคนเห็นแก่ตัว เข้าใจเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถเล่นและทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ด้วย

2.2.2 ยุคการศึกษา ปี 1920 – 1930 ภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง จำนวนค่ายพักแรมมีมากขึ้น การศึกษาแผนใหม่ (Progressive Education) ซึ่งอาศัยรากฐานทางจิตวิทยาและสุขภาพจิต ให้เน้นถึงความต้องการของบุคคลของเด็กแต่ละคน ค่ายพักแรมสามารถตอบสนองได้เป็นเลิศในเรื่องนี้ เพราะกิจกรรมค่ายพักแรมมีหลายชนิด เช่น กีฬา เกม มส์ ละคร เต้นรำ ประดิษฐ์ ศิลปะ ดนตรี ฯลฯ ต่อมาสิ่งเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ในโรงเรียน ค่ายพักแรมจึงมีความสำคัญในยุคนี้

2.2.3 ยุคสังคมนิยมและวัฒนธรรมปี 1930 เป็นยุคที่สุขภาพความแข็งแรงของคนในสังคมอ่อนแอลง ค่ายพักแรมเองก็ตกอยู่สภาพเดียวกัน ค่ายพักแรมยุคนี้จึงเพิ่มแพทย์ พยาบาล นักโภชนาการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินค่ายพักแรมด้วย และหันมาสนใจเด็กมากขึ้น มีกิจกรรมที่เสริมสร้างสุขภาพเพิ่มขึ้นมากด้วย และค่ายพักแรมยุคนี้ยังเน้นหนักเรื่องฝึกชาวค่ายให้เป็นนักประชาธิปไตยและความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมค่ายเพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปโดยมีระเบียบ

2.3 พัฒนาการของค่ายพักแรม ค่ายพักแรมเริ่มจากต่างประเทศ และมีวิวัฒนาการตามระยะเวลาที่ผ่านมา ดังนี้

2.3.1 ค่ายพักแรมต่างประเทศ

(1) **ค่ายคณะนักสำรวจนักธุรกิจ** ค่ายพักแรมในระยะแรก เริ่มจากคณะนักสำรวจเพื่อหาที่อยู่ใหม่ หรือเพื่อสำรวจธรรมชาติไปในที่ต่างๆ โดยใช้สถานที่ในป่า หรือริมแม่น้ำลำธาร หรือหุบเขา ที่เดินทางผ่านไป การตั้งค่ายขึ้นครั้งแรกเป็นเพียงแค่การหยุดพักผ่อนระหว่างการเดินทาง กิจกรรมระหว่างตั้งค่ายพักแรมมีการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร การหุงต้มอาหาร การจัดที่พัก ตกกลางคืนต้องก่อไฟเพื่อความสว่าง ความอบอุ่นและเป็นการป้องกันสัตว์ร้ายไปในตัวด้วย คณะเดินทางอาจจะมานั่งล้อมกองไฟสนทนา หรือเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ร้องเพลงผ่อนคลายอารมณ์ มีเครื่องดีดสีตีเป่าเพื่อสร้างความสนุกสนานบันเทิงแก่คณะเดินทาง ซึ่งทำให้กลายเป็นการเล่นรอบกองไฟในเวลาต่อมา

(2) **ค่ายพักแรมล่าสัตว์** ต่อมามนุษย์มีความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น กิจกรรมของชีวิตเพิ่มขึ้น เช่น การพักผ่อนด้วยกีฬาประเภทต่าง ๆ ในประเทศอังกฤษ กษัตริย์อังกฤษ ขุนนางผู้ใหญ่ ผู้ดีมีสกุลและผู้มีฐานะดีนิยมกีฬาล่าสุนัขจิ้งจอก การออกล่าสัตว์หรือสุนัขจิ้งจอกต้องเตรียมสรรพสิ่งทั้งหลายเพื่อเป็นการอยู่ค่ายพักแรม (Hunting Camp) เป็นเวลาหลายวัน ต้องตั้งค่ายพักแรมและเคลื่อนที่ไปเรื่อย ๆ ในป่า จะได้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลินที่ได้ใช้ชีวิตในป่า จะได้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลินที่ได้ใช้ชีวิตในป่าธรรมชาติ มีกิจกรรมต่าง ๆ ในค่ายพักที่รอนแรมไป และเคลื่อนย้ายไปในที่ต่างๆ

ในประเทศอินเดีย พวกเจ้าครองแคว้น หรือ มหาราชาของแคว้นต่าง ๆ ตลอดจนพวกข้าราชการ พวกร และผู้มีฐานะดีในแคว้นต่าง ๆ ของอินเดียนิยมการล่าสัตว์โดยเฉพาะการล่าเสือ (Hunting tiger) เพราะถือว่าการล่าเสือเป็นการสนุกสนานผจญภัยตื่นเต้น และได้ศึกษาวิธีการต่าง ๆ ในการล่าเสือจนเป็นที่ทราบกันทั่วไป เช่น การใช้ช้างเป็นพาหนะ หรือ การทำ “ห้าง” อยู่บนต้นไม้ ใช้เหยื่อล่อให้เสือมากิน หรือใช้เสียงคนร้องทำเลียนเสียงเรียก เป็นต้น ในการล่าเสือก็ใช้เวลาหลายวันและไปกันเป็นคณะเพื่อการไล่ต้อนด้วย สัมภาระจึงมากมาย การตั้งค่ายในป่าใหญ่ก็ย่อมมีขึ้น ค่ายพักแรมเพื่อการล่าสัตว์เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์การก่อกำเนิดแห่งค่ายพักแรมทั้งสิ้น

ค่ายพักแรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นค่ายพักแรมธรรมดา ที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น ไม่ได้มีการจัดระเบียบอย่างใด เพียงแค่ตั้งค่ายพักค้างแรมในกลางป่าเท่านั้น ในระยะต่อมาชาวอเมริกันได้ริเริ่มค่ายพักแรมอย่างมีระเบียบแบบแผนขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

ประสบการณ์ใช้ชีวิตนอกสถานที่ หรือนอกเมือง ในภูมิภาคที่เป็นป่าเขาลำน้ำ เพื่อประโยชน์ทางสันตนาการ สุขภาพ และทางการศึกษาโดยทั่วไป

(3) ค่ายพักแรมในอเมริกา การอยู่ค่ายพักแรมในอเมริกานั้น ถือว่าอินเดียแดงเป็นชาวค่ายพักแรมที่รู้จักตั้งค่ายพักแรมก่อนที่โคลัมบัส (Columbus) จะค้นพบอเมริกา ต่อมาชาวอเมริกาได้นำเอาวิธีของพวกอินเดียแดงมาใช้และปรับปรุงให้มีระเบียบดังทุกวันนี้ ต่อมานักบุญ นักธุรกิจได้ขึ้นฝั่งที่อเมริกา จึงกลายเป็นชาวค่ายอย่างสมบูรณ์ไปในตัว ในประวัติศาสตร์อเมริกัน เต็มไปด้วยนักสำรวจและนักบุกเบิก ที่ได้แสวงหาที่ดินริมฝั่งทะเลลึกเข้าไปในทวีป เพื่อหาที่อาศัยและดำรงชีพอยู่ นักสำรวจและนักบุกเบิกพวกแรกได้แก่ คิท คาร์สัน (K.C. Carson) แดเนียล บูน (Daniel Boone) ธีโอดอร์ โรสเวลท์ (Theodore Roosevelt) แดเนียล เบียร์ด (Daniel Beard) และ เออร์เนสต์ ทอมสันเซตัน (Ernest Thomaon Seton) เป็นต้น

นักสำรวจนักบุกเบิกเหล่านี้ต้องเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติอย่างแท้จริง เพราะการเข้าใจผิดหรือการจำผิดพลาดย่อมหมายถึงการไม่มีชีวิตอยู่ต่อไป ต้องรู้จักประดิษฐ์ตัดแปลงไม้ให้เป็นค้ำขวาน รู้จักพืชผักผลไม้ที่ใช้อย่างชีพ หรือเพื่อเป็นยารักษาใช้ รู้จักวิธีล่าสัตว์หรือประดิษฐ์กับดักสัตว์เพื่อเป็นอาหาร เอาหนังทำเครื่องนุ่งห่ม ต้องเรียนรู้การดำรงชีพของบรรดาสัตว์ รู้จักการเลียนแบบเพื่อการอยู่รอด คณะสำรวจและนักบุกเบิกที่กล่าวข้างต้นนับ ว่าเป็นชาวค่ายพวกแรก (Early camps) ในประวัติของการอยู่ค่ายพักแรมของอเมริกา

(4) ค่ายพักแรมในโรงเรียน ค่ายพักแรมในโรงเรียนค่ายแรก (First School Camp) ในอเมริกาเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1861 เนื่องจากผลของสงครามกลางเมืองทำให้เด็กสนใจในกิจกรรมของทหาร อยากทำตัวเป็นทหาร ทำให้มีสามภรรยา ชื่อ นายและนางเฟรเดอริก วิลเลียมกัน (Frederick William Gunn) ต้องการที่จะฝึกฝนเยาวชนโดยใช้กิจกรรมทางค่ายพักแรมเป็นเครื่องมือทางการศึกษา เขาได้นำนักเรียนทั้งหมดของโรงเรียนกันเนอร์รี่ (Gunnery School) ซึ่งเป็นโรงเรียนชายอยู่ในมลรัฐคอนเนคติกัต ออกไปอยู่นอกเมืองห่างไกลประมาณ 4 ไมล์ อยู่ที่มิลฟอร์ด (Milford) 2 สัปดาห์ ณ ค่ายแห่งนี้ นักเรียนได้เรียนการตั้งค่ายพัก ฝึกเดินทางไกล ตกปลา พายเรือ ทำงาน และนอนนอกสถานที่ หรือนอกเมือง (Out - of - doors) เป็นการเรียนรู้นอกโรงเรียน นับได้ว่าเป็นการอยู่ค่ายที่มีการจัดระเบียบการดำเนินงานอย่างมีแบบแผนอย่างเป็นระบบ (Organized Camp) ซึ่งต่างไปจากการอยู่ค่ายพักแรมธรรมดา ต่อมาค่ายพักแรมชนิดนี้เรียกว่า “ค่ายพักแรมโรงเรียน” (School Camp) และชาวค่ายอเมริกันทั้งหลาย ถือว่า เฟรเดอริก กันน์ (Frederick W. Gunn) เป็นบิดาแห่งค่ายพักแรมแบบจัดระบบแบบแผน (Father of Organized camping) ซึ่งเป็นแบบฉบับของค่ายพักแรมในปัจจุบัน

(5) ค่ายพักแรมเอกชน ต่อมาเมื่อในปี ค.ศ. 1875 ดร.โจเซฟ ทริมเบิล โรธรอด (Dr. Joseph Timble Rothrock) แพทย์ที่อยู่ในมลรัฐเพนซิลเวเนีย มีความสนใจเกี่ยวกับ

เรื่องป่าไม้ การสงวนป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ และอยากให้เห็นเด็กๆ เยาวชนมีสุขภาพดีร่างกาย แข็งแรง โดยคิดว่าการให้เด็กเยาวชนใช้ชีวิตกับธรรมชาติ เล่นเกมส์กีฬาในค่ายที่มีป่าและอากาศบริสุทธิ์ ทำให้เด็กมีสุขภาพดีและแข็งแรงขึ้น ไม่เป็นคนอ่อนแอ เขาจึงได้ตั้งค่ายขึ้น เรียกในสมัยนั้นว่า “โรงเรียน พลศึกษา” (School of Physical Culture) ตั้งอยู่นอกเมือง ที่เมืองลูเซิร์น (Luzerne) เพนซิลวาเนีย โรงเรียน หรือค่าย หรือค่ายพักแรมนี้ เปิดเป็นครั้งแรก ๆ ละ 4 เดือน ครั้งแรกตั้งแต่วันที่ 15 มิถุนายน ถึง 15 ตุลาคม 1867 เด็กต้องเสียค่าเล่าเรียนประมาณ 200 ดอลลาร์ ที่โรงเรียน เด็กต้องกางเต็นท์อยู่ มีการปรุงอาหารรับประทาน เล่นกีฬา และธรรมชาติศึกษา แต่โรงเรียนนี้เปิดได้เพียง 4 เดือนแรกก็ต้องล้มเลิกไป เพราะไม่มีเงินพอ เขาจึงต้องเป็นนักสำรวจต่อไปยังอะลาสกา (Alaska) อยากรู้ก็ตาม ดร.โรธรอด ก็ได้ชื่อว่าเป็นบุคคลแรกที่ได้ให้กำเนิดค่ายพักแรมแบบเอกชน (Private Camps) ขึ้นในอเมริกา

(6) **ค่ายพักแรมศาสนา** ในปี ค.ศ. 1880 สาธุคุณ ยอร์จ ฮินเคลย์ (Rev. Goerge W. Hinckley) แห่งมลรัฐคอนเนคติกัต อยากรู้จักเด็กและอยู่ใกล้เด็กให้มากขึ้น เพราะจะได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนหรือให้เด็กได้รับสิ่งที่ถูกต้องมากขึ้น จึงได้จัดตั้งค่ายพักแรมเกี่ยวกับศาสนาขึ้น (Church Camps) เป็นครั้งแรกโดยการนำเด็กจำนวน 7 คน ไปอยู่ค่ายที่เวคฟิลด์ (Wakefield) ในตอนเช้ามีการเรียนเกี่ยวกับศาสนาและการศึกษาอื่น ๆ ตอนบ่ายมีกีฬาว่ายน้ำ เบบอล เทนนิส และตอนกลางคืนคือมีการร้องเพลง ดนตรี และการบันเทิงอื่น ๆ

(7) **ค่าย Y.M.C.A.** ค่ายเยาวชนคริสเตียนสมาคม (Young Men’s Christian Association – Y.M.C.A) ค่ายแรกเริ่มขึ้นโดยคนหนุ่มชาวบรูคลิน (Brooklyn) ชื่อว่า ซัมเมอร์ ฟรังซิส ดัดเลย์ (Summer Francis Dudley) เขาไม่ได้เป็นกรรมการของ Y.M.C.A แต่เป็นคนที่มีใจเกี่ยวกับเด็กและเด็กที่เขาชอบต้องเป็นเด็กที่ตัดผมสั้นเกือบติดหนังศีรษะ ฉะนั้นค่ายพักแรมของเขาจึงได้ชื่อว่า “ค่ายหัวล้าน” (Camp Baldhead) โดยเขาได้นำเด็กจำนวน 7 คนของนิวเบิร์ก (Newburgh) ท่องเที่ยวไปเป็นเวลา 8 วัน จนถึงโอเรนจ์ เลค (Orange Lake) เป็นระยะทางร่วม 6 ไมล์ มีกิจกรรมว่ายน้ำ แล่นเรือ และตกปลา ทั้งนี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1885 เป็นต้นมา ดัดเลย์ ก็จัดค่ายพักแรมอีกหลายแห่ง โดยจัดเป็นทัศนจร (Trip Camping) และต่อมาในปี ค.ศ. 1887 ดัดเลย์ก็กลายเป็นกรรมการประจำของ Y.M.C.A. และเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1987 ค่ายสุดท้ายของเขาคือที่ เลคแชมเพลน (Lake Champlain) และต่อมาได้ตั้งชื่อเป็นเกียรติแก่เขาว่า “ค่ายพักแรมดัดเลย์” (Dudley Camp) และเป็นค่ายพักแรมที่เก่าแก่ที่สุดมาตราบนานทุกวันนี้

(8) **ค่ายพักแรมเอกชนเพื่อการศึกษา** เออร์เนส บี. บอลช์ (Ernest B. Balch) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่มจัดค่ายพักแรมเพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาขึ้นที่นิวแฮมเชอร์ (New Hampshire) ในปี ค.ศ. 1881 ต่อมาได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง และดำเนินการติดต่อกันมาเป็นเวลา 9 ปี และค่ายอื่นที่เกิดขึ้นอีกมากมาย บอลช์มีศรัทธาในปรัชญาการศึกษาที่ว่า “การเรียนรู้ด้วยการกระทำ” (Learning by doing) ของนักการศึกษา จอห์น ดุย (John Dewey) ค่ายพักแรมนี้ชาว

ค่ายเตรียมโครงการกิจกรรมของตนเอง กิจกรรมส่วนใหญ่ประกอบด้วย การพายเรือ ว่ายน้ำ และ กีฬาทางน้ำ เทนนิส เบสบอล และกิจกรรมธรรมชาติอื่น ๆ ค่ายนี้มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้สึก รับผิดชอบในตัวเองและบุคคลอื่น และให้เกิดความซาบซึ้งถึงคุณค่าของการทำงาน ต่อมาเมื่อใน ปี ค.ศ. 1940 ค่ายพักแรมเยาวชนได้จัดขึ้นชื่อว่า “สมาคมค่ายพักแรมเอกชน” (Association of Private Camps) สำนักงานตั้งอยู่ที่นิวยอร์กในปี ค.ศ. 1949 มีสมาชิกค่ายพักแรมประมาณ 2,000 กว่าค่ายทั่วมัธยมศึกษา

3.1.8 ค่ายพักแรมเด็กหญิง ในปี ค.ศ. 1891 ศาสตราจารย์ แอเรีย แห่งโรเชสเตอร์ได้ตั้งค่ายพักแรมแอเรีย (Camp Arey) ขึ้นเป็นค่ายแรกที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science Camp) ขึ้นที่โรเชสเตอร์ และให้เด็กนักเรียนหญิงใช้เป็นประจำ ต่อมา นายและนางแอนดรูว์พอนเทนได้เข้าดำเนินการค่ายแทน และไม่ใช้ค่ายนี้สำหรับเด็กหญิงอีก ในปี ค.ศ. 1902 ลอรา แมททูน (Laura Mattoon) ได้จัดตั้งค่ายสำหรับเด็กหญิงขึ้นโดยเฉพาะที่นิวแฮมเชอร์ชื่อว่า ค่าย เลฮอนกา (Lehonka Camp) นับเป็นค่ายพักแรมหญิงโดยเฉพาะค่ายแรก ในปี ค.ศ. 1912 คณะกรรมการแห่งชาติได้จัดให้เล่นรอกองไฟสำหรับเด็กหญิงขึ้น และได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง

ค่ายพักแรมถาวรสำหรับลูกเสือหญิง (Girl Scout Camp) ได้ก่อตั้งเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1916 ชื่อค่ายว่า บอนนี่ แบริ (Bonnie Brae Camp) โดยกรรมการลูกเสือหญิงสปริงฟิลด์ แมสซาชูเซต ตั้งอยู่ที่แบลนฟอร์ด (Blanford) เป็นค่ายพักแรมถาวรค่ายแรก แต่ตามหนังสือสารานุกรมประกอบภาพของคอมป์ตัน (Compton's Pictured Encyclopedia) ได้อธิบาย ไว้ว่า ค่ายเยาวชนหญิง (Campfire Girls) ได้จัดขึ้นโดย ดร. และ นางลูเธอร์ กุลลิก (Dr. and Mrs. Luther H. Gulick) ได้พาลูกสาว 2-3 คน ของเขาออกไปตั้งค่ายพักแรมในป่า โดยช่วยกันทำอาหารกินกันเอง มีการเล่นเกม ว่ายน้ำ เล่นกีฬา ร้องเพลง เป็นต้น เขาปรารถนาให้เด็กผู้หญิงอื่น ๆ ได้รับความสนใจ เช่นนี้บ้าง จึงได้ตั้ง “ชุมนุมค่ายเยาวชนหญิง” ขึ้นในปี 1910

ชุมนุมค่ายเยาวชนหญิงนี้มี 3 ประเภทใหญ่ๆ โดยการแบ่งตามวัยเด็ก ดังนี้

ประเภทที่ 1 “ชุมนุม Blue Bird” สำหรับเด็กหญิงอายุ 7 - 9 ปี มีผู้นำอายุ 18 ปี เรียกว่า Leader (ผู้นำ)

ประเภทที่ 2 “ชุมนุม Campfire Girls” สำหรับเด็กหญิงอายุ 10 - 15 ปี มีผู้นำอายุ 18 ปี เรียกว่า Guardian (ผู้ดูแล)

ประเภทที่ 3 “ชุมนุม Horizon Club” สำหรับเด็กหญิงอายุ 15 - 18 ปี มีผู้นำอายุ 21 ปี เรียกว่า Advisor (ที่ปรึกษา)

การออกไปตั้งค่ายพักแรมแต่ละคร วาอย่างน้อยต้องมีสมาชิกระหว่าง 6 - 20 คน กิจกรรมของค่ายพักแรมเยาวชนหญิงมี 7 สาขา คือ

สาขาที่ 1 วิชาการเรือน (Home Crafts) ซึ่งรวมทั้งวิชาการเลี้ยงเด็ก ทำอาหาร ทำสวน ออกแบบ จัดฉากละคร ฯลฯ

สาขาที่ 2 วิชาศิลปะประดิษฐ์ (Creative Arts) ได้แก่การประดิษฐ์ ฝึกหัดทำ
สิ่งของเครื่องใช้ หรือของเล่นต่าง ๆ

สาขาที่ 3 กิจกรรมนอกเมือง (Outdoor Activities) หรือกิจกรรมกลางแจ้ง เช่น
การเดินทางไกล พายเรือ ค้างแรมในป่า ศึกษาธรรมชาติ

สาขาที่ 4 ธุรกิจต่าง ๆ (Business)

สาขาที่ 5 การศึกษาและการรู้จักระวังป้องกันเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างถูกหลัก
วิทยาศาสตร์ (Scientific Frontier)

สาขาที่ 6 วิชาหน้าที่การเป็นพลเมือง (Citizenship)

สาขาที่ 7 เกมส์และกีฬา (Games and Sports)

3.1.9 ค่ายพักแรมเทศบาล ค่ายพักแรมเทศบาล (Municipal Camp) ค่ายแรกได้
เริ่มขึ้นในปี 1911 โดยชาร์ล บี. เรทท์ (Charles B. Raitt) ประธานกรรมการสันตนาการแห่ง
ลอสแอนเจลิส ด้วยความร่วมมือของหน่วยบริการป่าไม้ของอเมริกาได้จัดหาที่ตั้งค่าย และต่อมา
เจย์ บี. เนช (Jay B. Nash) นักพลศึกษามีชื่อจาก โอคแลนด์ ได้ตั้งค่ายสำเร็จที่เซียร์ราเมอาเทน
ค่ายนี้เปิดโอกาสให้ครอบครัวไปใช้ ในการจัดการดำเนินการเป็นความรับผิดชอบของเทศบาล ต่อมา
กฎหมายได้ออกใบอนุญาตให้เทศบาลตั้งค่ายพักแรมนอกเขตเทศบาลของตนได้

3.1.10 ค่ายอาสาสมัครในยุโรป อเมริกา และเอเชีย ในปี ค.ศ. 1920 ชาวสวิสชื่อ
ปีแอร์ ซีเรโซล (Pierre Ceresole) ได้ชักชวนเพื่อนจำนวน 20 คน มีสัญชาติต่าง ๆ กัน ช่วยกัน
ปฏิบัติสงครามเมืองแวร์ดูน (Verdun) ในประเทศเยอรมนี ซึ่งผลจากสงครามโลกครั้งที่ 1 คนกลุ่มนี้มี
ความมุ่งหมาย คือ การสังคมนิยมสังเคราะห์ ช่วยสร้างสันติสุขแก่มวลมนุษย และส่งเสริมให้คนต่างชาติ
ต่างศาสนา เข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน ต่อมาคนกลุ่มนี้ได้ตั้ง “องค์การบริหารพลเรือนระหว่าง
ประเทศ” (Service Civil International หรือ S.C.I.) ขึ้น

ในปี ค.ศ. 1924 องค์การนักศึกษาแห่งชาติต่างๆ (National Unions of
Student) เริ่มจัดตั้งค่ายอาสาสมัครขึ้น ซึ่งต่อมารวมเรียกว่า “ค่ายอาสาสมัครเยาวชนนานาชาติ”
โดยถือหลัก “การช่วยเหลือ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และลัทธิทาง
การเมือง” มีกิจกรรม คือ ทำงานอย่างหนักในการให้บริการ ศึกษาวัฒนธรรมระหว่างชาติ และ
มีการพักผ่อนหย่อนใจต่างๆ (หรือต่อมาเรียกว่า สันทนาการ Recreation)

ในปี ค.ศ. 1931 มีค่ายอาสาสมัครแห่งแรกเกิดขึ้นเพื่อช่วยราษฎรที่ประสบภัย
ธรรมชาติที่เมืองนิวยอร์กและใน ค.ศ. 1934 องค์การคณะกรรมการบริการเพื่อนอเมริกัน
(American Friends Service Committee) ได้ตั้งค่ายอาสาสมัครขึ้น ต่อมาประเทศต่างๆ ก็เอา
แบบอย่าง เช่น ประเทศอินเดีย เมื่อ ค.ศ. 1943 นายปีแอร์ ซีเรโซล ได้นำคณะชาวค่าย
อาสาสมัครนานาชาติไปช่วยเหลือผู้ประสบแผ่นดินไหวในอินเดีย ทำให้ประธานาธิบดี ดร.นาเซนทร์

ประสาท และนายกรัฐมนตรีศรีเยาواهرาลย์ เนรุห์ ประทับใจ เห็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น เป็นอย่างยิ่ง จึงได้ตั้งงบประมาณช่วยเหลือค่ายอาสาสมัคร และได้ตั้งสมาคม “เสวกสมาช” (Savak Smaj) ขึ้นเพื่อดำเนินงานอาสาสมัคร ต่อมาได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินงานค่ายอาสาสมัครระหว่าง ประเทศ (Indian Organizing Committee for International Voluntary Work camps) ขึ้นอีก โดยองค์การ เอส. ซี. ไอ. (S.C.I.) ให้ความร่วมมือตั้งสาขาขึ้นที่อินเดีย โดยใช้ชื่อว่า “Service Civil International India”

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ค่ายอาสาสมัครระหว่างประเทศหยุดชะงัก แต่ใน ยุโรปเพิ่มบทบาทมากขึ้นและค่ายอาสาสมัครได้เกิดขึ้นในภาคพื้นแหลมสแกนดิเนเวีย ในปี 1942 ประเทศอังกฤษได้ตั้ง “บริการอาสาสมัครเยาวชน” (Youth Service Volunteers) ขึ้น และรับ เยาวชนอายุ 16 - 20 ปี ซึ่งนับว่าเริ่มแนวแปลก เพราะต้องการให้เยาวชนมาเป็นอาสาสมัคร ซึ่ง เท่ากับชักชวนให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยให้หันมาสนใจงานอาสาสมัครนับเป็นครั้งแรก ต่อมา ในปี 1947 ประเทศต่าง ๆ ได้จัดตั้งค่ายอาสาสมัครเพื่อสันติขึ้น โดยองค์การสหประชาชาติ และ ในปี 1955 องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ตั้งระบบ “The System of Associated Youth Enterprises” อยู่ในคณะกรรมการประสานงานเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างเยาวชน นานาชาติ และเกิดความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชน ต่อมาค่ายอาสาสมัครเยาวชน ต่อมาค่ายอาสาสมัครเยาวชนก็ได้เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งนับว่าเป็นการให้เยาวชนหันมา หันมารับผิดชอบต่อสังคมตั้งแต่เยาว์วัย

แต่ต่อมาระบบนี้ องค์การสหประชาชาติได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “An International Study on the Objectives and Contents of Out - of - School - Activities” เพื่อวัตถุประสงค์ และมีเนื้อหาการจัดการศึกษาออกโรงเรียนอันมุ่งศึกษาว่าเยาวชนอยากจะทำอะไร ต้องการอะไร ซึ่ง การจัดค่ายพักแรมอาสาสมัคร จะช่วยหาคำตอบในเรื่องนี้ได้ดี

3.2 ค่ายพักแรมในประเทศไทย

ในประเทศไทยมีมานานแล้ว หากแต่เป็นค่ายพักแรมธรรมดา (Camp) ที่ไม่ได้จัด ระบบเช่นค่ายพักแรมปัจจุบัน ในสมัยกรุงสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงโปรดให้สร้างพระแท่นดงรังขึ้นที่ป่า ดงรังเพื่อจะได้เสด็จไปประทับอบรมสั่งสอนปวง พสกนิกรและให้เข้าเฝ้าร้องทุกข์ ซึ่งมีแนวโน้มไป ในทางค่ายพักแรมชั่วคราวที่ทำการอบรมสั่งสอนประชาชน

กษัตริย์ไทยทุกสมัยทรงโปรดการเสด็จประพาสป่าเพื่อการล่าสัตว์ และทอดพระเนตร เพลิดเพลินพระอิริยาบถกับธรรมชาติ โดยมีข้าราชการบริวารตามเสด็จมากมาย มีกระบวนตามเสด็จ มโหฬาร สัมภาระเสบียงพร้อมสรรพ ประทับพักแรมเป็นเวลาหลายวัน โดยการตั้งค่ายประทับแรม ซึ่งเท่ากับเสด็จออกค่ายพักแรมนั่นเอง

ประเทศไทยมีภูมิประเทศเป็นทิวเขามากมาย บ้านเมืองแต่ละเมืองอยู่ห่างไกลกัน การ สัญจรติดต่อเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่งต้องพักค้างแรมหลาย ๆ คืน หรือชาวบ้านจะเดินทางเข้าในเมือง ก็ต้องตั้งค่ายพักแรมเช่นกัน นอกจากนี้ชาวบ้านใช้ชีวิตในการล่าสัตว์เป็นอาหารหรือการเข้าป่าเพื่อ ทำมาหาเลี้ยงชีพ เช่น การหาพืชผลไม้ป่ามาขายในท้องตลาด การหาไม้มาปลูกบ้านเรือนที่พักอาศัย ต้องไปเป็นหมู่เป็นพวก เตรียมอาหารการกินพร้อมเสร็จ ตั้งค่ายพักแรมค้างคืนกันเฝ้า เป็นเวลา หลาย ๆ วัน ซึ่งเท่ากับว่าคนไทยเรารู้จักค่ายพักแรมมาช้านานแล้ว

องค์ผู้ให้กำเนิดค่ายพักแรม

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกองลูกเสือป่าขึ้นในปี พ.ศ. 2454 โดยมีพระราชประสงค์ที่จะฝึกอบรมให้คนไทยมีความรักชาติติดป้องกันประเทศ มีมนุษยธรรม รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อส่วนรวมและประเทศชาติ กองลูกเสือป่ามีความรุ่งเรืองก้าวหน้ามั่นคงโดยรวดเร็ว ลูกเสือเหล่านี้ได้รับการฝึกอบรมให้เป็นผู้มีจิตใจอดทน รู้จักช่วยตนเอง ศึกษาภูมิประเทศโดยการฝึกซ้อมรบในป่า ออกค่ายพักแรมในป่า ต้องรู้จักช่วยตนเองขณะอยู่ในป่าและการออกพักแรมในป่าไปกันเป็นหมวดหมู่ ซึ่งนับได้ว่าค่ายพักแรมของลูกเสือป่าเป็นค่ายพักแรมค่ายแรกของไทย ที่มีการจัดระเบียบของค่ายพักแรมว่าจะมีความหมายเน้นไปในทางการลูกเสือก็ตาม แต่เป็นการฝึกหัดเยาวชน จึงเป็นค่ายพักแรมทางการศึกษาค่ายแรกของไทย

4. ความหมายของค่ายพักแรม

ค่ายพักแรม (Camps) ในความหมายเดิมตามคำจำกัดความของหนังสือสารานุกรม บริแทนนิกา (Encyclopedia Britannica) ให้ความหมายของคำว่า “Camp” ว่า เป็นคำมาจากภาษาละตินว่า “Campus” ซึ่งแปลว่า “Field” หรืออาจหมายถึงทุ่งนา หรือที่โล่งแจ้ง หรือบริเวณ แต่โบราณมา “Camp” ใช้เฉพาะในทางทหารเท่านั้น ต่อมาพลเรือนสามัญนำมาใช้โดยหมายถึง “ การที่บุคคล ออกนอกบ้านไปพักค้างแรม หรือใช้ชีวิตในป่า หรือในบริเวณที่โล่งแจ้งชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนการอยู่บ้าน ” อาจจะเป็นเพื่อกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ก็ได้ หรือจัดเตรียมอุปกรณ์ที่พัก เครื่องใช้ อาหารการกินไปค้างแรม นอนกลางดินกินกลางทรายจริงๆ แต่ในปัจจุบันความหมายได้เปลี่ยน นแปร่งไป คือค่ายพักแรมในปัจจุบันได้มีการจัดระบบกระบวนการดำเนินงานสลับซับซ้อน (Organized) เพิ่มขึ้นจากเดิม (จรินทร์, อ่างแล้ว) สำหรับในประเทศไทยคำว่า “ค่ายพักแรม” เป็นคำที่เริ่มนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย เมื่อประมาณ 30 -40 ปีที่ผ่านมา ก่อนนี้คนไทยมีประสบ การณ์เกี่ยวกับค่ายพักแรม แต่นิยมเรียกว่า “การแรมคืน” เช่นการเดินทางจากที่แห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่งที่มีระยะทางไกลที่ไม่สามารถเดินทางได้ภายในวันเดียว ต้องเตรียมเสบียงอาหาร อุปกรณ์ ยารักษาโรคให้พอเพียง เมื่อค่ำมืดลงก็อาจขจัดห้านอนบนต้นไม้ตามเส้นทางที่ผ่าน หรือจัดที่นอนบนพื้นดินให้พอนอนได้โดยไม่มีสัตว์มารบกวน ส่วนมากการแรมคืนเกิดขึ้นเนื่องจาก ความจำเป็นในการเดินทาง ในระยะหลังเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น การแรมคืนเนื่องจากความจำเป็นหมดไป เป็นการประกอบกิจกรรมแบบการแรมคืน แต่พัฒนาให้มีความสนุกสนาน ส่วน การไปพักแรมโดยการจัดตั้งเป็นค่ายในรูปของการจัดการอย่างมีโครงการนั้น องค์การลูกเสือแห่งประเทศไทยได้เป็นผู้ริเริ่มจัดทำขึ้นในประเทศไทยก่อนโดยการจัดตั้งค่ายลูกเสือขึ้น (แซม เปล่งวิทยา, 2514)

ได้มีผู้ให้ความหมาย ขอบเขตของค่ายพักแรมต่างๆ กันดังนี้

“ค่าย” หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาและสันตนาการนอกสถานที่ของกลุ่มบุคคล ในระยะเวลาหนึ่ง โดยอาศัยธรรมชาติเป็นสื่อในการจัดประสบการณ์และการเรียนรู้ทางสร้างสรรค์ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นคณะ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สังคม ทั้งนี้โดยให้อยู่ในความควบคุมดูแลของผู้นำที่เคยผ่านการฝึกอบรมมาแล้ว (กองยุวกาชาด, 2536)

ดร.เบนสัน (Benson) และ ดร.โกลเบิร์ก (Goldberg) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่ายพักแรมที่จัดระเบียบ” (Organized Camps) คือ “การอยู่ค่ายพักแรมที่จัดระเบียบหมายถึงการผจญภัย

เกี่ยวกับการศึกษาอย่างหนึ่งซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกผู้เข้าค่าย ได้ทำงานได้พักผ่อนหย่อนใจทาง
สันทนาการ และได้ดำเนินชีวิตทางสังคมเป็นหมู่คณะในสิ่งแวดล้อมนอกเมือง”

ในความหมายของค่ายพักแรมข้างต้น มีลักษณะที่เด่น คือ ค่ายพักแรมนั้นจำเป็นต้อง เป็น
กระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ หรือประสบการณ์เกี่ยวกับการศึกษา การทำงาน การสันทนาการ
และการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่มคณะ (Group) ไม่ใช่รายบุคคล ทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกัน และต้อง
เป็นสถานที่นอกเมือง (Out-of-doors) เป็นหลักสำคัญในการอยู่ค่ายพักแรม

คณะกรรมการค่ายพักแรมของที่ประชุมสภาสัง คมสงเคราะห์แห่งชาติ (National Social
Welfare Assembly) ของสหรัฐได้ให้คำนิยามไว้อย่างใกล้เคียงกับของ ดร .เบนสัน และ ดร.โกลเบิร์ก
แต่ครอบคลุมเนื้อหามากกว่า (จรินทร์, อ่างแล้ว) คือ “การอยู่ค่ายพักแรมที่จัดระเบียบ (Organized
camps) หมายถึง การจัดประสบการณ์ในทาง สร้างสรรค์และในทางการศึกษาของการใช้ชีวิตร่วมกัน
ของชาวค่ายเป็นกลุ่มเป็นคณะนอกเมือง (Out-of-doors) ซึ่ง เป็นการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ
(Natural resources) มาใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาร่างกาย จิตใจ และสังคม ประสบการณ์เช่นว่า
นี้ย่อมได้เรียนรู้จากการแนะนำของผู้นำที่ ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วโดยเฉพาะ (Qualified camp
leaders) เท่านั้น” และเมื่อเป็นการจัดดำเนินงานโดยองค์การที่เกี่ยวกับเยาวชนในระดับชาติแล้ว
ค่ายพักแรมนี้ก็เป็นที่สนใจของโปรแกรมเพื่อเยาวชนดังกล่าว

จากคำนิยามข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า ค่ายพักแรม ได้มีการพัฒนา ลักษณะของค่ายไปตาม
สถานการณ์ ความจำเป็นของแต่ละยุค แต่ละสมัย ซึ่งในปัจจุบันได้มีการนำหลักการของการอยู่ค่าย
พักแรมมาปรับใช้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการของแต่ละหน่วยงาน กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นเพื่อ
พัฒนาจิตใจ อารมณ์ สังคม รวมไปถึงด้านสุขภาพร่างกาย การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข

5. ลักษณะเด่นของค่ายพักแรม

จากคำจำกัดความต่างๆ ที่กล่าวแล้ว จึงสรุปลักษณะเด่นของความหมายของค่ายพักแรมที่จัด
ระเบียบได้แก่ (จรินทร์, อ่างแล้ว)

- 5.1 การจัดประสบการณ์ในทางสร้างสรรค์และในทางการศึกษา
- 5.2 การใช้ชีวิตร่วมกันเป็นหมู่หรือคณะ ไม่ใช่คนเดียวหรือรายบุคคล
- 5.3 การใช้ชีวิตนอกเมือง
- 5.4 การศึกษาและนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาร่างกาย

จิตใจและสังคมของชาวค่าย

- 5.5 ค่ายพักแรมนี้ต้องจัดโดยผู้นำที่ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วโดยเฉพาะ

ดังนั้น ค่ายพักแรมนั้นหาได้มี ความหมายแต่เพียงการออกนอกบ้านไปพักนอกสถานที่หรือ
นอกเมืองเป็นหมู่คณะตามธรรมชาติเท่านั้นไม่ หากแต่ยังเป็นการนำเอากระบวนการทางการศึกษา
ระบบการจัดการ มาใช้ในการวางแผนการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายต่าง ๆ เช่น กิจกรรม
เสริมสร้างความรู้ คุณธรรม กิจกรรมพัฒนาที่ ึ่งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา
โดยอาศัยธรรมชาติ เป็นสื่อในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในการใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ในค่ายพักแรม
นั้น

6. ความสำคัญของค่ายพักแรม

การดำเนินชีวิตในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองที่มีผู้คนหนาแน่นต้องแข่งขันกันทำงานแข่งกับเวลาไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ การอยู่ค่ายพักแรมมีส่วนช่วยให้การดำเนินชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้นทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ดังนี้

6.1 ผ่อนคลายความเครียด จากความเปลี่ยนแปลงของสังคมในเมือง ผู้คนเพิ่มขึ้นทำให้การเป็นอยู่หนาแน่น ตึกรามบ้านช่องเพิ่มขึ้น จำนวนรถยนต์พาหนะเพิ่มขึ้น การจราจรแออัด อากาศแทบจะไม่มีหายใจและเต็มไปด้วยฝุ่นละอองหรือควันจากรถยนต์และโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ ทำให้การดำเนินชีวิตในเมืองสับสน ต้องทำงานแข่งกับเวลา จึงจำเป็นและต้องการกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ แต่สนามเด็กเล่น สนามกีฬา สวนสาธารณะมีไม่พอกับความต้องการ ค่ายพักแรมตอบสนองความต้องการนี้ได้เป็นอย่างดี โดยคนในเมืองจำต้องออกนอกเมือง (Out-of-doors) ไปแสวงหาอากาศบริสุทธิ์ หรือเลือกทำกิจกรรมเพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด และเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเป็นการเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากงานปกติหรือกิจกรรมประจำวันให้กับตนเอง

6.2 การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การดำเนินชีวิตของเยาวชนในปัจจุบันกล่าวได้ว่าเยาวชนบางคนไม่สามารถใช้เวลาว่างของตนเองอย่างสร้างสรรค์ได้ กิจกรรมค่ายพักแรมจะช่วยใช้เวลาว่างของเยาวชนมีค่า มีความหมาย เพราะค่ายพักแรมนั้นสามารถสร้างเสริมอุปนิสัยใจคอ ความรับผิดชอบ การปรับตัว ตลอดจนความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่เยาวชนได้เป็นอย่างดี ค่ายพักแรมจึงมีบทบาทสำคัญในการอุดช่องว่างระหว่างเยาวชนกับเวลาว่างได้เป็นอย่างดี

6.3 การศึกษานอกหลักสูตร ค่ายพักแรมเป็น “วิธีการ” ให้การศึกษานอกห้องเรียนอย่างหนึ่ง เนื่องจากการเรียนเฉพาะในห้องเรียนนั้น นักเรียนไม่ได้รับความรู้และประสบการณ์ตรงเท่าใดนัก การอยู่ค่ายพักแรมเป็นการเรียนการสอน หรือวิธีการ (Method) ให้การศึกษาอย่างหนึ่ง โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้ในทางปฏิบัติจริง ๆ เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติศึกษาธรณีวิทยา กีฏวิทยาเคหศาสตร์ กีฬา ศิลปะทัศนศึกษา ฯลฯ จะทำให้เกิดเรียนรู้ในประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ใหม่ ๆ การเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างแท้จริงได้ เพราะเยาวชนได้เรียนรู้จากการกระทำ และการปฏิบัติจริง ๆ

6.4 การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ ในปัจจุบันมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่านับเป็นหมื่นไร่ แม้ว่าจะมีกฎหมายลงโทษอย่างรุนแรงก็ตาม เพราะขาดความรู้ไม่เข้าใจถึงคุณค่าของป่า ค่ายพักแรมจะสอนเยาวชนให้รักและรู้คุณค่าของธรรมชาติและรู้จักรักษาบำรุงส่งเสริมพันธุ์ใหม่ต่าง ๆ ตลอดจนมีกฎเกณฑ์การอยู่ค่ายพักแรม ห้ามมิให้เยาวชนชาวค่ายทำลายพืชและสัตว์ป่า ชาวค่ายจะได้เรียนรู้ถึงประเภท การดำรงชีวิตอยู่ การสืบพันธุ์ของสัตว์เหล่านั้น ดังนั้น ค่ายพักแรมนั้นมีความสำคัญมากที่สอนให้เยาวชนมีความเข้าใจถึงคุณค่าประโยชน์ของป่าไม้ สัตว์ป่า จะได้ช่วยกันรักษาไม่ทำลายและส่งเสริม ให้คงอยู่สืบต่อไป

6.5 ความสัมพันธ์ของหมู่คณะและครอบครัว การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน เล่นร่วมกัน ในค่ายพักแรมจะทำให้เกิดมิตรภาพและความสัมพันธ์อย่างซาบซึ้งขึ้นในหมู่คณะและสมาชิกในครอบครัว

6.6 สุขภาพพลานามัย การอยู่ค่ายพักแรมนั้นมีความสำคัญ มีการส่งเสริมสุขภาพ ความแข็งแรงแก่ชาวค่าย เพราะมีกิจกรรมเกม กีฬา ว่ายน้ำ พายเรือ ขึ้นเขา เดินทางไกล ล้วนแต่ทำให้ร่างกายแข็งแรง เนื่องจากได้รับอากาศบริสุทธิ์ และกินนอนอย่างถูกหลักอนามัย จึงเห็นว่าค่ายพักแรมมีความสำคัญช่วยให้ชาวค่ายมีสุขภาพอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์

7. ความมุ่งหมายของค่ายพักแรม

จากวิวัฒนาการของค่ายพักแรม ทำให้วัตถุประสงค์ของการจัดค่ายพักแรมได้วิวัฒนาการตามมาด้วย โดยมีผู้พยายามระบุวัตถุประสงค์ของค่ายพักแรมที่ดำเนินการโดยทั้งองค์การเอกชนและสาธารณะไว้แตกต่างกันออกไป สุดแต่แต่เนียบนโยบายการดำเนินงานขององค์การนั้น ๆ แต่ไม่ว่าจะมีแนวทางแตกต่างกัน โดยสรุปแล้ววัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของค่ายพักแรมทั้งหลายมีดังต่อไปนี้ (แหม่ม, อ่างแล้ว)

7.1 เพื่อสุขภาพอนามัยแข็งแรง จุดประสงค์สำคัญในการอยู่ค่ายพักแรมเพื่อส่งเสริมให้ชาวค่ายได้ออกกำลังกาย เล่นกีฬา ว่ายน้ำ เดินทางไกล และกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการเคลื่อนไหวของอวัยวะและกล้ามเนื้อต่าง ๆ ทำให้มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง

7.2 ทำให้จิตใจอารมณ์แจ่มใสเบิกบาน การที่ชาวค่ายมีกิจกรรมทำอย่างสนุกสนาน เพลิดเพลิน ประกอบกับธรรมชาติอันสวยงาม ร่มเย็น ทำให้จิตใจเบิกบาน อารมณ์แจ่มใส

7.3 เพื่อให้ชาวค่ายได้รับมิตรภาพใหม่ ๆ ค่ายพักแรมเปิดโอกาสให้สมาชิกชาวค่ายซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ กัน ได้รู้จักสนิทสนมกัน การกินอยู่ การทำกิจกรรมร่วมกัน มีมิตรภาพใหม่จะแน่นแฟ้น เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสังคมของเยาวชนโดยแท้จริง

7.4 เพื่อให้ชาวค่ายรู้จักปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่น การอยู่ค่ายพักแรม ต้องอยู่กันระบบหมู่คณะ เพื่อประกอบกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน และใช้ชีวิตในการอยู่ค่ายร่วมกัน จะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

7.5 เพื่อให้ชาวค่ายรู้จักความรับผิดชอบ ในค่ายพักแรมทุกคนย่อมต้องมีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ชาวค่ายต้องสนใจเองเพื่อให้งานที่ได้รับมอบหมายเกิดผลสำเร็จ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ชาวค่ายภูมิใจเพราะได้รับผิดชอบเต็มที่ ทุกคนมีหน้าที่อิสระเสรีในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นการฝึกหัดความรับผิดชอบตั้งแต่เยาว์วัย

7.6 เพื่อช่วยปรับปรุงพัฒนาบุคลิกลักษณะและอุปนิสัยใจคอ ค่ายพักแรมจะเปิดโอกาสให้สมาชิกค่ายได้แสดงความคิดเห็นและแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ และไม่เป็นพิธีการ โดยมีเจ้าหน้าที่ของค่ายคอยดูแลช่วยเหลือให้ชาวค่ายมีโอกาสแสดงออก เพื่อฝึกหัดการเป็นผู้นำ และผู้ตามในกลุ่ม ตลอดจนฝึกฝนให้เยาวชนเกิดความสามารถในแขนงกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง จิตใจมั่นคง ไม่ตื่นประหม่าง่าย ๆ เป็นการส่งเสริมปรับปรุงบุคลิกลักษณะของชาวค่ายไปในทางที่ดีขึ้น

7.7 เพื่อฝึกหัดให้ชาวค่ายมีลักษณะผู้นำที่ดี การอยู่ค่ายต้องทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ให้ความร่วมมือและการรู้จักรับผิดชอบต่อหมู่คณะ เพื่อให้งานของหมู่คณะได้รับผลสำเร็จ สิ่ง

เหล่านี้ต้องเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำ และในค่ายพักแรมจะมีการฝึกภาวะการเป็นผู้นำ เพราะมีหัวหน้าผู้ช่วยในกิจกรรมประเภทต่าง ๆ

7.8 เพื่อช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจในความหมายของการจัดการค่ายพักแรมจากการที่ได้มาอยู่เป็นสมาชิกค่ายพักแรม จะเป็นโอกาสอันดีเยี่ยมเท่านั้นที่จะให้ สมาชิกค่ายได้เข้าใจในความหมายของค่ายพักแรมที่มีต่อชาวค่าย ความสามารถต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวจะได้รับการชี้แนะให้เห็นและสนับสนุนให้รู้จักใช้ความสามารถนั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อโปรแกรมของค่ายพักแรมเป็นส่วนรวม

7.9 เพื่อให้ชาวค่ายมีโอกาสรู้จักเข้าใจซาบซึ้ง และรักในความงามของธรรมชาติ ในค่ายพักแรม ชาวค่ายจะอยู่คลุกคลีกับธรรมชาติ เช่น เดินทางไกลศึกษาธรรมชาติ ว่ายน้ำ ศึกษาพันธุ์สัตว์ ฯลฯ ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความสนใจใหม่ ๆ เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ จะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความรักในความงามของธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

7.10 เพื่อให้ชาวค่ายรู้จักพักผ่อนด้วยกิจกรรมค่ายพักแรม ค่ายพักแรมสอนให้ชาวค่ายได้ทำงานร่วมกัน เล่นร่วมกันอย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน โดยมีกิจกรรมสนทนา

7.11 เพื่อพัฒนาจิตใจ ชาวค่ายจะได้รับการฝึกหัดให้เรียนรู้ถึงการรักษาสมบัติส่วนรวม การประพฤติตนให้อยู่ในขอบเขต ระเบียบวินัย รักความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้จิตใจชาวค่ายได้รับการพัฒนาปรับปรุง

7.12 เพื่อช่วยให้คนเราได้มีโอกาสเรียนรู้ความชำนาญใหม่ๆ ค่ายพักแรมจะช่วยสอนความชำนาญใหม่ๆ หลายอย่างให้แก่สมาชิกค่าย เช่น สอนการ ว่ายน้ำ การประดิษฐ์ การเล่นเกมต่างๆ ฯลฯ สำหรับเยาวชนจะได้รับการฝึกหัดประดิษฐ์วัสดุสำหรับเป็นของใช้ ของเล่น เปิดโอกาสให้สมาชิกค่ายโดยเฉพาะเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่

7.13 มุ่งสร้างความอดทนให้แก่ชาวค่าย การอยู่ค่ายควรให้ชาวค่ายได้ฝึก ทอดความอดทนทั้งทางกาย และจิตใจ โดยให้ร่วมกิจกรรมตลอดเวลา เช่น การเดินทางไกล ว่ายน้ำ ปีนเขา ฯลฯ ส่วนด้านจิตใจจะรู้จักอดทน รู้จักเสียสละความสุข ความสะดวกสบายที่บ้านมาอดทนอยู่ในค่ายพักแรม

7.14 เพื่อมุ่งส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้แก่ เยาวชนชาวค่าย การอยู่ค่ายพักแรมชาวค่ายจะได้รับการฝึกให้อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ทั้งระบบการอยู่ร่วมกันและแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรม เป็นการส่งเสริมให้ชาวค่ายเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย

8. ประเภทของค่ายพักแรม

ในปัจจุบัน ความเจริญทางด้านวัตถุเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการแข่งขันกันตลอดเวลา ไม่มีเวลาพักผ่อน และยิ่งความเจริญเพิ่มมากขึ้นเพียงใด ค่ายพักแรมก็ย่อมจำเป็นมากขึ้นเพียงนั้น เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่าง และการใช้ชีวิตแสวงหาประสบการณ์ในทางสร้างสรรค์ โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นสื่อกลาง ค่ายพักแรมจึงมีมากมาย หลายชนิด ทั้งค่ายพักแรมของกลุ่มนักท่องเที่ยว ค่ายพักแรมของคณะคนงานบริษัท หรือองค์กรบางแห่ง หรือค่ายพักแรมโดยเฉพาะสำหรับผู้เจ็บป่วยและคนพิการ สุขภาพอ่อนแอสามารถแบ่งค่ายตามลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (เข้ม, อ่างแล้ว)

8.1 ค่ายพักแรมที่แบ่งตามผู้จัดหรือตามลักษณะขององค์การที่จัดบริการค่ายพักแรม ดร. เบนสัน (Benson) และ ดร. โกลด์เบิร์ก (Goldberg) เขียนไว้ในหนังสือ The Camp Counselor โดยได้

แบ่งค่ายพักแรมที่จัดระเบียบกิจกรรมวิธีอย่างถูกต้องสำหรับเยาวชนได้ 3 ประเภท โดยอาศัยผู้จัดดำเนินการหรือผู้สนับสนุนค่ายพักแรมนั้นเป็นเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

8.2 ค่ายพักแรมองค์กร สโมสร หรือสมาคมหรือค่ายพักแรมที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ (Organization Camps) ได้แก่ค่ายพักแรมซึ่งดำเนินการและได้รับการสนับสนุนในด้านการเงินและด้านอื่นๆ โดยองค์กร สโมสร หรือสมาคม ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ขององค์กร สโมสร หรือสมาคม นั้นๆ มิใช่เพื่อผลประโยชน์ของเอกชนคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ค่ายพักแรมของยุวคริสเตียนสมาคม ยุวนารีคริสเตียนสมาคม ค่ายพักแรมของสมาคมบ้าน เยาวชน และค่ายพักแรมขององค์กร และสมาคมอื่น ๆ อีกทั้งมีระเบียบโดยเฉพาะ

8.3 ค่ายพักแรมเอกชน (Private Camps) ได้แก่ ค่ายพักแรมซึ่งจัดดำเนินการและเป็นเจ้าของโดยบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการค้า บางครั้งค่ายพักแรมชนิดนี้จึง มักเรียกกันว่า ค่ายพักแรมการค้า (Commercial Camps) แต่มีกิจกรรมที่น่าพอใจให้เยาวชนเข้าร่วม ค่ายพักแรมแบบนี้ยังไม่เป็นที่นิยมในประเทศไทยเรา ไม่มีผู้ใดดำเนินการจริงจัง

8.4 ค่ายพักแรมสาธารณะ (Public Camps) ได้แก่ ค่ายพักแรมซึ่งจัดดำเนินการโดยองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐ หรือนิติบุคคลอื่น ๆ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น และได้รับเงินสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน หรือภาษีอากรของประชาชนนั่นเอง การพักแรมแบบสาธารณะนี้อาจแบ่งย่อยออกไปได้อีก 4 ประเภทดังนี้

8.4.1 ค่ายพักแรมโรงเรียน (School Camps) ได้แก่ค่ายพักแรมที่จัดดำเนินการโดยโรงเรียน ใช้เงินส่วนใหญ่ของโรงเรียน รวมถึงค่ายพักแรมต่างๆ ในวิชาพลศึกษา วิชาสหุทธนาการ หรือลูกเสือที่ใช้งบประมาณของโรงเรียน และยังรวมไปถึงค่ายพักแรมในโรงเรียนฝึกหัดครู ระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ที่นำนักศึกษาไปฝึกอบรมอยู่ค่ายพักแรม เพื่อเป็นผู้นำเยาวชนในด้านต่าง ๆ เช่นในสถาบันผลิตครูของพลศึกษาทั่วไป

8.4.2 ค่ายพักแรมเทศบาล (Municipal Camps) ได้แก่ค่ายพักแรมที่เทศบาลจัดขึ้นโดยอาศัยเงินงบประมาณที่ได้จากภาษีในเขตเทศบาล โดยปกติแล้วแผนกสหุทธนาการ (Recreation Department) ของเทศบาลเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเพื่อเยาวชนภายในเขตเทศบาลของตน

8.4.3 ค่ายพักแรมสวนสาธารณะ ปกติในประเทศสหรัฐต้องมีสวนสาธารณะประจำมลรัฐ ที่แต่ละมลรัฐต้องดำเนินจัดค่ายพักแรมในมลรัฐ นอกจากนี้คือวนอุทยานแห่งชาติ หรือสวนสาธารณะของรัฐบาลกลาง ซึ่งรัฐบาลกลางต้องใช้เงินของรัฐบาลกลางเป็นทุนในการดำเนินการ

8.4.4 ค่ายพักแรมกระทรวงเกษตรและหน่วยงานอื่น ๆ ส่วนราชการที่จัดค่ายพักแรมสำหรับเยาวชน ได้แก่ กระทรวงเกษตร จะจัดค่ายพักแรมยุวกสิกร (4-H Camps) และค่ายพักแรมในวนอุทยานแห่งชาติ นอกจากนี้ก็มีกรมประชาสัมพันธ์จัดค่ายพักแรมฤดูร้อนสำหรับเยาวชน และกรมพัฒนาชุมชนจัดค่ายสำหรับเยาวชนในชนบทขึ้น

8.5 แบ่งตามลักษณะการจัดและวิธีจัดของค่ายพักแรม ว่าค่ายพักแรมนั้นจะจัดอย่างไร วิธีใด แล้วให้เรียกชื่อตามวิธีการจัด ก็อาจจะแบ่งออกเป็นได้หลายประเภทหลายชนิด แต่ที่สำคัญ ๆ ที่พอจะยกมากล่าวไว้ในที่นี้ก็ มี เช่น

8.5.1 ค่ายพักแรมแบบเดินทาง (Trip camping) หรือ ค่ายพักแรมแบบธรรมชาติที่เป็นค่ายเดินทางเพื่อการทัศนศึกษา หรือท่องเที่ยว โดยมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน ซึ่งอยู่ในระยะทางที่กำหนดไว้พอเหมาะแล้วจึงหยุดพักแรม เช่น วนอุทยานหรือป่าเขาที่ชอบ การหยุด พักแรมแบบนี้ก็เป็นการตั้งค่ายพักเป็นการชั่วคราว โดยอาจจะใช้เต็นท์สำเร็จรูป ถ้ามี ฐานะดีก็อาจจะใช้รถพ่วง (Trailer) ซึ่งภายในรถจะมีเครื่องใช้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการไปพักแรมไว้พร้อม ค่ายพักแรมแบบนี้มีอยู่หลายแบบ เช่น canoe trips หรือ motor camp trips หรือการท่องเที่ยวแบบ ล่องแก่ง ซึ่งเป็นที่นิยมในประเทศไทย สามารถนุโลมจัดเข้าอยู่ในประเภทนี้ ค่ายแบบนี้เหมาะสำหรับเยาวชนจะได้ฝึกหัดการใช้ชีวิตกลางแจ้งในธรรมชาติที่แท้จริง

8.5.2 ค่ายพักแรมแบบถาวร (Residential camps) เป็นการจัดการค่ายพักแรมอย่างมีระเบียบอีกแบบหนึ่ง ค่ายพักแรมแบบนี้มีบริเวณสถานที่ตั้งทำการเป็นการถาวร ตัวค่ายจะ รวมทั้งบ้านพัก บริเวณที่จะใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ลานสำหรับเล่นรอบกองไฟ (Campfire) สนามกีฬา สระว่ายน้ำ ฯลฯ แต่ละค่ายจะมีการตกแต่งสถานที่ต่างกันไปตามกำลังเงินทุน ตามลักษณะภูมิประเทศ และตามความต้องการและนิยมของผู้มาใช้บริการ ค่ายพักแรมแบบนี้ อาจ แบ่งเป็นประเภทย่อยได้ 2 ประเภท คือ

(1) Short-term residence camps เป็นค่ายพักแรมที่เปิดรับสมาชิกค่าย (Campers) เข้าอยู่ในระยะเวลาอันสั้น อาจเป็นหนึ่ง หรือสอง หรือสามสัปดาห์ในแต่ละช่วง (period) หนึ่ง ๆ ค่ายพักแรมจำพวก organization camp ส่วนมากมักจะเป็นค่ายพักแรมแบบนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรับเด็กและเยาวชนให้เข้ามาอยู่ในค่ายพักแรมในช่วงหนึ่งให้มากที่สุดเพราะ ส่วนมากค่ายพักแรมประเภทนี้จะเปิดทำการในปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 2-3 เดือน อันเป็นระยะเวลาระหว่างฤดูตกอากาศ เช่น ระหว่างฤดูร้อน หรือในต่างประเทศบางแห่ง ก็มีค่ายพักแรมแบบนี้เปิดทำการในฤดูหนาวด้วย เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกค่ายได้มาใช้บริการและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่นปั้นหิมะเป็นรูป Snowman ฯลฯ และมีการเรียกชื่อค่ายพักแรมในระหว่างฤดูนี้เป็น Summer camp บ้าง Winter camp เช่น ค่ายพักร้อนของ Y.M.C.A ของไทย

(2) Long-term residence camps เป็นค่ายพักแรมแบบเดียวกับประเภทแรก แต่แตกต่างกันตรงที่ระยะเวลาในงวดหนึ่ง ๆ จะยาวออกไปประมาณหนึ่งเดือนหรือมากกว่านั้น ค่ายเอกชนในต่างประเทศนิยมดำเนินการจัดการค่ายพักแรมไปในรูปนี้และเปิดรับสมัครเด็กเข้าเป็นสมาชิกค่ายในงวดหนึ่งๆ เป็นระยะเวลานานประมาณ 8 อาทิตย์ ส่วนมากเป็นค่ายพักแรมแบบที่บิดามารดานิยมส่งบุตรของตนเพื่อจะได้เรียนรู้การปรับปรุงตน ตลอดจนเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ บางอย่าง เช่น บิดามารดาจำเป็นต้องเดินทางไปต่างประเทศหรือต่างรัฐ กว่าจะกลับก็เป็นเวลานาน จึงนิยมส่งเด็กให้เข้ามาอยู่ในความดูแลของค่ายเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ชีวิตอย่างสนุกสนานร่วมกับเด็กรุ่นราวคราวเดียวกัน ภายใต้การควบคุมแนะนำอย่างใกล้ชิดของเจ้าหน้าที่ ผู้ได้รับการฝึกหัดอบรมมาโดยเฉพาะ

(3) ค่ายพักแรมแบบสหศึกษา (Co-educational camps) โดยปกติแล้วค่ายพักแรมส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่ายพักแรมสำหรับเยาวชนเฉพาะเด็กหญิง หรือเด็กชาย ดร . เบนสัน และ ดร . โกลเบิร์ก ให้ความเห็นว่า ในแง่ของการศึกษาแล้วไม่ควรแยก เพราะถ้าจัดเป็นค่าย

พักแรมแบบสหศึกษาแล้ว เด็กจะได้มีโอกาสเรียนรู้ว่า ตัวเองมีปัญหาอะไรที่ไม่เคยรู้มาก่อน เช่น เขาอาจจะค้นพบตัวเองเป็นคนขี้อายจนติดปกติ เข้ากับเพื่อนต่างเพศไม่ได้ ค่ายพักแรมแบบนี้จะช่วยเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้ประสบการณ์ ปัญหาข้อบกพร่องของตัวเอง และหาทางแก้ไขข้อบกพร่อง และปรับปรุงของตัวเอง ภายใต้การแนะนำดูแลอย่างใกล้ชิดของ ปรึกษาประจำค่าย (Counselor)

(4) ค่ายพักแรมแบบครอบครัว (Family camps) เป็นค่ายพักแรมซึ่งองค์การกุศลสาธารณะหรือองค์การอื่นๆ ที่มีได้ทำการค้าหากำไรมักจะช่วยอุปถัมภ์จัดค่ายพักแรมแบบนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยกระชับความผูกพันในครอบครัวเนื่องจากในปัจจุบันนี้ สถาบันครอบครัวได้เปลี่ยนไปมากจนเกือบจะไม่มี ความหมายดั้งเดิมหลงเหลืออยู่แล้ว ทุกคนต้องแข่งขันอยู่ตลอดเวลา ทำให้เด็กอยู่ห่างจากบิดามารดาไม่ค่อยได้มีโอกาสได้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน ด้วยเหตุนี้จึงมีองค์การสถานสงเคราะห์บางแห่งในสหรัฐอเมริกา ได้ริเริ่มดำเนินงานค่ายพักแรมแบบครอบครัวขึ้น โดยจัดบริเวณตั้งค่ายพักแรม (camping area) ขึ้นในบริเวณป่าสงวนหรือในภูมิภาคที่สวยงามเหมาะสม และจัดหาเครื่องใช้ที่จำเป็นให้ เช่น มีน้ำบริโภค มีห้องส้วมและห้องอาบน้ำ ที่ประกอบอาหาร ฯลฯ บางแห่งจัดทำเป็นกระท่อมเล็กๆ (cabin) บางแห่งทำสถานที่ให้แต่ละครอบครัวนำเครื่องใช้ในการพักแรม เช่น เต็นท์หรือรถ Trailer เข้าไปตั้งพักอยู่ ค่ายพักแรมชนิดนี้ที่ใหญ่ๆ จะมีประชาชนนิยมไปพักแรมเป็นจำนวนมากมาย บางแห่งได้ปรับปรุงโปรแกรมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ความรู้และบันเทิงแก่ผู้ไปใช้บริการ เช่น การจัดให้มีการปาฐกถาเกี่ยวกับป่าไม้ ชีวิตสัตว์ป่า มีการแสดงธรรมาภิบาล ฯลฯ ค่ายพักแรมแบบครอบครัวนี้จะได้เห็นการใช้ชีวิตอย่างง่ายๆ สนุกสนาน และอย่างใกล้ชิดกันระหว่างพ่อ แม่ ลูก เช่น พ่อก็อาจจะออกไปตกปลา แม่ดูแลทำความสะอาดและเตรียมประกอบอาหาร โดยมีลูกคอยช่วยอยู่ใกล้ๆ ระหว่างพ่อกับแม่ ฯลฯ นอกจากนี้ค่ายพักแรมที่การจัดการได้ดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและได้มีการนำหลักวิชาสังคมสงเคราะห์เข้ามาใช้ จะจัดให้มีการถกแถลงกลุ่ม (group discussion) ระหว่างบิดามารดาทั้งหลายเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาของแต่ละคน

(5) ค่ายพักแรมแบบธรรมชาติอนุรักษ (Conservation camps) เป็นค่ายพักแรมที่จัดตั้งขึ้นโดยมีความมุ่งหมายที่จะอบรมบ่มนิสัยเยาวชนให้มีใจรักธรรมชาติ ตระหนักในคุณค่าอันมหาศาลของป่าเขาลำเนาไพร จะได้ช่วยกันรักษาไว้ ไม่ทำลายเพราะความคึกคะนอง หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ค่ายพักแรมแบบนี้เป็นสถานที่ที่ดีที่สุดสำหรับเด็กและเยาวชน ในการที่จะได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติป่าเขาที่อยู่รอบๆ จะเป็นห้องทดลองวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์ดินและแหล่งน้ำลำธาร ชีวิตสัตว์ป่า ต้นไม้ใบหญ้า แร่ธาตุต่างๆ เยาวชนจะเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากของจริงไม่ใช่เฉพาะจากตำราเรียน โปรแกรมของ ค่ายพักแรมชนิดนี้เปิดโอกาสให้สมาชิกค่ายออกไปเลือกสถานที่ตั้งค่ายกางเต็นท์พักแรม ปรับพื้นที่ขุดส้วม หาแหล่งน้ำใช้น้ำดื่ม เตรียมทำที่กำจัดขยะ ฯลฯ จะเป็นการช่วยฝึกหัดอบรมบ่มนิสัยที่ดั่งามให้แก่เด็ก ให้รู้จักการถนอมรักษาทรัพยากร ธรรมชาติของประเทศ ไม่มีนิสัยมักง่ายถ้าเด็กๆ ได้รับการฝึกอบรมบ่มนิสัยแบบนี้อยู่เสมอแล้ว เมื่อโตขึ้น การตัดไม้ทำลายป่าหรือการทำลายความงามของธรรมชาติและทรัพยากรอื่นๆ ของชาติก็คงจะลดน้อยลงไปได้มาก จนอาจจะไม่มีเลยก็ได้ โปรแกรมของค่ายพักแรมแบบธรรมชาติอนุรักษนี้ ในบางครั้งก็รวมถึงการฝึกหัดให้ เด็กและเยาวชนได้รู้จักการทำประโยชน์จากที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า การสอนการใช้ปืนล่าสัตว์ การใช้เบ็ดตกปลา ฯลฯ ไปด้วย เพื่อให้ความรู้อันถูกต้องแก่ผู้ที่ประสงค์จะแสวงหาความบันเทิงจากการล่าสัตว์ อันไม่มีผลเป็นการทำลายธรรมชาติ

(6) ค่ายพักแรมอนามัยหรือค่ายพักแรมสุขภาพ (Health camps) ค่ายพักแรมแบบนี้จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะฝึกหัดอบรมปมนิสัยเกี่ยวกับการรักษา ความสะอาดสุขภาพของร่างกายและเรียนรู้ถึงการสุขภาพให้แก่เด็กและเยาวชน โปรแกรมของค่ายพักแรมชนิดนี้จะเน้นหนักในเรื่องความสะอาด อาหารที่มีประโยชน์ การออกกำลังกาย การพัฒนาบุคลิกภาพอย่างถูกต้อง การพักผ่อนอย่างพอเพียง ตลอดจนการฝึกหัดเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล เป็นต้น

(7) ค่ายพักแรมสุดสัปดาห์ (Weekend camps) เป็นค่ายพักแรมที่มีระยะเวลาสั้นที่สุด คือใช้เวลาระหว่างการหยุดปลายสัปดาห์ คือ ในวันเสาร์และอาทิตย์ ค่ายพักแรมชนิดนี้ไม่เปิดรับประชาชนทั่วไป แต่เป็นค่ายพักแรมที่จัดเฉพาะสำหรับอบรมเตรียมตัวเจ้าหน้าที่ประจำค่าย เช่น ที่ปรึกษาประจำค่าย (Counselor) เป็นผู้นำกลุ่ม (Group leader) หรือผู้ช่วยผู้นำกลุ่ม (Junior leader) โดยปกติค่ายพักแรมประเภทนี้มักเป็นการจัดเพื่อเตรียมการก่อนการเปิดค่ายพักแรมโดยปกติวัตถุประสงค์ก็เพื่อให้บรรดาที่ปรึกษาประจำค่ายได้มาลองซักซ้อมการวางโปรแกรม การเตรียมการเกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อป้องกันมิให้สมาชิกค่ายต้องมาได้รับความผิดหวัง ค่ายพักแรมสุดสัปดาห์ (Weekend camps) นี้อาจเรียนได้อีกอย่างหนึ่งว่า (Work camps)

(8) ค่ายพักแรมในเวลากลางวัน (Day camps) ค่ายพักแรมแบบนี้มีลักษณะแตกต่างจากค่ายพักแรมแบบอื่นๆ และเป็นค่ายพักแรมที่กำลังได้รับความนิยมกันอย่างมากในสหรัฐอเมริกา มูลเหตุหรือข้อจูงใจที่ทำให้เกิดมีการดำเนินงานในเรื่อง Day camps นี้เนื่องมาจากอิทธิพลของคำว่า “ค่ายพักแรม” ซึ่งเด็กๆ ทั้งหลายกระตือรือร้นและอยากจะได้มีโอกาสได้เข้าอยู่ในค่ายพักแรมด้วยกันทั้งนั้น แต่ปรากฏว่ามีเด็กเล็กๆ ในวัยที่ยังไม่อาจจะเข้าร่วม ในกิจกรรมค่ายพักแรมได้ เนื่องจากยังเล็กเกินไป ช่วยตัวเองยังไม่ดี บิดามารดาจึงไม่อาจวางใจปล่อยให้ไปค่ายพักแรมได้ จึงได้มีการจัดทำโปรแกรมใหม่ขึ้น มีลักษณะเป็นการเลียนแบบค่ายพักแรมแต่ไม่มีการ “พักแรม” คือน เป็นการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กเฉพาะในเวลากลางวันเท่านั้น เด็กๆ จะได้รับการพาไปยังสถานที่ๆ ได้เตรียมไว้ และใช้เวลาทั้งวันประกอบกิจกรรมต่างๆ เลียนแบบค่ายพักแรม จนกระทั่งถึงเวลาสมควรก็พากลับไปส่งบ้าน ซึ่งโดยปกติก็พอใช้เวลารับประทานอาหารเย็น เด็กก็จะยังคงพักแรมคืนในบ้านกับผู้ปกครองโดยปกติ

ลักษณะที่สำคัญๆ ของค่ายพักแรมเวลากลางวันซึ่งนับว่าแตกต่างจากค่ายพักแรมธรรมดา คือที่ ตั้งทำการค่ายพักแรมเวลากลางวันนั้นอาจจะเลือกใช้สถานที่ใดๆ ก็ได้ ขอให้มิลักษณะอยู่ภายนอกสถานที่เท่านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องมีที่ทำการค่ายโดยเฉพาะไม่ต้องการ camp ground แต่อาจจะใช้สวนสาธารณะที่รื่นรมย์พอสมควรมี รั้วไม้ ต้นไม้ ดอกไม้ ฯลฯ ถึงเวลาเปิดค่ายในตอนเช้าก็นำเด็กไปยังสถานที่นี้ ให้เด็กได้ประกอบกิจกรรมเลียนแบบค่ายพักแรม อยู่จนถึงบ่ายหรือเย็นแล้วก็นำเด็กกลับและโปรแกรมของค่ายพักแรมเวลากลางวันที่จะนำมาให้เด็กร่วมกันประกอบกิจกรรมนั้น ต้องไม่ใช่กิจกรรมธรรมดาที่เด็กเคยชินและทำอยู่ตลอดเวลา เช่น การแข่งขันกีฬา แต่กิจกรรมที่จะนำมาใช้ day camp นี้ต้องดัดแปลงให้เป็นไปในรูปค่ายพักแรมเสียก่อน เช่น การทำการฝีมือหรือการประดิษฐ์สิ่งของ ซึ่งเด็กเคยใช้วัสดุอุปกรณ์สำเร็จรูปต่างๆ นั้น เมื่อเป็น day camp ก็หัดให้เด็กได้รู้จักกับการประดิษฐ์อีกแบบหนึ่งซึ่งใกล้ชิดผูกพันกับธรรมชาติมากขึ้น เช่น ให้นำไปเก็บเปลือกไม้ ใบหญ้า ดอกไม้ มาประดิษฐ์เป็นสิ่งต่างๆ

(9) ค่ายโรงเรียนหรือค่ายศึกษานอกสถานที่ (Mitchell, et al, 1970) เป็นค่ายเพิ่มพูนความรู้ทักษะของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ที่อาจเป็นใครก็ได้ ไม่จำกัดเวลา และอายุ เช่น ค่ายโรงเรียนอาจมีลักษณะที่ครู อาจารย์ นำเด็กๆ ไปศึกษาเรียนรู้เรื่องต่างๆ นอกสถานที่ ไปทัศนศึกษา

สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์ เชื้อชน ชุมชน และรวมถึงการดูภาพยนตร์ สารคดีในชั้นเรียน หรือสถานที่ต่างๆ การเข้าค่ายแบบนี้เป็นการส่งเสริมพัฒนาเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้ประสบการณ์ ชีวิตต่างๆ ด้วยตนเอง

(10) ค่ายพิเศษ (Mitchell. Et al, 1970) เป็นค่ายที่มีจุดประสงค์เพื่อการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมหรือให้ความสนใจกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ค่ายวิทยาศาสตร์ ค่ายภาษา ค่ายฝึกดนตรี ค่ายฝึกกีฬา เป็นต้น

(11) ค่ายอาสาสมัคร (Voluntary Work Camps) เป็นค่ายพักแรมที่มีความประสงค์ให้เยาวชนได้ใช้ชีวิตนอกเมืองโดยความสมัครใจพร้อมทั้งอาสาพัฒนาท้องถิ่น เช่น การสร้างสะพาน อ่างเก็บน้ำ ในเวลาว่างจะมีการสนทนาการ พักผ่อน ค่ายประเภทนี้จะสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้ชาวค่ายและกำลังได้รับความนิยมจากนิสิตนักศึกษา

(12) ค่ายสำหรับคนพิการ (Handicapped Camps) หมายถึง ค่ายพักแรมที่จัดขึ้นสำหรับชาวค่ายที่มีความพิการทางร่างกาย ประสาทอาารมณ์ จิตใจ เช่น หูหนวก ตาบอด ปัญญาอ่อน จิตใจไม่ปกติ ฯลฯ ค่ายเหล่านี้ช่วยให้ชาวค่ายสนุกสนานเพลิดเพลิน ทำให้เห็นว่าชีวิตยังน่าอยู่และยังช่วยปรับปรุงส่วนที่บกพร่องอีกด้วย

9. ประโยชน์ของค่ายพักแรม

การอยู่ค่ายพักแรม หรือการที่เยาวชนออกไปใช้ชีวิตนอกเมืองเป็นหมู่คณะนั้นจะได้รับประโยชน์ดังนี้ (จรินทร์, อ่างแล้ว)

9.1 ช่วยให้เยาวชนได้ฝึกหัดและเรียนรู้การเล่นและการทำงานเป็นหมู่ คณะ (Group system) การทำงานแบบกระบวนการกลุ่ม (Group process) ในอนาคต

9.2 ช่วยส่งเสริมให้ชาวค่ายมีสุขภาพแข็งแรงอนามัยสมบูรณ์

9.3 ช่วยให้เกิดการเรียนรู้การใช้ชีวิตร่วมกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

9.4 ช่วยส่งเสริมให้เยาวชนรักสวยรักงาม รักธรรมชาติ ซึ่งเป็นการนำไปสู่การรู้จักรักและสงวนทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

9.5 ฝึกหัดให้เยาวชนมีความรับผิดชอบในหน้าที่

9.6 ช่วยให้เยาวชนได้รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

9.7 ช่วยฝึกหัดเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี ให้ความช่วยเหลือความร่วมมือแก่หมู่คณะ เป็นจุดเริ่มต้นให้เยาวชนรู้จักการทำอะไรด้วยตัวเอง ไม่ยึดติดกับครอบครัว

9.8 ช่วยส่งเสริมให้พัฒนาด้านบุคลิกภาพของเยาวชน

9.9 ช่วยส่งเสริมให้เกิดมิตรภาพใหม่ๆ แก่ชาวค่าย เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีและลึกซึ้งระหว่างกลุ่มเพื่อน ที่เป็นผลจากการได้สนุกสนานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ทำงานร่วมกัน

9.10 ช่วยส่งเสริมให้ชาวค่ายรักการเล่นกีฬา

9.11 เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในการทำงานและกิจวัตรประจำวัน

9.12 ช่วยให้เยาวชนรู้จักและสามารถประดิษฐ์ และทำการฝีมือจากวัสดุเหลือใช้หรือจากธรรมชาติ

9.13 ช่วยให้ชาวค่ายรู้จักการปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมพัฒนาทางด้านสังคม ทางปฏิบัติของเยาวชน เกิดการเรียนรู้ ปรับตัวให้ยอมรับสิ่งที่แตกต่างจากตัวเอง

9.14 ช่วยสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่เยาวชนเพราะได้รับการฝึกหัดความมีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบ

9.15 ช่วยส่งเสริมให้เยาวชนมีความอดทนไม่อ่อนแอ ย่อท้อต่ออุปสรรคปัญหาต่างๆ เพราะการอยู่ค่ายพักแรม ฝึกลักษณะอันนี้ได้เป็นอย่างดี

9.16 ช่วยสอนเยาวชนให้รู้จักระบบครอบครัว (family units) ที่ดีมีความเคารพนับถือหัวหน้าผู้นำ และที่ปรึกษาของค่ายพักแรม

9.17 ช่วยส่งเสริมเยาวชนให้ความคิดสร้างสรรค์

9.18 ช่วยส่งเสริมให้เยาวชน ได้เรียนรู้และเกิดประสบการณ์ในกิจกรรมแขนงต่างๆ ด้วยวิธีปฏิบัติจริงๆ

9.19 ช่วยส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย เพราะเป็นการปฏิบัติจริง

9.20 ช่วยพัฒนาจิตใจและอารมณ์ การใช้ชีวิตในค่ายพักแรมธรรมชาติซึ่งจะช่วยให้จิตใจมั่นคงเยือกเย็นและสงบไม่ฟุ้งซ่าน

9.21 เกิดการเรียนรู้จากการให้และการรับ คิดและตัดสินใจร่วมกันซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่ค่ายอย่างมีความสุข

9.22 เกิดความนับถือในตัวเอง มีความมั่นใจมากขึ้น เนื่องจากต้องทำทุกอย่างด้วยตัวเอง

10. กิจกรรมของค่ายพักแรม

หัวใจสำคัญที่สุดของค่าย คือ กิจกรรมของค่ายพักแรมสำหรับให้ชาวค่ายเข้าร่วม เพื่อที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้เกิดประสบการณ์ใหม่ๆ และเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพลิดเพลินตามความมุ่งหมายของค่ายพักแรม กิจกรรมค่ายพักแรมนั้นมีมากชนิดด้วยกัน เช่น กิจกรรมธรรมชาติศึกษา การประดิษฐ์ ทัศนอาจร กิจกรรมพักแรมประเภททัศนอาจร เกมกีฬา เช่น เดินทางไกล กีฬาทางน้ำ ปาร์ตี้ เกม กิจกรรมการแสดงละคร ร้องเพลง เต้นรำ ดนตรี เล่านิทาน กิจกรรมบริ การชุมชน กิจกรรมการส่งเสริมรักษาสุขภาพอนามัย กิจกรรมรอบกองไฟและกิจกรรมทางจิตใจหรือพิธีการต่างๆ เช่น พิธีชักธง สวดมนต์ พิธีเปิด ปิดค่าย และการปฏิญาณตนของชาวค่าย เป็นต้น (จรินทร์, อ่างแล้ว)

11. หลักการจัดโปรแกรมกิจกรรมค่ายพักแรม

ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ชาวค่ายได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ และสร้างนิสัยที่ดีให้มากที่สุด ควรคำนึงหลักต่างๆ ไปดังต่อไปนี้ คือ

11.1 โปรแกรมที่จัดขึ้น ต้องรวมเอากิจกรรมทุกด้านที่จะส่งเสริมการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทางสังคมของชาวค่าย เพราะจะช่วยให้เกิดพัฒนาการรวมแก่ชาวค่าย

11.2 โปรแกรมที่จัด ต้องเลือกสรรกิจกรรมชนิดต่างๆ ทั้งในร่ม กลางแจ้ง เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ทางน้ำ และทางบก เพื่อช่วยให้ชาวค่ายได้เรียนรู้คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมทุกๆ ด้าน

11.3 จัดโปรแกรมของกิจกรรมต่างๆ ให้มากชนิด เพื่อให้ชาวค่ายเลือกเข้าร่วมตามความสนใจตามถนัดและตามต้องการ นอกจากกิจกรรมที่เห็นว่าจำเป็นที่จะต้องให้ทุกคนเข้าร่วมเท่านั้น

11.4 กิจกรรมที่จัดนั้น ควรเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้สร้างความคิดริเริ่มและประสบการณ์ใหม่ๆ แก่ชาวค่ายเพราะจะทำให้เกิดการกระตือรือร้นและอยากเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นมากขึ้น

11.5 กิจกรรมที่จัดควรเป็นกิจกรรมที่สร้างลักษณะนิสัยและทัศนคติ เช่น กิจกรรมประเภทการป้องกัน และส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมทางจิตใจและให้ความอดทน ให้ทักษะในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ตลอดจนการสร้างเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีระบอบประชาธิปไตย

11.6 การจัดโปรแกรมนั้น ต้องให้ทุกฝ่ายมีโอกาสเข้าร่วมเป็นต้น ว่าฝ่ายคณะกรรมการค่ายพักแรม และชาวค่ายควรมีส่วนร่วม เพราะจะทำให้กิจกรรมที่จัดออกมาเป็นที่ถูกใจ

11.7 กิจกรรมที่จัดนั้น ต้องเป็นกิจกรรมที่เร้าใจ สนุกสนานไม่ทำให้ชาวค่าย เบื่อหน่าย หรือหนักเกินกำลังของชาวค่าย

11.8 กิจกรรมที่ควรจัดกิจกรรมที่ชาวค่ายส่วนมากต้องการ ซึ่งอาจได้ข้อมูลจากการออกแบบสอบถามให้ชาวค่ายแสดงความคิดเห็นว่าอยากเข้าร่วมในกิจกรรมประเภทใด แล้วนำข้อมูลที่เป็นเสียงส่วนมาก จัดลำดับก่อนหลัง

11.9 กิจกรรมที่จัดนั้น ต้องคำนึงถึงเพศและวัยของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ

11.10 โปรแกรมของค่ายพักแรมนั้น ไม่เพียงแต่ให้เฉพาะผู้ที่ต้องการสนใจเข้าร่วมเท่านั้น แต่ต้องเฟื่องถึงถึงการที่จะสอนและให้ทักษะในกิจกรรมใหม่ๆ แก่ชาวค่ายด้วย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาวค่ายมี ประสบการณ์ใหม่ๆ ติดตัวไปด้วย

11.11 จัดโปรแกรมค่ายพักแรมต้องคำนึงถึงการใช้วัสดุเหลือใช้และทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชาวค่ายให้มากที่สุด

11.12 โปรแกรมของค่ายพักแรม ต้องคำนึงถึงการสร้างกระบวนการหมู่พวก (Group process) ให้แก่ชาวค่ายให้มากที่สุด เพราะมีความจำเป็นสำหรับสังคมอนาคตของชาวค่ายด้วย

11.13 โปรแกรมของค่ายพักแรมนั้น ควรให้ชาวค่ายมีเวลาทำกิจกรรมให้มากที่สุด อย่าให้มีเวลาว่างมากเกินไป แต่ควรมีเวลาว่างไว้สำหรับเพื่อใช้ชาวค่ายทำธุรกิจส่วนตัว และพบปะสังสรรค์กับชาวค่ายด้วยกัน และทำกิจกรรมยามว่างไม่ควรเกินวันละ 2 ชั่วโมง (ไม่รวมเวลานานประมาณ 8-9 ชั่วโมง)

11.14 โปรแกรมที่จัดนั้นต้องคำนึงถึงความสมดุลของกิจกรรม (Balanced program) ซึ่งสมดุลในจำนวนชนิดของกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ชาวค่ายได้รับความรู้และทักษะและสมดุลในกิจกรรมประจำวันด้วย

11.15 โปรแกรมกิจกรรมนั้น ต้องบอกเวลาที่แน่นอนและเป็นการล่วงหน้าเสมอ

11.16 ควรจัดโปรแกรมให้แก่กลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน เช่น กิจกรรมเฝ้าชมนกสัตว์ป่า เก็บพันธุ์ไม้ หรือกีฬาปิงปอง เป็นต้น โดยการจัดแบ่งเวลาไว้ระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้ชาวค่ายไปร่วมกันทำกิจกรรมตามความสนใจ

11.17 การจัดโปรแกรมต้องคำนึงถึงสถานที่งบประมาณผู้นำชาวค่าย (อายุ ประสบการณ์และจำนวนของชาวค่าย) ระยะเวลาในการอยู่ค่าย ภูมิอากาศและวัสดุอุปกรณ์ เป็นส่วนประกอบสำคัญ

11.18 โปรแกรมกิจกรรมของค่าย อาจยืดหยุ่นได้ เพื่อความเหมาะสมและความจำเป็นบางอย่าง

11.19 โปรแกรมกิจกรรม ควรมีการติดตามและประเมินผลอย่างใกล้ชิด โดยการมีการประชุมระหว่างคณะกรรมการดำเนินการค่ายพักแรมร่วมกับสภากรรมการชาวนาค่าย เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม และทันเวลา

การจัดกิจกรรมให้แก่ชาวนาค่ายได้เข้าร่วมอย่างมีส่วนร่วม นั้น มีความสำคัญมาก เพราะชาวนาค่ายจะได้รับประสบการณ์อย่างถูกต้องและครบถ้วน การจัดโปรแกรมให้สมดุล ควรได้คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้เป็น

ต้องคำนึงเสมอว่าโปรแกรมนั้น ต้องให้ทั้งความรู้ ทักษะ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การใช้ชีวิตร่วมกันทางสังคมแก่ชาวนาค่ายให้มีสัดส่วนกัน ไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำให้เสียสมดุล หากเกิดความเสียสมดุลเกิดขึ้นผลโดยตรงต่อชาวนาค่ายก็บกพร่องไปด้วย

ต้องคำนึงว่าเด็กหรือเยาวชนชาวนาค่ายที่มาอยู่ค่ายพักแรมนั้นหวังความสนุกสนานเป็นหลัก ดังนั้นการจัดโปรแกรมควรได้แทรกกิจกรรมประเภทร้องเพลง เต้นรำ ดนตรี กีฬา การแสดงและละคร ฯลฯ พยายามอย่าให้เด็กชาวนาค่ายรู้สึกว่ามีแต่งาน

ต้องเห็นว่าพิธีต่างๆ ที่มีผลทางจิตใจ ส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่ดีมีกิจกรรมมารยาทและการวางตนที่เหมาะสม เป็นกิจกรรมที่ต้องบรรจุในโปรแกรม มิใช่มีแต่การให้ความรู้อย่างเดียว

สัดส่วนของเวลาในการทำงาน เวลาเล่น เวลาว่าง เวลาพักผ่อน และเวลานอน ควรได้สัดส่วนกันในวันหนึ่งๆ

สัดส่วนของโปรแกรมกิจกรรมนั้น ต้องคำนึงเพศและวัยของชาวนาค่ายด้วย

ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์

สุเทพ สุนทรเกษม (2548:14-16) อธิบายว่า คำว่า เชื้อชาติ (races) กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) และ ชาติหรือประชาชาติ (nation) เป็นคำที่อยู่ในตระกูลความคิดเดียวกัน และมีลักษณะคล้ายคลึงต่างๆ ร่วมกัน ลักษณะร่วมกันที่สำคัญคือ ความคิดเกี่ยวกับการสืบเชื้อสาย (descent) และบรรพบุรุษ (ancestry) ร่วมกัน นอกจากนี้ ในสามคำนี้จะพบความหมายร่วมกันเกี่ยวกับความคิดทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ ตำนาน ปรัมปราเกี่ยวกับอดีต ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีของกลุ่มชน และความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ใช้กำหนดกลุ่ม เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย และจารีตประเพณี

คำว่า “เกี่ยวกับชาติพันธุ์” (ethnic) เป็นคำคุณศัพท์ ที่มีการอ้างถึงเชื้อชาติและประชาชาติ และลักษณะสำคัญทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา หรือการมีภาษาร่วมกัน ส่วนนิยามคำว่า ประชาชาติ จะอ้างถึง การสืบเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ ประชาชาติ หรือกลุ่มชนร่วมกัน คำว่า เชื้อชาติ (races) เป็นคำที่มาจากภาษาโรมัน และคำว่า race ในภาษาฝรั่งเศส ตามความหมายที่ใช้อยู่ในคริสต์ศตวรรษ ที่ 16 หมายถึง สายเลือด (breeding) บุคคลในครอบครัวเดียวกัน หรือที่สืบสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ใน ค.ศ. 1600 คำว่า เชื้อชาติ ใช้ในความหมายว่า ประชาชาติ (nation) หรือ เผ่าพันธุ์ (tribe) ของกลุ่มชนที่มีสายเลือดเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นกลุ่มในอาณาเขตหนึ่ง หรือประเพณีของชนกลุ่มหนึ่ง เมื่อมาถึงต้นคริสต์ศตวรรษ ที่ 20 คำว่า เชื้อชาติก็ได้กลายเป็นคำสำคัญ ในวิทยาศาสตร์ของการแบ่งประเภทมนุษย์ เป็นเชื้อชาติที่ได้รับการกำหนดทางกายภาพ ซึ่งโดยทั่วไปถือว่าเป็นพื้นฐานของความสามารถและและความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในปี ค .ศ.

1935 ข้อโต้แย้งที่มีชื่อเสียงของฮักซ์เลย์และแฮดดอน ได้ทำให้คำว่า เชื้อชาติ ถูกยกเลิกไป และหันมาใช้คำว่า “ชาติพันธุ์” แทน

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ว่าตนเองเป็นใคร และผู้อื่นเป็นใคร โดยอาศัยกระบวนการทางสังคมในการสร้างสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากอัตลักษณ์มีทั้งระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตามบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มนั้น ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนด้วย (เคโรจิต ศรีบุญนาท, 2550:30) อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะเป็นพลวัต อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยอาศัยกระบวนการทางสังคม เมื่อตกผลึกแล้วจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือ เปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ขึ้นกับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก (Berber, P. & Luckman, T., 1967)

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (ethnic identity) เป็นแนวคิดสำคัญที่นักมานุษยวิทยาตะวันตกนำมาใช้ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา (Keyes, 1977: 87) การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นการพิจารณาอัตลักษณ์ในฐานะที่ไม่ใช่เพียงสิ่งที่สมาชิกในกลุ่ม “มี” และ “สืบทอด” มาร่วมกัน แต่เป็นความสัมพันธ์และกระบวนการในการสร้างความแตกต่างระหว่างคนที่เต็มไปด้วยการต่อรองความไม่คงที่ และความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่เชื่อว่าเป็น “กำเนิดร่วม” ซึ่งเป็นที่มาของความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันจึงอาจเกิดขึ้นจากการสร้างสิ่งที่ไม่เหมือน ความไม่ใช่หรือพวกอื่น ๆ พร้อมไปกับการสร้างอัตลักษณ์ร่วม หรือการกันพวกที่ไม่ใช่ออกไป (เคโรจิต ศรีบุญนาท, 2550:49) การศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับลักษณะดั้งเดิม และเฉพาะของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น น่าจะจัดว่าเป็นการศึกษาตามแนวคิดแบบสารัตถนิยม (Essentialism) ซึ่งแนวคิดนี้มีพื้นฐานว่า กลุ่มชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมมีแกนสำคัญที่ลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม เหล่านี้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความยั่งยืน มีพลังในตนเอง แม้ว่าจะมีการคลาไศสภาพไปบ้างแต่ก็ยังคงมีลักษณะดั้งเดิมที่อาจถือเป็นแก่นของชาติพันธุ์ได้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ตามแนวนี้ มีลักษณะที่เชื่อมร้อยลักษณะดั้งเดิม แม้ในยุคสมัยใหม่ที่สภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ของคนกลุ่มอื่น ปรับเปลี่ยน รื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิม หรือเลิกการปฏิบัติที่สำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมไป (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546)

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จะถูกเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในมากกว่าภายนอก อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนเผ่าถูกกำหนดด้วยพิธีกรรมเป็นหลัก และถูกต่อยอดด้วยการร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชนเผ่าที่ผูกพันคนในไว้ด้วยกัน ทำให้แตกต่างจากคนนอกที่ไม่ใช่ชนเผ่า ดังนั้น สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชนเผ่า จึงมีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่แสดงออกมาให้เห็นว่าคนในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีลักษณะต่างจากกลุ่มอื่น

การสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำรงชีวิตที่สั่งงาม ได้รับการสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันเป็นผลผลิตของมนุษย์ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ทั้งด้านวัตถุ แนวคิดจิตใจ วัฒนธรรมในท้องถิ่นจะเป็นเอกลักษณ์ของสังคมท้องถิ่นนั้นๆ วัฒนธรรมคงอยู่ได้เพราะการเรียนรู้ของมนุษย์ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และสร้างสรรค์พัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ภาษา ศาสนา การแต่งกาย ศิลปกรรมไทย ที่รวมถึงสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณกรรม

ประเพณี หมายถึง สิ่งของแต่ละสังคมนิยมยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนที่สั่งงาม ทั้งนี้การปฏิบัติตามประเพณีย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง คงไว้บ้าง ประเพณีเป็นสิ่งที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ต้องมีประเพณีประจำท้องถิ่นหรือชุมชนประจำชาติของตน สามารถจำแนกประเพณีออกได้เป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคม ปฏิบัติกันมานานตั้งแต่บรรพชน ถ้าใครฝ่าฝืนลงวันไม่ประพฤติปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด

2. ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมที่เป็นระเบียบแบบแผนที่ต้องปฏิบัติตามเป็นที่รับรู้กันทางสังคม เช่น ระเบียบของโรงเรียน ชุมชน เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ใครจะฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติไม่ถือว่าเป็นผิดศีลธรรม เป็นแต่เพียงสิ่งที่นิยมกันว่ามีคนประพฤติปฏิบัติ มิได้วางไว้เป็นแบบแผนเป็นแต่เพียงการเห็นว่าดี เห็นสมควรปฏิบัติตามต่อ ๆ กันมา เช่น การต้อนรับแขก การปฏิบัติตนในฐานะเจ้าของบ้าน การพูดจาที่กตัญญู เป็นต้น

นอกจากนั้น อาจแบ่งประเภทของประเพณีออกได้เป็นหลายประเภท เช่น

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีครอบครัว ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีงานศพ

ประเพณีท้องถิ่นของชุมชนหรือประเพณีส่วนรวมตามเทศกาล เช่น ประเพณีการชักพระ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีงานบุญบั้งไฟ ประเพณีการรับประทานอาหาร

ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวกับอาชีพ เช่น ภาคใต้ ได้แก่ การลงขันลงหิน การทำขันและเครื่องลงยา การทำผ้าบาติก การทำโลงศพประเพณีการแต่งกาย ประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์ เช่น การเล่นหนังตะลุง มโนราห์ เป็นต้น

1. วัฒนธรรม ประเพณี ธรรมเนียม แตกต่างกันอย่างไรร

หากดูผิวเผิน ๆ สามคำนี้แทบไม่ต่างอะไรกัน อีกทั้งโดยมากเรามักกล่าวถึงสามคำ นี้แบบรวม ๆ กันไป แต่หากนำตัวชี้วัด เช่น “เวลา” “จริยธรรมความดีงาม ความถูกต้อง” “การยอมรับในสังคม” “สถานที่และกลุ่มคนที่ยอมรับในสิ่งนั้น” มาเป็นตัวตัดสิน ทั้งสามคำนี้ก็ดูจะแตกต่างกันไปอยู่บ้างตามรายละเอียดปลีกย่อย ดังนี้

วัฒนธรรม (culture) คือ สิ่งต่าง ๆ ที่ คนทั่วไปในสังคมปฏิบัติ สืบต่อกันมา แต่ไม่ได้ยึดถืออย่างเหนียวแน่นในทุกรายละเอียด ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ไปตามกาลเวลา เช่น วัฒนธรรม

การรับประทานหรือการกิน จากอดีตสู่ปัจจุบันเรามีวัฒนธรรมการกินที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย คือ เปลี่ยนจากการเปิบ หรือการ รับประทานด้วยมือ เป็นการกินอาหารด้วยช้อน- ส้อม และตะเกียบหรือ ส้อม-มีดในบางครั้ง หรือวัฒนธรรมการแต่งกายและการทำผม จะเห็นได้ว่าคนไทยเราเปลี่ยนจากการ นุ่งผ้าโจงกระเบน คาดผ้าแถบ การสวมหมวก มาเป็นการแต่งกายตามสมัยนิยม ตามแฟชั่นเกาหลี

ประเพณี (tradition) คือ สิ่งดี งาม ความถูกต้องที่เรายึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากอดีตสู่ ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าประเพณี ล้วนเป็นสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมทั้งหมดต่างเห็นพ้องว่าเป็นสิ่งดีงาม ที่ ควรยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา และควรธำรงรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ทำสืบต่อกันไปด้วย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำดำหัว ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีสงฆ์น้ำพระ ประเพณี ลอยกระทง ประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ

ธรรมเนียม (custom) คือ สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติกันในกลุ่มเฉพาะ อาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่ดีงามหรือไม่ จำเป็น ต้องเป็นสิ่งที่ดีงาม หรือถูกต้องในสายตากลุ่มอื่น หากแต่สิ่ง นั้นได้รับการยอมรับกันในหมู่คนที่มีส่วนร่วมในกลุ่มนั้น ตัวอย่างเช่น ประเพณีรับน้องใหม่เป็นสิ่งที่ดีงาม ควรแก่การรักษาไว้และปฏิบัติ สืบต่อกันไป แต่ธรรมเนียมการรับน้องใหม่อยอมแตกต่างกันไปตามแต่ละสถานที่และการยอมรับของแต่ละ สังคม

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสา มารถ วิธีการ ผลงานที่คนได้ค้นคว้า รวบรวม และ จัดเก็บเป็นความรู้ ถ่ายทอดปรับปรุงจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดเป็นผลผลิตที่ดีงาม งดงาม มีคุณค่ามีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตได้ ในแต่ละท้องถิ่นจะมีบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถที่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายหรือผู้รู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่ง ความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนพึงพาธรรมชาติ โดยไม่ทำลายธรรมชาติ และสอนให้ รู้จักเอื้ออาทรต่อคนอื่น ตัวอย่างภูมิปัญญาที่มีการสืบสาน เช่น

1. ด้านภาษา และวรรณกรรม ได้แก่ สุภาษิต คำพังเพย เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทายต่าง ๆ
2. ด้านอาหาร ได้แก่ การจัดระดับตักแต่งอาหารให้มีความสวยงาม ด้วยการแกะสลักด้วยความประณีต ด้านอาหารที่ขึ้นชื่อ เป็นต้น
3. ด้านประเพณี ได้แก่ กิจกรรมที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว ชุมชน โดยการแสดงออกทางประเพณีพื้นบ้าน การละเล่น นพื้นบ้านในท้องถิ่นต่างๆ เช่น การรดน้ำ ดำหัวผู้ใหญ่ การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันลอยกระทง วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ การละเล่นพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น เช่น การระบำรำฟ้อนประเภทต่าง ๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกัน
4. ด้านศิลปวัตถุและศิลปกรรม ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ การทำ เครื่องปั้นดินเผาแกะสลัก เป็นต้น
5. ด้านการแต่งกาย เช่น การทอผ้า ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะและความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น
6. ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน เช่น การประดิษฐ์กระทงเตี๋ยสำหรับดำข้าว การทำเครื่องมือจับสัตว์ เช่น แห อวน ยอ เป็นต้น
7. ด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ การคิดรูปแบบและวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านที่สัมพันธ์กับลักษณะ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิอากาศ เช่น รูปแบบบ้านทรงไทยโบราณ ซึ่งมีใต้ถุนสูง และหลังคามี หน้าจั่วสูง ซึ่งเหมาะกับภูมิอากาศในประเทศไทย เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก

8. ด้านสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณ ได้แก่ การคิดค้นนำส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร นอกจากมาเป็นอาหารแล้ว ยังนำมาใช้สกัดเป็นยารักษาโรค เช่น ขิง กระชายดำ พริกไทย เป็นต้น นอกจากนี้พืชสมุนไพรยังนำมาใช้เป็นยาฆ่าแมลง เช่น เปลือก ใบและผลสะเดา ตะไคร้หอม เป็นต้น

ความสำคัญของการสืบทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

การสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีความเกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ความเชื่อเกี่ยวกับผี ทรัพยากร ทัศนกรรม เศรษฐกิจ การเมือง องค์ความรู้ดั้งเดิม เป็นต้น คุณค่าของการสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีหลายประการ อาทิ พิธีกรรมและความเชื่อของชนเผ่าที่มีความแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น พิธีกรรมบางอย่างอาจมีความจำเป็นที่ต้องทำให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันอย่างมีสวัสดิภาพและมีความมั่นคงในชีวิต โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องบันทึกความรู้และถ่ายทอดความรู้ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไป เช่น พิธีกรรมแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ ทำให้สมาชิกมาอยู่ร่วมกัน พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นกุศโลบายที่มุ่งสอนให้คนประพฤติให้เกิดสิ่งที่ดีต่อตนเอง หรือการเล่นต่างๆ ทำให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริง ทำให้มีความหวังในชี วิต ความสามัคคีปรองดอง เป็นต้น

การคุ้มครององค์ความรู้ดั้งเดิมของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย

คำว่า “องค์ความรู้ดั้งเดิม” อาจเป็นคำใหม่ที่ยังใช้ไม่แพร่หลาย อาจเข้าใจสับสนกับคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ซึ่งเป็นคำที่บัญญัติขึ้นใช้และกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ที่มีค วามหมายใกล้เคียงกันมาก คำว่า “องค์ความรู้ดั้งเดิม” มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า traditional knowledge ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญด้านเวลาเข้ามาประกอบในองค์ความรู้นั้น ๆ ที่ต้องมีการสืบสานต่อกันมายาวนาน ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “local wisdom” มีความหมายกว้างกว่า “องค์ความรู้ดั้งเดิม” เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้รวมเอาภูมิปัญญาทั้งปวงที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งก็หมายถึงองค์ความรู้ดั้งเดิมรวมกับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น กล่าวคือองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ทุกชนิดที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนี้ด้วย ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องก็ได้ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนภาคเหนือหรืออีสานในการรักษาต้นไม้ยืนต้น โดยจัดให้มีพิธีการบวชต้นไม้ เพื่อป้องกันไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งโดยปกติ การบวช ทำได้แต่เฉพาะประชาชนที่เป็นชายเท่านั้น การบวชต้นไม้ จึงเป็นการผนวกความเชื่อทางศาสนาเข้ากับการอนุรักษ์ธรรมชาติ (ภาณุมาศ ชัดเจนงาม, 2551:36-37)

ขณะนี้ ความพยายามยกร่างกฎหมายขึ้นมาคุ้มครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น โดยยังไม่มีควมคืบหน้าในการยกร่างกฎหมายเท่าที่ควร ภาณุ มาศ (อ้างแล้ว) สรุบบุให้เห็นว่ามีความพยายามยกร่างกฎหมายในประเทศไทยภายใต้ชื่อว่า “พระราชบัญญัติคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น พ .ศ.... หรือ พระราชบัญญัติคุ้มครององค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น และการแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน พ .ศ....” ซึ่งยังไม่มีควมชัดเจนในข้อกฎหมาย แนวคิดในการคุ้มครอง ว่าผู้ทรงสิทธิ หรือผู้ที่ควรได้รับการคุ้มครองคือใคร ตลอดจนแนวคิดในการคุ้มครองต่าง ๆ

ภาค (อ้างแล้ว) แสดงทัศนะว่า (1) สิ่งที่เราจะต้องคุ้มครอง ได้แก่ องค์ความรู้ดั้งเดิมในทุกด้าน รวมทั้งการแสดงออกทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่ องค์ถิ่น/พื้นที่บ้านที่แสดงออกมาทางวัตถุ เช่น การจักสาน ลวดลายผ้าทอ ฯลฯ องค์ความรู้ด้านสมุนไพรไทย (2) ผู้ที่เราได้รับความคุ้มครอง คือสามกลุ่มคือระดับปัจเจก ชุมชนท้องถิ่นและระดับชาติ โดยองค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดและเผยแพร่ในชุมชนของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสามารถพิสูจน์ จรรยาโดยไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนักควรเป็นสมบัติของชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งความรู้ นั้น ๆ เช่น องค์ความรู้ในการถักทอผ้าฝ้ายลายตีนจกหรือลวดลายเฉพาะอื่น ๆ ซึ่งสามารถพิสูจน์จรรยาและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามาจากแหล่งผลิตใด

ดังนั้น การสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้้องค์ความรู้ดั้งเดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบสานต่อไป อันจะนำไปสู่การได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นรูปธรรมโดยภาครัฐต่อไป

ชาวลัวะ

ลัวะ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย “ลัวะ” ซึ่งนักวิชาการระยะหลังมักเขียนและออกเสียงว่า “ ลัวะ ” เป็นชาวพื้นเมืองที่มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือและกระจายไปถึงเมืองเชียงตุงและเมืองยอง ในเขตเชียงใหม่- ลำพูน ศูนย์กลางของลัวะอยู่ที่เชียงตุงสุเทพ เพราะห่อฝั่ปูแสะย่าแสะ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของชาวลัวะอยู่ที่เชียงตุงสุเทพ และเชื่อกันว่า ฤาษีวาสุเทพเป็นลูกหลานของปูแสะย่าแสะ เช่นเดียวกับขุนหลวงวิลังคะหรือวิรังคะ ซึ่งเป็นหัวหน้าชาวลัวะยุคสุดท้ายก็เป็นลูกหลานปูแสะย่าแสะ ตำนานเจ้าสุวรรณคำแดงกล่าวถึงถิ่นที่อยู่ของลัวะอยู่ในบริเวณเชียงตุงสุเทพและเรียงรายลงมาที่ราบริมน้ำปิง การ ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชนเผ่าลัวะในหนังสือชื่อ 30 ชาติในเชียงราย ของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ กล่าวว่า ในจังหวัดเชียงราย มีหมู่บ้านชาวลัวะอยู่ 5 แห่งด้วยกัน คือ อำเภอเมือง 2 หมู่บ้าน อำเภอพาน 2 หมู่บ้าน อำเภอเวียงป่าเป้า 1 หมู่บ้าน สำหรับอำเภอเมือง มีอยู่ในเขตตำบล บัวสลี 1 แห่ง กับตำบลแม่กรณ์ 1 แห่ง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ตำบลนี้ แต่ละแห่งมีประมาณ 20 หลังคาเรือน ในเชียงใหม่ ลัวะส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอสะเมิง ส่วนลัวะที่แม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่อยู่ ที่อำเภอแม่ลาน้อยและอำเภอแม่สะเรียง นอกจากนี้ ยังมีชาวลัวะที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดน่านอีกด้วย

1. ประวัติความเป็นมา

มีการอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของชาวลัวะไว้มากมาย อาทิ ในเว็บไซต์ศูนย์การศึกษา นอกระบบการศึกษาตามอัธยาศัย (2554) ระบุว่า ประมาณ 1,300 ปีมาแล้ว ก่อนที่พวกมอญจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่เขตลุ่มน้ำปิง บรรพบุรุษของลัวะ ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว ลัวะหรือที่คนไทยภาคเหนือเรียกว่า " ลัวะ" นั้น เป็นกลุ่มชนออสโตรนีเซียน และเรียกตัวเองว่า " ละเวียะ" ถิ่นกำเนิดที่แท้จริงยังไม่ทราบแน่ชัด แต่เป็นที่เชื่อกันว่าอพยพมาจากทางตอนใต้ของไทย มลายู หรือเขมร เมื่อ ประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว บางคนเชื่อว่าพวก ลัวะเป็นเชื้อสายเดียวกับพวกว้าที่อยู่ทางภาคเหนือของเมียนมาร์ และตอนใต้ของมณฑลยูนนานในประเทศจีน เพราะมีความคล้ายคลึงกันทางด้านภาษา

ลักษณะรูปร่างและการแต่งกาย พวกลัวะได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ เมื่อประมาณ 900 ปีมาแล้ว พวกมอญจากลพบุรีซึ่งเป็นผู้สร้างเมืองลำพูน และลำปางได้รุกรานพวกลัวะจนต้องหนีไปอยู่บนภูเขากลายเป็นชาวเขาไป ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 คนชาติไทยได้อพยพเข้าสู่ดินแดนแถบนี้และตีพวกมอญแตกพ่ายไปและมีสัมพันธไมตรีกับพวกลัวะ ลัวะเชื่อว่าบรรพบุรุษของเขาเคยอาศัยอยู่ในเชียงใหม่และเป็นผู้สร้างวัดเจดีย์หลวงก่อนที่ไทยจะเข้าสู่ดินแดนแถบนี้ ลัวะมีกษัตริย์ของตนเองและองค์สุดท้ายคือขุนหลวงวิลังกะซึ่งถูกพระนางจามเทวี กษัตริย์มอญแห่งนครทริภุญชัย (ลำพูน) ตีแตกพ่ายไปอยู่บนป่าเขา มีลัวะบางส่วนที่อาศัยอยู่พื้นราบ แต่ กลุ่มนี้รับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จากคนไทยจนสูญเสียเอกลักษณ์ของตัวเองไป

ศิริลักษณ์ ยังศิริ (2549) ศึกษาวัฒนธรรมของชาวลัวะในจังหวัดน่าน อธิบายว่า ลัวะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย บริเวณชายแดนไทยและลาว ในจังหวัดน่าน และยังพบกลุ่มชนนี้ในประเทศลาวบริเวณชายแดนทางตะวันตกของแขวงชัยบุรี โดยจะเรียกกลุ่มของตนว่า “ฟ่าย” หรือ “ลัวะ” คำเรียกชื่อบางชื่อของชนกลุ่มนี้ในประเทศลาว ตรงกับที่ชาวลัวะบางกลุ่มในจังหวัดน่าน เรียกตนเองว่า “ปรัย” หรือ “ลัวะปรัย” และยังพบกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “มัล” หรือ “ลัวะมัล” อีกด้วย นักวิชาการบางท่าน เช่น เดวิด จอร์แดน ได้แบ่งเผ่าลัวะออกเป็น 2 สาขาตามสำเนียงภาษาที่ผู้คนในกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “คนโปร” สาขาหนึ่งและ “คนมัล” อีกสาขาหนึ่ง โดยเชื่อว่าก่อนนี้ทั้งสองสาขาคงอยู่ในเผ่าเดียวกัน แต่แบ่ง เป็น 2 ตระกูลและในเวลาต่อมาได้แยกย้ายกันอยู่และขาดการติดต่อ จึงทำให้เห็นว่าทั้งสองนั้นมีความแตกต่างกัน ในเขตจังหวัดน่านนั้นมีชาวลัวะซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว และได้มีชนกลุ่มเดียวกันนี้บางส่วนอพยพมาจากประเทศลาวเพิ่มเข้ามาอีกในภายหลัง แต่ไม่ว่าชนกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ที่ใด หรือมีชื่อเรียกกลุ่มของตนหลากหลายอย่างไร ชนกลุ่มนี้ก็จัดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่มีภาษาและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มของตน

ภัททิยา ยิมเรวัต และสุริยารัตนกุล (2541:5-6) กล่าวถึงชาวลัวะที่เมืองน่านว่า นอกจากจะมีชื่อเรียกกลุ่มของตนหลายชื่อ ชนกลุ่มนี้ยังมีชื่อที่ทางราชการตั้งให้อีก คือ “ถิ่น” หรือบางครั้งเรียกว่า “ข้าถิ่น” อีกด้วยโดยนับว่าชนกลุ่มนี้เป็นคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่บริเวณต่าง ๆ ในจังหวัดน่านมาเป็นระยะเวลานานแล้วนั่นเอง โดยทั่วไปแล้วเท่าที่พบในจังหวัดน่านชนกลุ่มนี้จะเรียกตัวเองว่า “ลัวะ” คำว่า “ลัวะ” นี้ ชาวไทยยังใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อีก เช่น “ละเวือะ” หรือ “ละว้า” ที่จังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน “ชาวตง” หรือ “เนียะกวด” ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และ “อุก่อง” ที่จังหวัดอุทัยธานีและสุพรรณบุรี ทำให้บางครั้งเกิดความสับสนว่าชาวลัวะที่จังหวัดน่านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะกลุ่มละเวือะหรือละว้าไปด้วย

ภูเบศ วีโรทัย (2528:5) ได้กล่าวถึงประวัติของชาวเขาเผ่าถิ่นซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบภูเขา รอยต่อระหว่างจังหวัดน่านกับแขวงชัยบุรี ประเทศลาวนั้น ว่าประวัติความเป็นมาของเผ่ายังเป็นข้อสงสัยกันอยู่ ซึ่งข้อสงสัยนี้แยกออกเป็น 2 แนวทาง คือชาวเขาเผ่าถิ่นได้ตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทยอยู่ก่อนแล้ว หรืออพยพมาจากประเทศลาว และข้อสงสัยนี้ก็ยิ่งหาข้อสรุปไม่ได้ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้เขียนไว้ในปี พ.ศ. 2506 ว่าถิ่นกลุ่มแรกได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยเมื่อปี พ.ศ. 2471 ซึ่งเป็นระยะเวลา 56 ปีมาแล้ว และได้คาดคะเนไว้อีกว่าถิ่นอาจจะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อนที่คนไทยจะอพยพจากจีนมาอยู่ในแหลมอินโดจีน ซึ่งก็คือประมาณศตวรรษที่ 13 ซึ่งอยู่ในระยะที่อาณาจักรน่าน

เปลี่ยนชื่อโดยตามชื่อภาษาจีนนี้ เชื่อกันว่าภาษาวิสาขเทพเป็น นลูกหลานปู่สะเย่าสะเย การรับวัฒนธรรมดังกล่าวสะท้อนการยอมรับความเปลี่ยนแปลงในสังคมของชาวลัวะและ คงมีลัวะบางกลุ่มที่มีความเจริญอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว ดังจะเห็นว่าลัวะมีความสามารถในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยเหล็กมาช้านาน จนในสมัยล้านนาภคัตริย์ราชวงศ์มังรายได้ ให้ลัวะส่งส่วยเป็นสิ่งของที่ผลิตจากเหล็ก และสังคมชนเผ่าลัวะมีหัวหน้าเรียกว่า “สะมาง” ซึ่งอาจจะมีการจัดตั้งทางสังคมที่ซับซ้อนพอสมควรแล้ว ภาษาวิสาขเทพในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นผู้สร้างเมืองลำพูน ภาษาวิสาขเทพมีฐานะเป็นผู้รู้ “ผู้นำวัฒนธรรม” ซึ่งอาจจะเป็นกษัตริย์ของรัฐชนเผ่า

เหตุการณ์ที่ทำให้ทราบเรื่องราวของลัวะต่อมา คือเรื่องขุนหลวงวิลังคะหรือวิรังคะกับพระนางจามเทวี เข้าใจว่าเรื่องนี้ น่าจะเกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 14 ซึ่งเป็นช่วงที่พระนางจามเทวีครองราชย์ในเมืองหริภุญชัยแล้ว ขุนหลวงวิลังคะเป็นหัวหน้าชาวละบริเวณ ซึ่งโดยสุเทพทำสงครามกับพระนางจามเทวี สาเหตุของสงครามคงเกิดจากความไม่พอใจของชาวพื้นเมืองลัวะ ที่ถูกชนต่างถิ่น ซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่าเข้ามาแทรกแซง ขุนหลวงวิลังคะทำสงครามพ่ายแพ้ ชาวลัวะส่วนหนึ่งคงกระจัดกระจายไปตามป่าเขา และตามที่ต่าง ๆ แต่ลัวะอีกส่วนหนึ่งคงยอมอยู่ภายใต้การปกครองของพระนางจามเทวี นับเป็นการสิ้นสุดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของลัวะซึ่งเคยมีมาพระนางจามเทวี แต่งตั้งขุนลัวะให้ปกครองชุมชนลัวะและให้ส่งส่วยประจำ ชุมชนลัวะคงรวมตัวกันอยู่ที่เชิงดอยสุเทพต่อมา และกลุ่มลัวะนี้เองที่เป็นพันธมิตรช่วยเหลือพระยามังรายตีหริภุญชัย น่าสังเกตว่าพระยามังรายมีขุนนางที่ใกล้ชิดเป็นลัวะหลายคน ดังเช่น อ้ายฟ้าได้ครองเมืองลำพูน หลังจากช่วยยึดครองลำพูนได้ มังคุมมังเคียนหัวหน้าลัวะได้ครองเชียงตุงและขุนไชยเสนาได้ครองลำปาง เมื่อขับไล่พญาเบิกไปแล้ว แสดงว่าพระยามังรายมีความสัมพันธ์อันดีกับลัวะ และค่อยๆ มีการสลายความเป็นชนเผ่าลัวะให้กลายเป็นไทย เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยหริภุญชัยแล้วกลุ่มเม็ง และลัวะยังมีลักษณะเป็นคนต่างเผ่าพันธุ์และแยกเป็นคนละพวกกัน

เมื่อพระยามังรายก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองระบุว่าบริเวณนี้เป็นที่อยู่ที่ตั้ง แห่งท้าวพระยามาแต่ก่อน ซึ่งหมายถึงเคยเป็นที่อยู่เดิมของหัวหน้าลัวะ ตำนานนพบุรีเมืองพิงค์ เชียงใหม่กล่าวว่า หลังจากพระยามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว เมื่อจะเสด็จเข้าเมืองได้สอบถามสตรีขุนจุกขุนนางชาวลัวะถึงประตูเข้าเมืองที่เป็นมงคัล ซึ่งสตรีขุนจุกได้ไปสอบถามจาก หัวหน้าชาวลัวะ จึงทราบว่าจะต้องเข้าทางประตูข้างเผือก ในพิธีราชาภิเษก จึงมีจารีตให้กษัตริย์เข้าเมืองทางประตูข้างเผือก การยอมรับว่าลัวะเป็นเจ้าของดินแดนนี้มาก่อน ยังแสดงออกในพิธีราชาภิเษกด้วย โดยในพิธีจะให้ลัวะจูงหนามข้าวบนเสด็จกษัตริย์เข้าเมือง พิธีนี้คล้ายกับ พิธีราชาภิเษกของกษัตริย์เมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเชื้อสายราชวงศ์มังราย และเชียงตุงก็เคยเป็นที่อยู่ของลัวะมาก่อน ในเชียงตุงมีพิธีไล่ลัวะคือในพิธีจะทำพามาให้ลัวะกินอาหาร เมื่อกินเสร็จแล้วก็ไล่ลัวะไปแล้วเข้าครองแทน

เนื่องจากเชียงใหม่เป็นที่อยู่ของลัวะมาช้านาน อิทธิพลด้านความเชื่อของลัวะที่สืบทอดมาจึงมีให้เห็นอยู่จนปัจจุบัน ที่สำคัญคือการนับถือเสาอินทขิล ในอดีตเสาอินทขิลอยู่ที่วัดสะดือเมือง ตรงกลางเวียงเชียงใหม่ ในสมัยพระเจ้ากาวิละได้ย้ายเสาอินทขิลไปไว้ที่วัดเจดีย์หลวง เสาอินทขิลเป็นเสาหลักเมืองถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีพิธีเลี้ยงผีปู่สะเย่าสะเยซึ่งเป็นผีที่รักษาเมืองเชียงใหม่ โดยชาวบ้านตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ยังปฏิบัติกันอยู่ทุกปี แม้ว่าเคยเลิกไปสมัยหนึ่งแล้ว

เมื่อศึกษาถึงตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ในระยะหลังพบว่าการแต่งตั้งพรานป่าชื่อทิพย์ช้างชาวลำปางซึ่งเป็นหัวหน้าในการขับไล่ทัพพม่าออกจากลำปางไปนั้นให้เป็นผู้เป็นเจ้าของมีชื่อว่า “พระยาสุลาลัย

ชัยสงคราม” ซึ่งจะพบว่ามีความว่า “ลาว” หรือ “ลัวะ” อยู่ด้วยในชื่อดังกล่าว โดยในตำนานกล่าวว่า นายพรานข้างเป็นคนที่ท้องถิ่นนั้น และไม่มี ข้อมูลใดที่บ่งว่านายพรานผู้นี้เป็นชนเผ่าลัวะ จึงทำให้เข้าใจได้คำว่า “ลัวะ” ในที่นี้แปลว่าชนพื้นเมืองมากกว่าชื่อของชนเผ่า

มีผู้ศึกษาคำว่า ลาว ซึ่งเป็นคำนำหน้านามแทนคำบอกตำแหน่งกษัตริย์ จะพบว่าคำว่า ลาว และ ลัวะ เป็นคำเดียวกัน และเมื่อย้อนกลับไปเทียบดูการปรา ภาษาลัวะในตำนานต่าง ๆ จะทำให้เห็นว่า “ลัวะ” ที่ได้พบพระพุทธรูปเจ้านั้นอาจไม่เป็นชนเผ่าลัวะ แต่คงเป็นชนพื้นเมืองในท้องถิ่น และเมื่อศึกษาถึงการใช้คำเรียกชนกลุ่มนั้นแล้ว พบว่าในตำนานดอยตุงมีการเรียกปู่เจ้าลาวจกว่า “มีลักชะ มีลักชุย มีลักชุย” และในกรณีของ “ขุนหลวงวิลังคะ” ซึ่งเป็นหัวหน้าของชาวลัวะที่เชิงดอยสุเทพนั้น พบว่ามีการใช้ “บ่าลังคะ มะลังคะ มีลักชะ มีลักชุย ” โดยเฉพาะคำว่า “มีลักชุย” เป็นภาษาบาลีมีความหมายว่า “คนป่าเถื่อน” เมื่อเป็นเช่นนี้ คำว่า “ลาว ลัวะ มีลักชะ” มีความหมายที่ไม่ต่างกัน คือ แปลว่าคนป่าเถื่อนหรือคนที่ด้อยความเจริญ ซึ่งหมายรวมถึงคนพื้นเมืองแต่เป็นชาวบ้านนอกหรือชาวบ้านป่าที่ไม่ได้รับอารยธรรมแบบเมืองทั้งที่แต่เดิมแล้ว “ลาว” หมายถึงกษัตริย์ดังกล่าว ซึ่งทำให้อาจสรุปได้อีกว่า ลัวะ คือคนในพื้นที่นั้นหรือเป็นชาวบ้านซึ่งด้อยความเจริญ ในขณะที่ เดียวกัน ลัวะ ก็เป็นคำที่ชาวล้านนาเรียกชื่อชนเผ่าที่ด้อยความเจริญคู่กับชาวกะเหรี่ยง ดังในสำนวนที่เช่น “เพรอะเหมือนลัวะเหมือนยาง” คือสกปรกเลอะเทอะเหมือนชาวลัวะและชาวกะเหรี่ยง

3. ขนบธรรมเนียมเครื่องแต่งกาย

ชาวลัวะมีขนบธรรมเนียมเครื่องแต่งกายต่างกับชาวเหนือ ผู้ชายนุ่งผ้า พื้นโจงกระเบน หรือ โสร่ง ผู้หญิงสวมเสื้อสีดำผ่าอก แขนยาว ปีกเป็นแผ่นใหญ่ที่หน้าอกตามแถวกระดูก และแถวกระดูกรอบคอ ปีกที่ชายแขนเสื้อตรงข้อมือทั้งสองข้าง และที่ใต้สะโพกรอบเอวด้วยด้ายเส้นไหมเงิน คล้ายเสื้อ ขุนนางไทยโบราณ ผ้าซิ่นติดผ้าขาวสลับดำเล็ก ๆ ตอนกลางเป็ นริ้วลาย ชายซิ่นติดผ้าสีดำ กว้างประมาณ 1 ศอก ตามปกติผู้หญิงอยู่บ้านไม่ค่อยสวมเสื้อ ชอบเปิดอกเห็นถัน ถ้าเข้าไปในเมืองก็จะ แต่งกายอย่างชาวเหนือ ถ้าออกไปหาผักตามป่าจะเอาผ้าขาวโพกศีรษะ สะพายกระบุงกันลึก โดยเอาสายเชือกคล้องศีรษะตรงเหนือหน้าผาก ใส่คาคอรองรับน้ำ หนักอีกชั้นหนึ่ง ไม่สวมเสื้อแต่ดึงผ้าซิ่นขึ้นไปเหน็บปิดเหนือถันแบบนุ่งผ้ากระโจมอก มักมีกล้องยาเส้นทำด้วยรากไม้ไผ่เป็นประจำ เสื้อของผู้ชายอย่างเดียวกันกับผู้หญิง แต่ไม่ปักดอกลวดลายที่คอเสื้อและชายเสื้อ เครื่องแต่งกายดังกล่าวนี้ ปัจจุบันไม่ใช้กันแล้ว หันมานิยมเสื้อเชิ้ตแขนยาวผ่าอกกลาง กางเกงเงินธรรมดา แต่ผู้ชายที่นุ่งผ้าโจงกระเบนยังมีอยู่บ้าง (คลังข้อมูลวัฒนธรรม, 2554)

4. อาชีพ

ชาวลัวะ มีอาชีพทางกสิกรรม ทำนา ไร่ สวน เลี้ยงสัตว์จำพวกวัว ควาย หมู ไก่ หมูของเขาปล่อยให้หากินตามบริเวณบ้าน ถ้าฤดูข้าวเหลืองจึงนำมาซังไว้ในคอก เวลาว่างก็ทอผ้า ตำข้าว จักสาน เช่น กระบุง ตะกร้า ฯลฯ ฤดูแล้งของเข้าป่าล่าสัตว์ เมื่อได้สัตว์ป่ามาหนึ่งตัว ผู้ล่าแบ่งเอาไว้ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งนำไปมอบให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านตีกระแสร้อยเรียกชาวบ้านแบ่งกันไปจนทั่วทุกหลังคาเรือน การปลูกสร้างบ้านเรือน ชาวบ้านจะช่วยกันทั้งหมู่บ้านไม่ต้องจ้าง (คลังข้อมูลวัฒนธรรม, 2554)

5. การนับวันเดือนปี

การนับวันเดือนปีของชาวลัวะ ผิดกับชาวเหนือและไทยภาคกลาง คือเดือน 4 ของลัวะเป็นเดือน 5 ของไทย ชาวลัวะมีนิยายประวัติประจำชาติ ซึ่งได้ทราบจากปากคำท่านผู้เฒ่าชาวลัวะว่า เดิมพญาลัวะกับพญาไตเป็นเพื่อเกลอกัน ต่อมาพญาไตยกกองทัพไปรบกับพญาแมนตาตอก ซึ่งเป็นใหญ่ในบรรดาญาติปีศาจ พญาไตพ่ายแพ้ต่ออิทธิฤทธิ์ของพญาแมนตาตอก จึงมาหลบซ่อนตัวอยู่กับพญาลัวะ พญาแมนตาตอกติดตามไปถึงบ้านลัวะ พญาลัวะกล่าวปฏิเสธว่าไม่พบเห็นพญาไต พญาไตจึงเป็นหนี้บุญคุณพญาลัวะ ลัวะกับไตจึงเป็นมิตรกันนับตั้งแต่นั้นมา (คลังข้อมูลวัฒนธรรม, 2554)

6. ศาสนาและความเชื่อ

ชาวลัวะนอกจากนับถือศาสนาพุทธ ยังนิยมนับถือผี มีการถือผีเสื้อบ้าน ส่งเคราะห์ ผูกเส้นด้ายข้อมือถือขวัญ เวลาเจ็บป่วยใช้ยารากไม้สมุนไพร เสกเป่า และทำพิธีฆ่าไก่ เช่นผี ถ้าตายก็จะทำพิธีอย่างชาวเหนือ มีพระสงฆ์สวดมนต์บังสุกุล เอาศพไปป่าช้า ผิงมากกว่าเผา แต่ถ้าตายอย่างผิดธรรมดาก็เผา ในวันงานพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน (ผีหมู่บ้าน) ชาวลัวะจะทำซุ้มประตูสามไม้เป็นรูปรัศมี 8 แฉก ติดไว้เพื่อห้ามไม่ให้คนต่างถิ่นเข้าสู่เขตหมู่บ้าน เครื่องหมายนี้ชาวภาคเหนือเรียก “ตาเหลว” ซึ่งคนไทยกลางเรียก “เฉลว” ชาวลัวะปิดบ้านทำพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน 1 วัน ถ้าเดินทางไปพบเครื่องหมายเฉลวนี้ แล้วต้องหยุดอยู่ มีธุระอะไรก็ตะโกนเรียกชาวบ้านให้ไปพูดคุยที่ตรงนั้น เช่น ขอติ่มน้ำหรือเดินทางมา ถ้าขึ้นเดินล่อ วงล้าเขตหมู่บ้านของเขาก็จะถูกปรับเป็นเงิน 5 บาท ถ้าไม่ยอมให้ปรับเขาบังคับให้ค้างแรม 1 คืน เวลาเกิดมีโรคสัตว์ระบาดหรือใช้ทรัพย์สินเกิดขึ้นแก่คนภายในหมู่บ้านแล้วก็จะปิดเฉลวหรือเครื่องหมายห้ามเข้าหมู่บ้านเช่นเดียวกัน (คลังข้อมูลวัฒนธรรม, 2554)

ชาวลัวะก็เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีระบบความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน ชาวลัวะจะนับถือผี ผีที่สำคัญ ๆ ตามความเชื่อของชาวลัวะ นอกจากผีประจำแต่ละตระกูลและผีที่อยู่ตามธรรมชาติแล้ว ชาวลัวะจะนับถือผีที่สำคัญ 4 ชนิด คือ ผีหมู่บ้าน ผีเรือน ผีไร่ และผีเจ้าที่ ผีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของชาวลัวะ คือ ผีไร่ ในแต่ละปีชาวลัวะจะมีพิธีเช่นไหว้ผีไร่หลายครั้ง ตั้งแต่เริ่มทำการปลูกข้าวไปจนถึงการเก็บเกี่ยว พิธีแต่ละพิธีจะมีความสำคัญแตกต่างกันออกไป บางพิธีจำกัดเฉพาะสมาชิกของตระกูลหรือเฉพาะครอบครัวเท่านั้น แต่บางพิธีก็เป็นพิธีรวมของสมาชิกทั้งหมู่บ้าน สำหรับผีเจ้าที่ซึ่งเป็นผีที่สำคัญที่สุดของแต่ละหมู่บ้านนั้นจะมี “หอผี” หรือ “ตูปเจ้าที่” ในบริเวณป่าที่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก ไม่ว่าสมาชิกแต่ละครัวเรือนของหมู่บ้านจะประกอบพิธีอะไร ทั้งเป็นพิธีกรรมตามจารีตของชาวลัวะเอง หรือพิธีทางพุทธศาสนา จะต้องมาบอกกล่าวเจ้าที่ก่อนทุกครั้ง เฒ่าจ๋าจะเป็นผู้มาเช่นไหว้บอกกล่าว นอกจากนี้ในยามที่บุคคลภายนอกเข้ามาในหมู่บ้าน เฒ่าจ๋าจะต้องไปบอกกล่าวเจ้าที่ด้วยเช่นกัน เมื่อถึงฤดูกาลเลี้ยงผีเจ้าที่ประจำปีในยามสงกรานต์ปีใหม่หรือเมื่อทำงานไสลด ชาวบ้านทุกคนจะร่วมกันออกเงินเพื่อใช้ในการเตรียมเครื่องเซ่นที่จะให้เฒ่าจ๋านำไปเลี้ยงผีที่หอผี เฒ่าจ๋าจะไปประกอบพิธีโดยมีผู้ช่วยอีก 4-5 คนไปช่วยชาวบ้านจะไปด้วย นอกจากนี้แล้วเฒ่าจ๋าประจำของผีตระกูลแต่ละตระกูลก็ต้องไปเลี้ยงผีที่หอผีแต่ละตระกูลด้วย

เครื่องเซ่นในการเลี้ยงผีโดยทั่วไปจะประกอบด้วยกรวยดอกไม้ 4 คู่ หมาก 4 คำ เทียน 4 คู่ ไก่ 2 ตัว หรือ 1 ตัว และเหล้า 1 ไห ตามความเชื่อของชาวลัวะเชื่อว่าบริเวณต่างๆ ในธรรมชาติจะมี

ภูตผีวิญญานประจำอยู่ ซึ่งจะต้องเคารพบูชาเช่นไหว้ให้ถูกต้องด้วย มิเช่นนั้นก็อาจจะเกิดอันตรายต่อตนเองและครอบครัวได้ โดยทั่วไปแล้วผีจะปกป้องดูแลผู้ที่เคารพบูชาผี แต่ยังมีผีอีกประเภทหนึ่งในความเชื่อของชาวลัวะว่า ผีนี้จะคอยทำอันตรายมนุษย์ คือ “ผีปอบ” และถ้าผีปอบเข้ามาในหมู่บ้านจะเข้ามาสิงผู้คนทำให้ไม่สบาย จะต้องให้หมอดีประจำหมู่บ้านมาทำพิธีขับไล่ โดยมาว่าคาถาและเอา “ปุเลย” หรือหัวโพลมาเกี่ยวไปที่ตัวคนเจ็บ หรือกดไว้ที่บริเวณศีรษะ เพื่อขับไล่ให้ผีออกไป เป็นต้น ศิริลักษณ์ ยังศิริ. (2549: 44-45)

7. ภาษา

ภาษาของชาวลัวะต่างจากภาษาไทย เช่น คำว่า กิน ของชาวลัวะใช้ว่า จ่า แมว- อังแมง หมู- ว่า สุนัข- ซ้อ ไฟ- มีท้อ น้ำ- ลาง ลูก- อังยะ เมีย- ชามบ๊ะ ผัว- อังบลอง อยู่ใกล้- อังต้อ อยู่ไกล- อังเวอ บ้านที่นอนอยู่ที่ไหน- อาล่างของดิ่งแง รับประทานอาหารกับอะไร- ไม้แจ่อจ่าแอ รับประทานอาหารข้าว- ห่างจ่า ไปเที่ยวไหนมา- เกิงบ่แอ ไปไหน- อาละเกิงแอ ฯลฯ ถ้าเป็นคำที่เรียกชื่อคน สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ เรียกเป็นภาษาชาวเหนือทั้งสิ้น เช่น บัวจัน คำป็น พรหมมา ฯลฯ เข้าใจว่าชื่อเดิมของลัวะนั้นไม่ได้เรียกกัน ดังนี้ มานิยมใช้ชื่อแบบชาวเหนือภายหลัง ส่วนชื่อเครื่องใช้นั้นเรียกตามสมัยโบราณ เครื่องใช้แบบปัจจุบันชาวลัวะไม่มีใช้และไม่รู้จัก เมื่อชี้ ่อไปชี้ก็เลยเรียกชื่อตามที่ชาวเหนือเรียก ที่อยู่ของชาวลัวะใกล้เคียงชาวเหนือ ขนบธรรมเนียมจึงคล้ายชาวเหนือ เพราะชนชาตินี้ถูกกลืนได้ง่ายที่สุด ดังปรากฏว่าลัวะที่อยู่ในเขตไทใหญ่ได้กลายเป็นชาวไทใหญ่โดยมาก (คลังข้อมูลวัฒนธรรม, 2554)

ชาวลัวะจะหยุดการทำงานในวันพระ ตลอดจนการเที่ยวสาวก็พลอยงดไปด้วย การเที่ยวสาวคือขึ้นไปนั่งสนทนาเกี่ยวพาราสิหญิงสาวบนบ้าน หากหญิงพอใจรักใคร่แล้วจะล่วงเกินเอาเป็นภรรยาได้ โดยใส่ผีเป็นเงิน 12 บาท จากนั้นต้องไปทำงานให้พ่อตาแม่ยายเป็นเวลา 1-3 ปี จึงแยกปลูกสร้างบ้านเรือนต่างหากได้ ในปีแรกจะแยก เอาภรรยาไปอยู่บ้านตนหรือปลูกบ้านอยู่ต่างหากไม่ได้เป็นอันขาด อย่างน้อยต้องทำงานรับใช้พ่อตาแม่ยาย 1 ปี เพราะต้องการใช้แรงงานบุตรเขย (คลังข้อมูลวัฒนธรรม, 2554)

8. โครงสร้างทางสังคม

8.1 บุคคลสำคัญในหมู่บ้าน

บุคคลสำคัญของหมู่บ้านลัวะนั้นอาจจะแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ผู้นำทางการและผู้นำตามธรรมชาติ (นุศิษฐ์ จินดาศรี 2536:54-57)

8.1.1 ผู้นำทางการ คือ ผู้นำที่ทางราชการที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปแต่งตั้งตามกระบวนการประชาธิปไตย ผู้นำดังกล่าวนี้ได้แก่ กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการ เช่น ครู สาธารณสุข ตำบล เกษตรตำบล บุคคลเหล่านี้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่ทางราชการกำหนดไว้ การแต่งตั้งและถอดถอนบุคคลดังกล่าว ให้เป็นไปตามกฎระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้องได้กำหนดไว้ บุคคลต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว มีอิทธิพลมีความรู้บางอย่างเกี่ยวกับหมู่บ้าน

8.1.2 ผู้นำตามธรรมชาติคือผู้นำที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เป็นบุคคลที่มีลักษณะ และมีความสามารถพิเศษ มีความรู้ความสามารถจนเป็นที่ได้รับการยอมรับจากคนในกลุ่มและปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ เพื่อสังคมของเขา บุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ได้แก่ ผู้นำประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผี (ตะผี) หัวหน้างานศพ (คตคุมต้องโต๊ะ) กลุ่มผู้อาวุโส (ตะควต) หัวหน้าสะมัง (สะมังระ) หัวหน้าหนุ่ม (กวนเพลียระ) หัวหน้าสาว (ปะเกรสระ)

(1) **ตะผี** คือหัวหน้าประกอบพิธีหรือผู้สื่อความกับผีต่าง ๆ ได้นั่นเอง การที่จะเป็นตะผีได้ ตามข้อเท็จจริงต้องเป็นคนหัวปี และบิดาหรือคนในตระกูลเลี้ยงผีอย่างใดอย่างหนึ่งของหมู่บ้านมาก่อน เมื่อบิดาแก่ชราและไม่สามารถนำประกอบพิธีกรรม เขาก็จะมอบความรู้และอำนาจในการปฏิบัติพิธีกรรมให้แก่ลูกชายคนหัวปีต่อไป แต่ถ้าไม่มีลูกชายเลยก็จะมอบความรู้และอำนาจในการเลี้ยงผีและนำประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีให้แก่ลูกหัวปีของน้องชายต่อไป จะเห็นได้ว่าคนที่จะเป็นตะผีได้จะต้องรับมรดกจากผู้อาวุโส จากตระกูลของตนเอง พวกเขามีความเชื่อเรื่องตะผีมาก แต่ละปีหัวหน้าผีทุกคนจะเป็นคนนัดแนะกับชาวบ้านว่าจะทำการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีวันไหน และในวันประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนก็จะมาร่วมประกอบพิธีกรรมทุกหลังคาเรือน จุดประสงค์คือ ขอให้ผีช่วยให้มีความสุขความเจริญ ปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บ ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล พืชเจริญงอกงาม มีผลผลิตดี สัตว์เลี้ยงแพร่พันธุ์รวดเร็ว

(2) **คตคุมต้องโต๊ะ** คือหัวหน้าจัดงานศพ เป็นผู้อำนวยการงานศพให้บรรลุผลสำเร็จตามประเพณีนิยม เป็นคนติดต่อกับผีคนตาย บอกให้คนตายไปเกิดอยู่ที่ดินดีไม่มารบกวนลูกหลานและญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลัง อวยพรให้ลูกหลานของคนตายอยู่เย็นเป็นสุขทำมาหากิน ร่ำรวยเป็นผู้นำในการฝังศพ ชาวบ้านจะแต่งตั้งหัวหน้างานศพจากผู้สูงอายุที่มีความรู้ทางประเพณีงานศพ และบุคคลนั้นจะต้องสมัครใจที่จะรับตำแหน่งดังกล่าวด้วย เมื่อบุคคลนั้นได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าแล้ว หัวหน้านั้นก็จะไปแต่งตั้งผู้ช่วยอีก 4 คน เพื่อช่วยงานของเขา เมื่อหัวหน้าจัดงานศพรู้สึกชราภาพมาก ปฏิบัติงานไม่ได้ก็จะขอลาออกจากตำแหน่ง และจะแต่งตั้งให้ผู้ช่วยคนที่หนึ่งเป็นหัวหน้างานศพต่อไป

(3) **ตะควต** คือกลุ่มผู้อาวุโส มีความรู้ทางประเพณีและวัฒนธรรมของลัวะดี เป็นบุคคลที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของแต่ละตระกูลของหมู่บ้านกลุ่มผู้อาวุโสนี้จะมีการรวมตัวกันเพื่อปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับระเบียบประเพณีของเขาเป็นครั้งคราว กลุ่มผู้อาวุโสจะมีการรวมตัวกันในโอกาสดังต่อไปนี้คือ ในโอกาสที่เกิดข้อพิพาทขึ้นในชุมชน มีการประพฤติปฏิบัติผิดประเพณี ต้องการที่จะลงโทษผู้กระทำผิด ในกรณีเช่นนี้ผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลในชุมชน จะมาร่วมกันปรึกษาหารือความและลงโทษผู้กระทำผิด การลงโทษผู้กระทำผิดมักจะทำเป็นเงิน เงินที่ได้ส่วนหนึ่งจะใช้ซื้อสิ่งของเลี้ยงผี อีกส่วนหนึ่งจะเก็บเป็นเงินของส่วนรวมและนำมาใช้เมื่อมีกิจกรรมทางประเพณีของชุมชนในโอกาสต่อไป

(4) **สะมังระ** คือหัวหน้าสะมัง เป็นหัวหน้ากลุ่มตระกูลที่มีเชื้อสายพระเจ้าแผ่นดิน คือขุนหลวงวิลังกะ เป็นผู้อาวุโสสูงสุดในตระกูล ถ้าตระกูลนี้รวมอยู่ในชุมชนใด หัวหน้าสะมังคือผู้ยิ่งใหญ่ทางด้านศาสนา และทางการปกครองของชุมชนนั้น

(5) **กวนเพลียระ** คือหัวหน้าของคนหนุ่ม เป็นชายหนุ่มที่มีอายุสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับชายหนุ่มอื่นๆ ที่ยังไม่แต่งงาน จะเป็นผู้นำหนุ่มสาวในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนั้นกวนเพลียระยังมีหน้าที่พิจารณาเปลี่ยนฐานะทางสังคมจากเด็กหนุ่มและเด็กสาวใน

ชุมชนให้เป็นคนหนุ่มและคนสาวที่พร้อมจะรับใช้และรับผิดชอบสังคมของเขาต่อไป กวนเพ็ญจะ
พ้นตำแหน่งหน้าที่เมื่อตาย และเมื่อสละโสดด้วยการแต่งงานไป

(6) **ปะเกรสระ** คือหัวหน้าสาว เป็นผู้ที่มียุสสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสาวอื่น
ทั้งหมดในชุมชน ปะเกรสระมีหน้าที่ช่วยกวนเพ็ญระอีกที่ช่วยดูแลรับผิดชอบในการทำการปฏิบัติ
กิจกรรมของชุมชนของฝ่ายหญิงสาว ปะเกรสระจะพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบเมื่อตาย
หรือสละโสดและแต่งงานไปแล้ว

8.2 ครอบครัว

โดยทั่วไปครอบครัวของชาวลัวะส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย คือ มีพ่อแม่ของฝ่ายหญิง
อยู่ด้วย เนื่องจากสังคมชาวลัวะนั้นเมื่อแต่งงานแล้วผู้ชายจะมาอยู่บ้านผู้หญิง นับถือญาติพี่น้องทาง
ฝ่ายหญิง ในแต่ละหลังคาเรือนจึงมีครอบครัวของลูกสาวและลูกเขยอยู่ด้วยกัน จนกว่าจะพร้อมที่จะ
แยกตัวไปตั้งบ้านเรือนของตนเอง ครอบครัวของลูกสาวก็จะแยกออกไป ซึ่งก็มักจะปลูกเรือนอยู่ใน
บริเวณใกล้ ๆ กับเรือนของพ่อแม่ตนเอง สำหรับลูกสาวคนสุดท้ายท้องนั้นมักจะอยู่กับพ่อแม่ตลอดไปแม้
จะแต่งงานแล้วจะเป็นผู้ได้รับมรดก คือเรือนที่อยู่ รวมทั้งส่วนแบ่งในไร่นาด้วยครอบครัวของชาวลัวะ
จะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เด็ก ๆ เมื่อยังไม่ถึงวัยเข้าเรียนก็จะอยู่กับพ่อแม่ พ่อแม่หรือญาติพี่น้อง
ฝ่ายแม่จะเป็นฝ่ายตั้งชื่อให้เด็ก

ชาวลัวะจะมีประเพณีในกลุ่มของเขาที่สำคัญคือ ไม่นิยมแต่งงานกับคนนอกกลุ่มเพราะ
ประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน หนุ่มสาวชาวลัวะดูเหมือนจะมีอิสระในการเลือกคู่ครอง
อย่างไรก็ตามสังคมชาวลัวะก็มีข้อห้ามเรื่องการแต่งงานเช่นกัน คือ ห้ามการแต่งงานในหมู่ญาติสนิท
และห้ามบุคคลที่นับถือผีในตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถลำดับความเป็นญาติ
สนิทกันได้ก็ตาม ข้อห้ามเรื่องผีตระกูลเดียวกันนี้ ห้ามรวมไปถึงคนในหมู่บ้านอื่นที่ไม่เคยรู้จักกันมาเลย
ด้วย เพราะตามธรรมเนียมปฏิบัติของลัวะ ผู้นับถือผีตระกูลเดียวกันถือว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็น
ญาติกัน นอกจากนี้ต้องมีการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย มิฉะนั้นผีบรรพบุรุษจะไม่พอใจ และทำให้เกิด
เจ็บป่วยขึ้นในครอบครัวได้

8.3 การสืบทอดตระกูล

ชาวลัวะมีการสืบทอดตระกูลกันทางฝ่ายหญิง (matrilineal) คือ ผู้ชายที่แต่งงานจะต้อง
เปลี่ยนมาเป็นตระกูลของฝ่ายหญิง การสืบทอดตระกูล หมายถึง การนับถือผีบรรพบุรุษผู้หญิงจะต้อง
เป็นฝ่ายถือผีตระกูลของตนตลอดไป ผู้ชายที่แต่งงานก็ต้องมานับถือผีบรรพบุรุษของทางฝ่ายหญิง
การแบ่งตระกูลมีการแบ่งเป็นตระกูลย่อยได้ 18 ตระกูล การแบ่งตระกูลนี้เปรียบเสมือนเป็นนามสกุล
หรือแซ่ของแต่ละตระกูล มีข้อห้ามอยู่อย่างหนึ่งคือ คนในตระกูลเดียวกันจะแต่งงานกันไม่ได้ (กฎเบธ
วีโรทัย 2528:19-21)

อย่างไรก็ดี หลังจากการศึกษาบริบทชุมชนบ้านโป่งขวางในเบื้องต้น คณะผู้วิจัยพบว่า
วัฒนธรรมประเพณีของชาวลัวะบ้านส้มป่อยนั้นมีหลายประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการ
ทบทวนวรรณกรรมวิจัย อาทิ ประเด็นที่เห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือโครงสร้างบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน ซึ่ง

ไม่พบโครงสร้างบุคคลและตำแหน่งของบุคคลดังที่ระบุไว้ในวรรณกรรม แต่พบว่าโครงสร้างบุคคลสำคัญในบ้านโปงขวากนั้นมีความคล้ายคลึงกับหมู่บ้านคนพื้นถิ่นที่เป็นคนเมืองมากกว่า เช่น มีผู้นำชุมชน คนเฒ่าคนแก่ และบุคลากรผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศาสนาและพิธีกรรม

เหตุที่เป็นเช่นนี้ คณะผู้วิจัยคาดว่าสาเหตุมาจากข้อมูลชาวลัวะจากการทบทวนวรรณกรรมเป็นข้อมูลจากชุมชนชาวลัวะบริสุทธิ์ที่อาศัยอยู่ในป่าลึกหรือในหมู่บ้านห่างไกลจากชุมชนมากๆ ด้วยปัจจัยทางกายภาพดังกล่าว ทำให้ชุมชนเหล่านี้ยังคงรูปแบบประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงโครงสร้างทางสังคมแบบเก่าไว้ได้มาก ในขณะที่ชุมชนบ้านโปงขวากนั้น เป็นชุมชนชาวลัวะที่อพยพมาอยู่ใกล้เมืองมาเป็นเวลานาน ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ได้มีการปรับเปลี่ยน ประสมประสานกับวัฒนธรรมไทยพุทธหลายประการ